

**A SELYEMRUHA
ÉS EGYÉB ELBESZÉLÉSEK**

**IRTA
SZOMAHÁZY ISTVÁN**

TARTALOM

A selyemruha.

A familia szemefénye.

Huszonnégy óra.

A páholy.

Lőrinc pályadíja.

Korunk Tükre.

Két aláírás.

A nagyság.

A glabella-elmélet.

A hozomány.

Hétfőtől fogva.

A téli fürdőben.

Mese két doktorról.

Topolyi diadala.

Bálám számara és a Prairie csillaga.

A selyemruha.

*Interlaken, július 6., 7. vagy 8.,
nem tudom egész bizonyosan.*

.....Ha a föld Isten kalapja, Interlaken a bokréta rajta, énekelhetném szabadon a költővel, ha egyáltalában csak annyi éneklő hangom is volna, mint egy margitszigeti szunyognak. De hangom nincs - és így csak silány prózában zenghetem el, hogy ilyesmit még álmában sem tud elképzelni az olyan szegény túladunai teremtes, mint amilyen e naplójegyzetek írója. Akkora hegyek, hogy az ember sírni szeretne félelmében, ködbevesző, fehér hósipkák, minden oly nagy, oly félelmes, oly misztikus. Éjjelenként dideregve húzom magamra a fehér atlaszpaplant, mert attól tartok, hogy a hegyek szelleme bekandikál hozzám a magas hotelablakon. Mégis csak igaza volt George Sandnak, vagy nem tudom, hogy ki volt, aki azt mondta, hogy a Természet fenséges, mert ez már aztán csakugyan valami. Ugy van, a Természet fenséges, de csak az ilyen borzadalmasan szép, fogvacogtató Természet, mert például otthon, a tolnai Sas-hegyet csak nem lehet ehhez képest Természetnek mondani.

Ha ilyen elismerőleg nyilatkozom Interlaken külső szépségeiről, lojálisan be kell vallanom, hogy a tolnai fiatalság messze fölülmulja az interlakenit... Csupa vén diplomata, aki az ebédnél mindennap főtt szilvát eszik s este vastag indiai shawlokba burkolózva jelenik meg a nyilvánosság színe előtt. ...Jó Isten, micsoda férfiak! El sem tudom képzelni, hogy e mumiák valamelyike éjjeli zenét adna, az asztal tetején táncolna vagy reggelig énekelné a dorozsmai szélmalmost... Kétségbe kellene esni a világ sorsa fölött, ha szerencsére... Piruljatok el ti fehér lapok, amikor nevét leírom; a XIX-ik század legnagyobb, legérdekesebb és legelőkelőbb regényhőseinek nevét...

Caraman Chimay herceg!

Ő itt van! A szegény herceg, akit hatodfél világrész sajtója megkönnyezett, aki nemes és megindító melankóliával viselte el súlyos megpróbáltatásának hónapjait, akire kacagva gondoltak a varróleányok és a fodrásznék, de aki a tisztességes asszonyok előtt mindig a szenvedő és lemondó hős marad, Ő ott, Ő itt, ŐŐŐŐ itt! És ezt az elegáns, sápadt, nyugodt grandseigneur, aki a galamblovészetben tegnap is megnyerte a livornói herceg tiszteletdíjait, aki előtt I. Albert, a hôtél főpincére (a világ legbüszkébb arisztokratája) is jóindulattal meghajol a table d'hôte-nál s aki sohasem viseli kétszer ugyanazt a ruhát, a Chimay-gallérok fölthalálóját, stb. stb.: ezt tudta elhagyni az a kis amerikai asszonycica! Ugyan miért nem vitt oda Kolumbusz úr egy kis tisztességes izlést is, ha már mindenáron fölthalálta!

A herceg átellenben ül hozzám a table d'hôte-nál s e csöndes lapoknak miért ne vallanám be, hogy figyelmével állandóan azt a szegény, magános asszonykát tünteti ki, aki e hóbortos sorokat írja. Juliska, a társalkodóném, már előbb észrevette ezt, mint saját magam, ő csipte meg legelőször a karomat, mikor a herceg vizet öntött a poharamba s udvariasan nekem akarta átengedni az elsőséget a főtt szilvából... A főtt szilvát természetesen nem fogadtam el, de hálám jeléül mosolyogva meghajtottam kissé előtte a fejemet...

Rég túl vagyok már azon a koron, mikor az ilyen apró figyelmességek a szívemet megdobogtatták (decemberben, magunk közt szólva, huszonhat éves leszek), de a herceg udvariassága mégis jól esett, mert van legalább, akinek kedvéért fölvehetem az elszórt virágos, tengerzöld selyemruhámat. Ha az ember Párisban készített egy selyemruhát és ötödfélszáz forintot fizet érte, végre is szereti ha látják rajta. Ugyan kinek a kedvéért venném föl, ha a herceg itt nem

lenne Interlakenben? Így legalább akad, aki szépnek találja, - mert ha van egy csöpp izlése, tetszik neki a selyemruha és tetszik az is - aki benne van!

Pedig van izlése, van, van! Oh, ezt már egész bizonyosan tudom!

*Balaton-Füred, egy
hétfőn vagy kedden.*

Az interlakeni hegyóriások után e szende Balaton, a pörölyforgató, félelmetes hegyapó helyett a fiatal menyasszony, a kékszemű, derült tekintetű magyar tó... Juliska most érzi csak magát az elemében - egész nap fűző nélkül csatangolhat a villa kertjében, - de én, mi tagadás, álmodozva gondolok vissza a svájci table d'hôte-ra, ahonnan egy esős hajnalon mindörökre elvitte valamelyik kegyetlen gőzsikló az én érettkoru, de fiatalszívű hercegemet...

De ilyen az élet, mint egy francia márki oly elmésen dalolja egy negyedévenként egyszer megjelenő képes lapban. Az unalomnak is megvannak a maga skálái s az impozáns hegyi unalom helyett most szinte jól esik fáradt lelkemnek az enyhe vízparti unalom, mely a megnyugvás édes békéjét csöpögteti csalódott szívembe... A savanyuvizes kút és a tóparti eszplanád: ime azok a fix pontok, melyek körül a fürdői élet mozgalmi és eseményei hullámszerűen hullámzanak. A kút körül lenge ingbluzban jár az ember, az eszplanádon pedig befűzött derékban: ennyi a különbség a délelőtt és délután között... De férfiak szempontjaiból kizárólag csak a főtt szilvában van némi eltérés; az erősebb nem itt is túl van a negyven esztendőn, de a szárnyas mellé nem eszik szilvabefőttet, mint az interlakeni table d'hôte-nál...

E sorok szerény és ábrándos írója tehát kényelmesen megőszülhetne az idevaló mulatságok miatt, ha... E pontok azt a merész átmenetet jelentik, ami a magasabb írásművekben nem ritka s mely mindig a legmeglepőbb eseményekre készíti elő a barátságos olvasót.

Az átmenetet itt egy nem tudom hány tonnás, lepkeszárnyú kutter képviseli, melyet gazdája, némi fenhéjazással *Arany liliom*-nak nevez s másokkal is e föllengző néven neveztet...

Az *Arany liliom* a fiatal Zsámbokyé, ama duhaj és barnaképű ifjúé, aki félig mánás, félig cigány, már legalább, ami az arcszínét illeti... Némelyek azt mondják felőle, hogy öt milliója van, mások viszont ugyanily biztosan tudják, hogy nincs egyebe a címeres szivartárcáin kívül. Az *Arany liliom* azonban kétségtelenül az övé; és Cervera tengernagy aligha állt valaha annyi méltósággal az ő borzadalmas tengeri szörnyeinek, mint Zsámboky a lágyan ringatózó *Arany liliom*-on...

- Nagyságos asszonyom, - szokta mondani reggelenként, mikor nagy kegyesen partra száll az *Arany liliom*-ról, - az egész életben csak az az egy ér valamit, ha az ember a lábát lelógathatja a hajója fedélzetéről...

Ez frivol és ostoba fölfogás az életről, de az úri cigány annyi meggyőződéssel mondja, hogy utóvégre is hiszünk benne... Talán ez az oka, hogy most már néha magam is lelógatom a sárga cipőmet az *Arany liliom* födelzetéről...

Mert Zsámboky az egyetlen elfogadható élő lény az egész fürdői sokadalomban. Istenem, ha arra gondolok, hogy ő se volna! Talán meg is halnék unalmamban, de így!... Egy öregedni készülő asszonynak (hja, huszonhat esztendő!) mindig jól esik, ha észreveszi, hogy hatott valakire és én, hitemre, nem képzelődöm, mikor azt hiszem, hogy... Ej, - és legalább mégis van alkalmam arra, hogy a szétszórt virágos, tengerzöld párisi ruhámat fölvegyem, mert ha Zsámboky nem lenne, ugyan kinek a kedvéért préselném így magam a rekkenő nyári estéken?!

*Gödöllő, egy-két nappal az önkéntes
tűzoltó testület bálja után.*

...Ha eszembe jut, hogy ezek a poros utcák micsoda hivalkodó neveket viselnek, kacagni szeretnék haragomban... Váci-utca, Pesti-utca, sőt talán az Andrássy-út is valahol a cigánysoron, - mégis csak vétkes mulasztás, hogy a kormány az ilyesmit megengedi... És ezek a cégtáblák - brrr! Minden cégtábla a többes szám első személyében van írva, így: „Itt a világ közepe, menjünk be Samu bácsihoz egy ital pálinkára!” vagy „Gyerünk be Lukács bácsihoz egy pohár sörrel!” majd „Vegyünk Becsák bácsinál egy vég jó rumburgi vásznat!” Micsoda konfidencia, hogy velem, előkelő úri asszonnyal egy gödöllői boltos így beszél! Miért mennék én be Samu bácsihoz egy ital pálinkára és miért innám Lukács bácsinál egy pohár sört? Még jó, hogy nem tegeznek az embert, - mert, ha kedvük tartaná, úgy látszik, hogy ezt is megtehetnék!

A jó Isten, aki a hetven éven túl lévő beteg nagynéniket megteremtette, nemi igen cselekedett célszerű dolgot, mert Karolin néni nélkül én még mindig az *Arany liliom* fődélzetéről lógathatnám le sötétsárga félcipőmet.... De Karolin néni, aki hetvenhárom éven át ugyancsak teleszedhette magát minden jóval, most egyszerre a fejébe vette, hogy örökké akar élni s evégből Gödöllőt, mint klimatikus fürdőt, kereste föl augusztus elején.... Gödöllőről ugyanis egy jókedvű ember egyszer azt a hírt terjesztette el, hogy sohasem látott kolerás beteget s ez az adat teljesen meggyőzte Karolin nénit arról, hogy itt a hetvenhároméves matrónákból viruló leánykák lesznek... És azért kellett nekem *stanta pente* (Vagy hogy mondják?) otthagynom a Balatont és az *Arany liliom*-ot s a nénivel meg Juliskával együtt beköltözködnöm egy fehérre meszelt granáriumba, amit itt, kedves tájszólással, nyaralónak hívnak...

Gödöllő igen jó lehet klimatikus fürdőnek, de hogy mulatságnak kissé gyöngé, azt mondhatom... Karolin néni a délelőttre igen elmés szórakozást talált ki; azokat a kofákat és csirkeáruló asszonyokat szidja, akik az ebédünket, nyers állapotban, a nyaralóba hozzák... Karolin néni szerint az öreg Csemegi, aki a büntető-törvénykönyvet valaha megszerkesztette, nem jól értett a dolgához; mert ha értett volna, még most is divatban lenne a gályarabság, még pedig egyenesen a gödöllői kofák számára... Én, aki a konyhával keveset törődöm, nem igen tudok beleszólni a dologba, de ő komolyan azt állítja, hogy egy pár csirke árából más rendezett tanácsu városban emeletes sarokházakat lehet vásárolni...

A néni ezen jól elszórakozik ebédutánig, de engem talán megőszítene az unalom, ha szerencsére itt nem lenne Feisthammer úr, aki a szomszédunkban virágzó üzletet tart fenn, s nagyon csinos karlsbadi köedénnyel, valamint temérdek pohárral, tányérral és egyéb porcellánnal látja el a gödöllői értelmiséget... Feisthammer úr igen derék fiú, aki nem adja tizenkét teás szervizért, hogy olykor egy pillanatra betérek hozzá... Vele trécselek, amíg Karolin néni az ebédutáni álmát alussza és az ő kedvéért öltöm föl olykor a szétszórtvirágos, tengerzöld selyemruhám, amit Párisban készítettem... Hogy nézi a gyönyörű ruhát, hogy nézi!... Majd elnyel a szemével szegény és reggelenként virágbokrétaikat csempész a lugasba... Mégis csak igaza van Jágócsi Péterffy Józsefnek: mily boldogság az a tudat, hogy egy embertársunkat boldoggá tettük.

*Magyar-Berény, mikor a
kukorica sárgulni kezd.*

...Karolin néni végre belátta, hogy nem élhet annyi ideig, mint a mammuthok és otthagyta a gödöllői éghajlatot... Tíz nap óta itt vagyunk a magyar-berényi kurián és esténként fázva húzódunk közelebb a fűtött kandallóhoz, mert a néni már szeptember derekán szereti a paraszt és a melegséget...

Fűtött kandalló szeptember derekán, - ki hallott ilyet? De az esték még csak megjárják valahogy, mert az ember már nyolc órakor lefekhetik, - hanem nappal, nappal, ez aztán valami!... Kilencről tizenegyig reggelizünk és így mégis csak agyonüthetünk egy órát az ebéd idejéig, de aztán! Szegény Juliskával, aki tíz nap alatt három kilót veszített (még mindig marad hetvennyolc), könnyezve járjuk a határban a sárguló kukoricaföldeket és dideregve gondolunk november elsejére, mikor már Budapesten premiérek vannak...

Azt hiszem, hogy már beleugortam volna a *Zsetvicé*-be, (így hívják a helységen átfolyó csermelyt) ha nem telnék egy kis mulatságom abban a délceg suhancban, aki a határban a juhokat őrzi... A juhászt Miskának hívják és reggeltől estig az eget vagy nyírfaerdőt nézi... Szép szál legény és ha véletlenül úrnak születik, most az egész környék bolondulna érte... Persze, így szegény parasztsuhanc léte!... Én azonban a minap szóba álltam Miskával és mivel illedelmes és jóra való fickónak látszik, néha beszédbe eredek vele olyan dolgok felől, melyeket az ő parlagi agyveleje befogadni képes...

Mert valóban nincs minden báj nélkül ez a félénk parasztlegény, aki egy úri asszonyba szerelmes.... Hogy szerelmes-e igazán? Meghiszem... Különösen tegnap este óta, amikor a szétszórtvirágos, tengerzöld párisi ruhámat fölvettem a kedvéért...

A familia szemefénye.

Egy ismerős rendőrtisztviselő a minap valami levelet hozott magával a kávéházba. Egy Kruzsinszky nevű fiatalember zsebében találták, aki négyezer forintot sikkasztott a bankja pénztárából, s mikor a gaztettét fölfedezték, a Dunába ugrott.

A levél, melyet az öngyilkos jól záródó bőrtárcájában találtak, úgy látszik, csak az utolsó napokban érkezhetett Budapestre, egy hatvannégy esztendőes öreg kisasszonytól, aki Kereki-Monostorban lakott, az ősi kuriában, s ezt a jól sikerült fiatalembert is fölnevelte. Az öreg hölgy, nagynénje, a szóban forgó úrnak, nagy, gömbölyű betűket vetett; s én, egy pillantást vetve a goromba, szálal diósgyőri papirosra, önkénytelenül is a ludtoll patriarkhális percegését hallottam, mivel ilyen levelet, modern, acélból készült tollal szinte lehetetlen volna megfogalmazni. Olvasván e naiv lélek affektátlan beszélgetését, eszembe jutott egy pillanatra egy másik régi otthon, a fehérre meszelt, terjedelmes falusi kastély, meg a nagy, diófás kertek, a kanyargós patak, meg a vén Ulrik takács, a majorság, a nehéz batárok, a kakasok barátságos kukrikuja, meg az összeaszott jóízű téli körték, amiket a kályhán melegítettek ozsonnára.

Ime, az öreg kisasszony zamatos levele, konvertálva nyomtatott betűkre, ama bordázott kékes papiros hátáról, amely a keltezés helyének minden illatát megőrizte:

„Ejnye te rossz, lusta, Istentől megfélelkezett fiu, hát illik az, a te öreg, hűséges tántidat ennyire elfelejteni? Hát te már sohasem fogsz ráérni arra, hogy nekem néhány sornyi levelet írj? Ezért neveltelek, ezért fáradoztam veled, mikor csak akkora voltál, mint az öklöm, hogy most, amint jól megy a sorod, egészen kiverj a fejedből? No várj csak te rossz fiu, majd megcibálom én azt a te fürtös, hosszú hajadat, csak egyszer jusson megint az eszedbe, hogy hazalátogass!

„De igazán, édes fiam, miért szomorítasz bennünket ennyire? Ha egyszer úgy láthatatlanul megjelenhetnél közöttünk s egy hosszú őszi estén át itt lehetnél a mi nagy ebédlőnkben (vajjon emlékszel-e még arra az öreg, fekete bőrdíványra, melyet annyira összerongáltál?) s hallhatnád, mennyiszor fölemlítünk, amíg végül álomra hajtjuk fejünket, tudom, nem gyötörnél oly soká, míg egy levélírással elszánod magad. Ha látnád, hányszor olvassuk minden egyes sorodat, mennyi kombinációt, magyarázatot fűzünk minden egyes mondatodhoz, mint töprengünk, okoskodunk a fölött, mi lenne neked jó odafenn Budapesten: akkor biztos vagyok benne, egészen biztos, hogy egyetlen nap sem múlna el anélkül, hogy a te hosszú, részletes leveledet olvashatnók.

„Hát te, édes fiam, gondolsz-e mi ránk annyit, amennyit mi töprenkedünk fölötted? Eszedbe jutunk-e némelykor? Lásd, én úgy képzelem, hogy esténként, amikor fárasztó napi munkád után édes nyugalomra hajtod a fejed, a sötétben, ami körülvesz, minden régi emléked fölujul: a megboldogult apád régi dolgozószobája, a mi tágas nappalink, a kékvirágos porcellán-tányérok, a bozontos, nagy Czirus kutya, az öreg Árkoss szomszéd, aki mindig fur-farag, a bodzás kert vége, ahol játszani szoktál, szóval minden, ami ebben a szegény kis faluban itt maradt utánad. Bár az Isten bölcs kegyelme olyan szépen fölvitte a dolgot, én mégis azt hiszem, hogy a hosszú téli estéken, amikor a szobádban teát főzsz magadnak a kis otthoni gépecskén, olykor csak fölveted a szemeidet a könyvből, amelyből olvasgatni szoktál, s álmódzva gondolod magadban: „Ugyan mit csinálhat most odahaza az én jó, öreg tantim?” S aztán élénken elképzeled, ahogy az ismerős fekete bőrszékeken üldögélünk, a nagy óra bizalmasan ketyeg a fejünk fölött, s

még odakünn sűrűen hull a hó, mi kötjük-kötjük számodra a meleg téli harisnyákat, amik soha sem szakadnak el.

„De ha én, mormogós, öreg nagynéni, nem is volnék felőled ilyen jó véleménnyel, Milike, a kis hugod, ugyancsak megvédelmezne előttem. „Óh, tantikám, higgye el, sokat gondol mi ránk ez a rossz, lusta Gyurkó. De az írás a rossz fiúnak sohasem volt a kenyerre. Aztán meg bizonyosan sok dolga van szegénynek.” S bizony csak előszedegeti az albumból azt a halvány, régi képet, ahol szegény szüleitekkal együtt vagytok levéve, s úgy össze-visszacsókolja a képmásodat, hogy még a századrészét sem érdemled meg - te rossz, buksi, ellustult Gyurkó, te!

„Hidd el, bámulnál édes fiam, ha ezt a kis leányt meglátnád! Fogadást tennék, hogy nem ismernéd meg, ha úgy váratlanul szembe jönne veled. Ez a tizenhatéves leány nagyobb mint aminő én huszonkétéves koromban voltam, s hogy milyen, a felől ne engem, elbizakodott, öreg tantit kérdezd, hanem azt a sok szomszédbeli léhűtőt, akik sohasem voltak annyira szerelmesek *belém*, mint amióta az a kis leány fölnevelkedett. Most tánciskolába jár a Pap Sámuelék kuriájába, ahol egy vén francia Parlevu (tudja a jó Isten, mi a becsületes neve?) tanítgatja táncolni az egész környék minden fölcseperedett kisasszonyát. Nem dicsekvésből mondom, hidd el, de valamennyi közt a te Milike húgod a legislegszebb, s ha látnád, milyen gráciával járja a waltzert s milyen hercig pukkerliket csinál, ha egy-egy léhűtőt ott hagy: magad is beleszeretnél ebbe a gyerekekbe.

„Aztán micsoda pompás gazdasszony ez a kis leány! Hiszen - talán még emlékszel rá, édes fiam - magam is eléggé meg tudom adni az ízt minden ételnek, ami az asztalra kerül s a konyháknak még szegény szülőid életében olyan híre volt a vármegyében, hogy a váradi püspök sem restelkedett volna, ha az asztalunkhoz kerül. De ez a leány még, hidd el, túltesz rajtam. Nem kell ám ennek a kokbuk meg a konyharecept, amivel a mai leányok cifrálnak; megfőz, megsüt ez a saját feje után mindent s a kínai császár is megnyálná utána a száját, ha a főztjét megkóstolná. De különben magad is meg fogod látni, édes fiam; Milike s én már hetek óta tanácskozunk, mi mindent pakoljunk abba a ládába, ami karácsonyra fölmeget utánad s amennyire lehet, azon is leszünk, hogy minden kedves ételedet megtaláljad.

„Nem, te nem is sejtetted azt, mennyire szerelmes beléd ez a kis leány! Valósággal rajong a bátyjáért. Társaságban, mindenütt, csakugy ragyognak a szemei, ha a beszélgetést te reád viheti át is az ő szemeiben, az egész föld kerekességén nincs tökéletesebb férfit, mint aminő te vagy. Még a naplójában is (jaj, az istenért, el ne árulj, hogy ebben is lapozgattam) ott vagy minden egyes lapon s ama pajkos megjegyzések közt, melyeket egy-egy idevaló kamasz felől leír, mindig ott van az a mondás is: „Oh, egyik sincs olyan, mint az én aranyos, szép Gyurkó bátyám, akit legjobban szeretek a világon!”

„A pört, mint tudod édes gyeregem, elvesztettük. Szegény apád, ki a rokonaihoz olyan jó volt, nem is sejtette, hogy a saját gyermekeit rövidítette meg jóságával. A lekötött birtokok most már végleg elvesztek, s a szép pusztákba valami mérges porosz gazdatiszt telepedett le, aki nem is érintkezik a szomszédjaival. Így hát nekünk most nem maradt más, mint ez az ősi föld, amely a fejünk fölött van, a kert s egy csekély földbirtok, ami az életre is szűken ad. Pedig ez a kis leány innen-onnan abba a korba jó, hogy férjhez kell adni - s akkor? Légyen hála az Istennek, édes fiam, azért, hogy neked olyan jó szívet, erős akaratot adott; mert mi szentül meg vagyunk győződve a felől, hogy te mindazt vissza fogod szerezni munkáddal, amit most a kegyetlen sors elvett tőlünk. Milike, ha néha - elcsüggedve - elhagyatottságunk fölött panaszkodom, gyöngéden csókolja meg a homlokomat s bizalommal mondja: „Hát az én Gyurkó bátyám, az te

előtted semmit sem számít, tántikám?” Oh, igen, igen, nagyon sokat, kis leányom, - s én áldom a jó Istent azért, hogy te itt vagy, a mienk vagy, gyermekem!

„Mindnyájan tökéletesen bízunk benned édes fiam, s Árkoss bácsi, aki esténként most is átjő hozzánk, mint akkor, mikor még téged az ölében hordott, szünetlenül azt ismételteti: „Nem kell búsulni! A gyerek tízszeresen visszahozza mindazt, ami elpusztult!” S ilyenkor elábrándozgatunk a te jövőd sorsodon, képzeletünkben kiházasítunk s visszahozunk ide miközben, - mintha sohasem távoztál volna el. Oh, ha szegény jó anyád ezt megérhette volna!

„Megboldogult, jó Ágnes hugom, a te édes anyád s szerető jó apád, a napokban szinte föllevenedtek előttünk, amennyiben a sírkövet, melyet nyugalóhelyük megjelölésére készítettünk, a napokban állítottuk a kriptá fölé, melyben örökös álmukat alusszák. Valóságos ünnep volt ez a nap, de milyen szomorú ünnep! Mindenki ott volt, aki áldott szüleiteket szerette s mindenki résztvevő szemeikkel tekintett a te kicsiny hugodra, aki zokogva borult a vállamra. A kis leány egyre azt ismételtette: „Oh ha Gyurkó itt volna, az én egyetlen szeretett Gyurkóm!” De hát téged, édes fiam, nem bocsájtott ide az a sok munka, melyet főlegbvalóid rád bízna s így csak lelkileg lehettél jelen ezen a fölöttebb szomorú szertartáson. Nekem eszembe jutott az a sok kényeztetés, dédelgető szó, amellyel téged szegény, jó anyád elhalmozott s az a szerető, gondos pillantás, amelyet rád vetett, mikor a kertben, a fű között, játszózni szoktál. Megboldogult hugom mindig ezzel a gyöngéd mosollyal ajkán jelenik meg előttem s talán ez az oka annak a nagy, határtalan szeretetnek is, amellyel te irántad viseltetem, te hálátlan, rossz lurkó, te! Gondolj mindig szeretettel anyádra, édes fiam, mert az ő szívével senki, senki sem fog többé szeretni az egész világon!

„A kertben, a ház körül semmi ujság sincs. A vén Mihály kocsis, aki még apádat is szolgálta, alig lát már a szemeivel, de azért minden héten kalaplevéve állít be hozzám s melegen kérdezősködik az iránt, hogy a fiatal urnak hogyan, mint megy a sorsa a messzeségben? Árkoss bácsi is sokat beszél rólad, méltányolva, dicsérve a tehetségedet; most egy pompás csutorát készített, azt, ugymond, neked szánta, ha egyszer hazalátogatsz. Ugyan, te rossz fiú, mikor is lesz már az egyszer?

„Sokat, nagyon sokat szeretnék még kérdezősködni tőled; legelőbb is azokat a pajkos kérdéseket, amiket az a rossz lány sugdoz olykor a füleimbe: hogy vajjon tekintgetsz-e már sokat valakinek a szemébe, s hogy vajjon tetszik-e már valaki feltűnően, a hogy az, a te korodban már természetes volna? Nem is hiszed, hogy ez a kis leány mennyire érdeklődik az ilyesmi iránt!

„Azt mondom, vigyázz magadra, édes fiam, esténként, ha a hivatalból hazamégy, azt a meleg posztókendőt tekergesd a nyakad köré, amit még elutazásodkor veled adtam, s otthon igyál egy csésze meleg teát, mielőtt az ágyba fekszel. Tudod, mi sem könnyebb ebben a ködös, őszi időben, mint hogy az ember meghűljön, s nekem nem kellene egyéb, mint hogy beteggé légy! Ezt bizonyára nem élném túl.

„Az Isten áldjon meg, szeretett, jó gyermekem! Írj, ha lehet forduló postával, sokat, mindent, ami csak te rólad szól. Gondolj a te öreg nénédre (akinek rajtatok kívül senkije sincs a világon) ugyanolyan nagy szeretettel, ahogy ő gondol rád, itt, a messze otthonban is. Csókollak ezerszer, édes fiam! Szerető, öreg tántid: - Katalin.”

„Én is, így röpdülőben, millió csókot küldök számodra, de azt mondom, azonnal írd, mert különben eltagadom, hogy a hugod vagyok. Látnád csak, mint búsulunk én és a tanti! Azt mondom, Gyurkó, ne tedd tovább próbára a türelmünket, mert megbánod!

„Jőjj csak haza, tudom Istenem, agyonöllelek!

„Isten veled aranyos Gyuricám! - Igaz hugod: Mili.”

*

Oh, bár sohase érne el hozzátok, szegény, jó, öreg tánti s kis Milikém ott a kerekmonostori hegyek között, ez a szomoru levél, melyben rideg betűkkel vagyon megírva, hogy büszkeségték, egyetlen reményetek a Duna piszkos hullámaiban keresett menedéket, s hogy becs-telenül, jel nélkül nyugszik abban a közös sírban, ahova a halottas ház szomoru zöld kocsiján kikísérték. Szerető, jó, hűséges lelkek ott a távolban: álmodhattátok-e valaha, hogy a gyerekek, aki szemetek fénye volt, ez lesz a vége?

Huszonnégy óra.

I.

Vizkereszt napjának estéjén, körülbelül háromnegyed tizenkettő táján, a következő érdekes esemény történt a Lipótváros egyik halványsárga családi házában:

Az elzárt üveges folyosóról ugyanis valami zaj, beszélgetés hallatszott be az öreg házi úrnő hálósobájába s egy-két perc múlva egy félénk kéz csöndesen megzörgette a kárpitajtót.

- Kérem, nagyságos asszony, - szólt be a szobaleány, - méltóztassék fölkelni egy kissé!

Özvegy Gerson Róbertné, kinek az álom azonnal kiment a szemeiből, ijedten könyökölt föl az ágyában.

- Ki van itt? - kérdezte hangosan.

- Én, mama, én, - felelt egy másik, egy csengő asszonyi hang, mire az öreg asszonyság sietve kapott magára néhány ruhadarabot s gyorsan tolta félre az ajtó ruganyos acélzárát.

- Te vagy Margit? - mondotta csodálkozva. S a fiatal asszony csillogó szemei közé tekintve aggódó hangon folytatta:

- Mit keressz itt ilyenkor, azt istenért?

Dr. Zimonyi Lajosné, született Gerson Margit fáradtan dőlt le a divánra, sarkig érő csuklyás köpenyegét csöndesen ledobta magáról (alul csak egy karcsu, vérvörös pongyolaöltöny simult a főváros ez ismert szépségének természetére) s közönyösen így szólt:

- Otthagytam a férjemet. Elhatározott szándékom, hogy többé nem fogok hozzá visszatérni.

S mikor a megrettent mama e kijelentésre ijedten ugrott föl a helyéből, a szép asszony higgadtan, minden izgalom nélkül elmesélte az egész történetet, amely azóta a főváros minden délutáni társaságban tárgyalás alá kerül s melyről egy franciás hajlandóságu ujság már pikáns cikket is tett közzé valamelyik hétfői számában.

Gerson Margit ugyanis tizennyolc éves korában nőül ment dr. Zimonyi Lajos budapesti ügyvédhez, a petrovényi grófi hitbizomány s a rengeteg vasműrészvénytársaság jogi képviselőjéhez, ki a fővárosnak egyik leghódítóbb don Juanja volt s bőven megérdemelte azt a negyed-milliós hozományt, mely a csinos lipótvárosi kisasszonynak apai öröksége volt. A házasságot mi sem zavarta meg mindaddig, míg a fiatal asszony egy ízben rá nem jött, hogy férje évek óta csalja, s havonként ezer forinttal segélyez egy ismert színésznőt, ki a megközelíthetlenség hírében állt a színházi gourmandok körében. A házastársak között keserű jelenetek folytak le s Margit mindinkább meggyőződött, hogy a jóakaró közönyt, mellyel eddigelé férje iránt viseltetett, hideg megvetés váltja föl szívében. Mindazonáltal kerülte a skandalumot, a külszínt tökéletesen megóvta s a világ mit sem tudott meg az egész esemény felől. A fiatal asszony, kiben csodálatos erő és jellem lakott, más egyebekben keresett szórakozást; hajadon huga kíséretében társaságokba, irodalmi gyűlésekbe járt s a két csinos, szellemes arcu teremtés, a maguk rövid prémes bundácskájában, már szinte annyira hozzátartozott az akadémia sárga-függönyös kis terméhez, mint az akadémikus urak hajlott sasorra s fehér, tiszteletreméltó koponyája. Egy öreg, eleven nyelvű orientalista egyízben oda is súgott az elnökhöz, aki éppen a gyűlést akarta megnyitni:

- Talán még öt percig váránk kegyelmes uram!... A kis Zimonyiné tollas kalapját nem látom még odabenn!...

A Kisfaludy-társaság valamelyik havi ülésén egy fiatal egyetemi tanár, *Nógrády* László - kit egy vasútigazgatóné jourjáról már régebben ismert - aesthetikai fölolvasást tartott a mult századbeli magyar szerelmi poezisról s több egykoru verset szőtt az előadásba. A gyöngyvirág-illatu kis teremben, a ragyogó szemű, lelkes asszonyok között valami különös elragadtatást keltettek e régies zamatu, naiv költemények s a fiatal professzor komoly hangja, mely minden jelenlévő leány szívében akut szerelmi lángot lobbantott föl, édes csengéssel röppent szerte a girandoleok, a zöldterítős abrosz mellől. Az asszonyok lelkében szentimentális vágyakozások keltek életre, a nagy, sóvárgó szemekben a szerelem, az érzékek szomjusága látszott; mindezek a gömbölyű, plasztikus karok ölelni, dédelgetni szerettek volna valakit, mint egy édes, dallamos muzsikára. Zimonyiné, akinek lelke diszkrétebb és szemérmesebb volt, mint bármely leányé, egy kissé elpirulva dőlt hátra, csak néha váltva egy-egy édes pillantást a hugával, kinek apró, keztyűs keze csöndesen pihent az övében.

Nógrády, aki a fiatal asszony szűzies szépségét most is gyönyörködve nézte, a gyűlés végén pár tréfálkozó szót váltott velük, s egész a képesterem ajtajáig kísértte őket, ahol Ágnes kis-asszonnyal mégegyszer kezet rázott. De a zárt ülést, mely a fölolvasásokat követte, úgylátszik hamarosan meguntá, mert a Nádor-utca egyik boltja előtt megint utolérte a hölgyeket s egész a Zimonyiéek lakásáig velük tartott. A kapuban vidáman beszélgettek még pár percig s a professzor, bolyhos gallérját a nyakába huzva, derűlten ment tovább az Andrássy-út irányában.

A Zimonyiné csütörtöki jourján többször összetalálkoztak ezentul s a világ jó ideig abban a véleményben volt, hogy Nógrádyt az Ágnes kisasszony pajkos szemei teszik oly állhatatos vendéggé. De a bájos asszonykák, kik hetenként idesereglettek, csakhamar kitalálták a valóságot. Ágnes kisasszony egyszerű kifogás volt; mindez a szellemeskedés, e néma s mégis szemmel látható hódolat kétségtelenül ezt a komoly, csöndes asszonyt illette meg, akit férje botrányos módon elhanyagolt. Ők még talán mitsem tudtak felőle, de a világ már teljesen tisztában volt azzal, hogy szeretik egymást. Zimonyiné, ha e sejtelem megfordult a fejében, bizonyára elpirult; mert e nemes, tiszta teremtés, kiben a leányok minden bájossága egyesült, irtózott volna attól, hogy férjéhez még gondolatban is hűtlenné legyen.

A viszony, mely a házastársak között fennállott, már öt vagy hat hét óta teljesen hideggé vált. Margit egy reggel, a hálósoba szőnyegén, egy ibolyaszínű levélkét talált, amelyet férje, minden valószínűség szerint a zsebéből ejtett ki. Az erényes hírben álló színésznő pár bizalmas sora volt ez, melyben a kis Cherubin egy kissé kényes dolog felől értesítette Zimonyit; legalább Margit, kit e piszkosságok némi undorral töltöttek el, megvetéssel dobta el a levélpapírt. De aztán meggondolta a dolgot, a levélkét borítékba zárta s egy kis cédulán ennyit írt melléje: „Itthon feledte.” A levelet még délelőtt elküldte férje bálvány-utcai hivatalába. Sem ez alkalommal, sem később, egyetlen szemrehányó szóval sem illette Zimonyit; méltatlannak tartotta volna, hogy fölösleges magyarázatokat követeljen. De ezzel a két szóval teljesen célt ért; férje csak a világ előtt tartotta fenn a hitvesi viszonyt, ha egyedül maradtak, idegenek és közönyösek voltak egymásra nézve.

Január elején, a vasmű-részvénytársaság ünnepies közgyűlése után, nagy bankettet rendeztek a Hungáriában s a gróf, a részvénytársaság elnöke, hajnali két óráig együtt tartotta az igazgatóságot. Zimonyi, aki csak frakkban érezte jól magát, három vagy négy felköszöntőt mondott, s az utolsóban már a fölszolgáló pincéreket éltette, mert a pezsgő mindnyájukat megzavarta. Két óra után gyalog ment haza; távol attól, hogy mámoros legyen, de kipirulva, nehéz léptekkel taposva a korzó megfagyott aszfaltját. A citadella felől hideg szellő lengett; Zimonyi úgy érezte,

hog az egész világot a keblére tudná ölelni. A rendőrt, ki a Vigadó-épület előtt álldogált, szivarral kínálta meg s aztán szapora léptekkel sietett tova a homályban a budapesti city felé.

Margit aludt már s Zimonyi rendesen vigyázott, nehogy nejét hazajövele fölébressze. De ma mámorosan és lángoló vérrel gyönyörködött néhány percig a fiatal asszony pompás alakjában, melynek körvonalai nem veszték el egészen a halványkék selyempaplan alatt. A dús, sötét hajfonat alól kivillogott a nyak egy fehér darabja s Zimonyi, kiben a hosszas fiaché még növelte a neje iránt való vágyakozást, lélekzetét visszafojtva állt meg pár pillanatig az ágy mellett. A küzdelem, mely lelkében keletkezett, nem volt hosszas; hirtelen lehajolt az ágyhoz s neje gömbölyü, szép vállát szenvedélyes hévvel csókolta meg. De a láng, mely most vérét átfutotta, csakhamar kialudt, mert Margit egyszerre fölébredt s megértvén mi történik, haraggal ült föl ágyában.

- Ön még közeledni merészel, - szólt izgatottan és remegve. - Azok után, amik köztünk történtek, ez gyalázat! Menjen azonnal innen, mert különben én fogok eltávozni.

Zimonyi, ki még a feleségét nem ismerte teljesen, kérésre fogta a dolgot.

- De Margit, ne legyen olyan hideg, kérem. Ha vétettem, bocsássa meg, hisz tudja, hogy csak önt szerettem mindig.

- Ugyan, hagyja ezt a gyerekeskedést! Tudhatja, hogy köztünk mindennek vége. Egyszerűen a látszat kedvéért vagyok itt, meg mama kedvéért, aki mitsem tud. Köztünk mi sem változhatik meg többé, erről biztos lehet.

- Ez végső elhatározása?

- A legvégső.

- No hát jó, ha kényszerít, kimondom. E szenteskedéssel nem ejthet többé tévedésbe. Mindez üres kifogás, amelyben nem hiszek. Nemcsak én, de az egész világ ismeri a valódi okot.

- S mi az?

- Hogy önnek kedvese van!

S nem várva meg a választ, gúnyos cinizmussal folytatta:

- Remélem tudja, hogy kiről van szó? Arról a botrányról beszélek, melynek Nógrády László úr a másik hőse. Különben én voltam az utolsó, aki ezt megtudtam. Legyen nyugodt, mindenki beszél felőle.

Kezeit összeszorítva, Margit hidegen emelkedett föl. Egy tiszta és vérig sértett asszony önérzetével, melynek súlya alatt e gyáva vádaskodó egészen megsemmisült, halkan és hangsúly nélkül szólt:

- Takarodjék innen!

S mikor Zimonyi habozva állt egy pillanatig, kis kezével olyat ütött az éjjeli szekrény márványlapjára, hogy a gyertyatartó csörömpölve esett a földre.

- Rögtön ki ebből a szobából!

Cigarettáját meggyújtva, Zimonyi szó nélkül távozott. De az ajtóból visszafordult még egyszer:

- A többi majd holnap intézzük el!

De Margit már másnap nem volt ott; még ezen az éjjelen, egy percnyi késedelem nélkül kocsira ült s az édesanyja lakására hajtatott.

II.

Január közepe táján anyja s Ágnes huga társaságában Margit Abbáziába utazott, mivel a kis lány aggasztóan köhögött pár hét óta, s a doktorok enyhe levegőt ajánlottak. A napsugaras pálmák közül, a *Villa Zanze* terraszáról, Zimonyiné több ízben írt Nógrádnak s levelei mindig magukkal hozták a tenger és a narancsok édes illatát. A professzor már többé nem leveleket írt; ő valóságos szerelmi dolgozatokat küldött az adriai tenger bájos telepére, tele poézissel és rajongással a fiatal asszony iránt, ki állandóan ott lebegett a katedra fölött, ahol Nógrády az előadásait tartotta. A szürkekabátos, rövidlátó filozófusok, kik ebben a félévben hallgatói voltak, bizonyára alig sejtették, hogy az *Ember tragédiája*-nak (ami e szemeszter egyik fő tárgya volt) minden asszonyában, akár Évának, Juliának vagy Izaurának hívják, a Margit csöndes, komoly karaktere tükröződik vissza.

Március vége felé tértek vissza Abbáziából s már májusban a Gersonné svábhegyi villájába hurcolkodtak, ahol a nagy melegek beálltaig tartózkodni szándékoztak. Nógrády csaknem mindennapos vendég volt a hölgyeknél, kikkel hosszas sétákat tett az ibolyás hegyoldalokban, s tréfálva, kacagva toppant be velük együtt a villába, ahol az öreg úrnő alkonyattájt már türelmetlenül várta őket. Rajta kívül alig volt más látogatójuk; mivel Gersonék, az ismert skandalum óta, majd minden összeköttetést megszakítottak a világgal.

Ágnes, aki a dolgokkal meglehetősen tisztában volt, több ízben ingerkedett a néniével:

- Nos, még mindig tagadunk?... Azt hiszem, Gitta, a szíved mostanában meglehetősen el van foglalta... De azért nem szükséges elpirulnod...

Mert csodálatos, de úgy volt: Margit, asszony léte, szinte naivabb volt, mint a huga s pirult a gondolatra, hogy a professzor szerelmes belé. Pedig mindketten régóta tisztában voltak azzal, hogy szeretik egymást s minden szavuk, melyet egymáshoz intéztek, vággyal és melegséggel volt tele. De Ágnes bizonyára tudósabb és pajkosabb volt a lelkében, mint ez a romlatlan asszony, aki sohasem olvasott frivol könyvet és sohasem bocsátkozott olyan társalgásba, amelyben kétértelműségek fordultak elő. Még a lipótvárosi jourok szabadszáju gavallérjai is megváltoztatták a beszédbeli tónust, mikor Margit a maga derült, barna szemeit s tiszta, nyílt homlokát feléjük fordította.

Május vége felé, egy derűs tavaszi délután volt, hogy Zimonyiné s Nógrády együtt ültek a villa terraszán, mely előtt, a virágágyakban, bársonyos szegfűk s nagy, gömbölyű pünkösdi rózsák illatoztak. Idekünn édes csönd volt, a villák nagyobb része üresen állt még, csak itt-ott gyomláltak, bíbelődtek a kertészek. A szobaleány, aki ozsonnához terített, ki- és bejárt edényekkel, s Ágnes egy új francia keringőt játszott a nyitott ablak mellett. Az élet szépnek és kíváncsnak látszott e tiszta délután, s mindketten a boldogság kimondhatatlan áramlatát érezték. Margit fölnézett olykor hímzéséből, s mosolygó szeme bizalmasan mélyedt el egy másodpercre a professzor lelkesült pillantásába. Mindenféle közönyös tárgyak felől csevegtek jó darabig, de jóformán nem is tudták miről van szó, s csak egymás hangjában gyönyörködtek. Messziről ide látszott az egész főváros, az ezüstös folyam, melynek hátán cifra propellerek úsztak a Margitsziget zöld bokorerdője felé s a levegő tiszta és fényes volt, mint az ég sötétbejátszó kékje. A tavasz illatai és színei lebegtek mindenütt s a Margit egyszerű, világos, szürke ruhája csodálatos harmóniában állott az aranyos májusi derű nyugalmaival. Nógrády elragadtatva nézte egy darabig.

- Tudja-e, - szólta aztán, - hogy maga egész leány? Én sokszor azt hiszem, hogy ez a két év csupa képzelődés, s ez a házasság egyszerű álom... Szinte lehetetlen, hogy ezt a pillantást egy férjes asszony megőrizze.

- Néha, - mondotta Margit, - magam is azt hiszem, hogy álom; különösen éjjel, amikor a leánykori szobámban fölbredek. De, fájdalom, csakhamar meggyőződöm, hogy nem az, hogy a valóság nagyon is komoly.

- S tudja, hogy olykor kísértést érzek: az anyjától kérni meg a kezét?

Mit sem felelt, de a hímzést egyszerre abba hagyta. Kis kezére, mely az asztalon pihent, Nógrády most reá tette a magáét, s látván, hogy Margit nem ellenkezik, hirtelen föléje hajolt és megcsókolta. Zimonyiné egész a hajáig elpirult, de aztán szeliden tette a kezét a professor magas homlokára, mintha egy érzelmes, ragaszkodó gyermeket akarna megvigasztalni a gyöngédségével. E puha, finom kis kéz melegét érezvén, Nógrádyt egyszerre átjárta az a tudat, hogy ez a komoly asszony egészen az övé, s hogy az ő lelkesülését, szerelmét teljes nagyságban viszonzózzák. Mitsem szóltak többé; ez a kis kéz a lángolóbb vallomásnál is többet mondott.

Míg az ozsonnát fölhordták, míg Ágnes léha módra babrált az ujságok közt, míg a kertész a karókat kötözte, igazgatta, ők ketten dalolni és táncolni szerettek volna, bár nem voltak egészen tisztában azzal, hogy a jókedvüket mi okozza voltaképp? Valami különös lelkesedést éreztek, s szinte a könnyekig meghatotta őket, hogy az idő ilyen szép, hogy egy vincellérfiu egy taplóbőrű csacsit hajt föl a hegyi úton s hogy a kávé ilyen pompásan sikerült. A legközségesebb dolgok is olyan hatással voltak a lelkükre, mint a Marseillaise dallama vagy egy fülbemászó keringő. Érezték mind a ketten, hogy az élet szép s hogy leírhatatlan, szavakba nem foglalható gyönyörűség: itt ülni a nyitott terraszon, s ez aranyszegélyű, vékony porcellánról csipegetni az édességeket és a csemegéket. A szemük ragyogott s folyton azt szerették volna mondani: Boldog, boldog vagyok, édes...

Margit - bár maga sem tudta tisztán miért? - ez időben különösen szorgalmazni kezdte a válópört, amelyet még január havában megkezdett. De Zimonyi hallani sem akart a válás felől. A Lipótváros ez izmos gavallérja most egészen garçon életre rendezkedett be, a nap nagyobb részét mulatsággal töltötte el, színházba és társaságokba járt, s oly fiatalos hévvel udvarolt mindenfelé, hogy a városrész összes bakfise beleszerettek. Az ujságokban sűrűen megfordult a neve, új és szenzációs fogatot rendelt meg Párisból s májusban egy lova elsőnek ért be a tavaszi handicapon. Egyszer, május végén, találkozott a feleségével s hódolattal emelte meg előtte a kalapját; de Margit közönyösen biccentett a fejével s hidegen sétált tova a hugával. Június elején Zimonyit képviselővé választották meg a petrovényi kerületben, ahol egy évszázadra demoralizálta az egész környéket. Szóval úgy látszott, hogy a nyilvános életben keres kárpótlást azért, amit a házasságban elveszített.

Pedig nem úgy volt, ez a gyakori szereplés mind csak arra szolgált, hogy Margit szívfájdalmat kapjon azért a kincsért, amitől saját magát megfosztotta. Ez a felületes, érzéki ember, aki még csak sejtelemmel sem bírt a felesége igazi jelleme felől, képes volt komolyan azt hinni, hogy Margit megbánhatja azt, amit elkövetett. E viruló és kíváncsi asszony, most, hogy egészen távol volt tőle, olyan leküzdhetetlen vágyat ébresztett föl benne, hogy némelykor egészen elvesztette az eszét. Bár az érzéki föllobbanásokon rég túl volt már, némelykor éjszakánként azt hitte: éveket adna az életéből, ha Margit még egyszer az övé volna. Érzékeit, melyek uralták, semmi sem elégítette ki többé, viszonya unottnak és ostobának tűnt föl előtte, azt hívén: nincs nő, ez egyen kívül, aki ezt a vad föllángolást lecsillapíthatná. Bár nevetségesnek látszott ön maga előtt is, bolondul szerelmes volt a feleségébe, aki a faképnél hagyta.

Hiába volt minden: kérés, fenyegetés, rábeszélés, Zimonyi hallani sem akart a válás felől. Gersonné egy távoli rokona, valami öreg képviselő, aki ügyvédi irodát is tartott, világosan megértette vele, hogy a kibékülésről szó sem lehet többé s hogy egyszerű nyűg mindkettőjükre

nézve, ha a viszony törvény szerint föl nem bomlik. Az öreg Gersonné egy ízben maga járt ott a veje bálvány-utcai lakásán, de Zimonyi határozottan kijelentette, hogy a neje tervét sohasem fogadja el. Vágyától és érzéseitől elragadtatva, egy gyermek szívósságával könyörgött az öreg úrnőnek, hogy Margitot visszatérítse hozzá. Kérése, ígéretei annyira meghatották az ősz dámát, hogy szinte könnyezve tért vissza. De csak a mama volt vajból; Margit vas volt és gyémánt.

Igy álltak a dolgok, s az irodalomtörténet szelidlelkű professzora esténként azzal a tervvel foglalkozott, hogy Zimonyit párbajra kényszeríti és agyonlövi. Az új Tantalusnak ajkai előtt volt a boldogság; egyetlen szó gátolta meg, hogy az édes asszony örökre az övé legyen. De még csak reménye sem lehetett arra, hogy a férj ezt az egyetlen szót kimondja.

III.

A fürdőzésnek legfőbb évadján, július vége felé, ahogy a nagy ülőkosarak öbléből a vitorlások nyári regattáját szemlélték, a hosszú kavicsos esplanade-on, mely pajkos operette-dallamoktól visszhangzott, Katona bácsi, a levélhordó, egyszer csak állomást tartott előttük a körútjában.

Mikor a gőzhajó, vagy az öreg Katona megérkezik, a fürdőhelyen mindig bizonyos szenzáció támad; valami örömteljes szenzáció, mint amikor a fecskék visszatérnek a távol napkelet tájairól. Margit, aki világos esernyőjét kényelmesen a háta mögé tartotta, hirtelen letette a látócsövét, mellyel a shoonerek vitorláit követte.

- Egy levél, nagyságos asszony, - mondotta a bicegő postaszolga tisztelettel.

Egy apró, sárgabajátszó levél volt, a deauvillei postabélyeggel általütve. Margit egy percig kíváncsian szemlélte a távol Bretagne kis hirnökét, de aztán unottan szólott:

- A férjem írása.

Nógrády, akinek világos saccojába egy nyíló rózsabimbó volt tűzve, hirtelen fölugrott Ágnes mellől, kinek eddig fiatalos lelkesedéssel udvarolt.

- A férjétől? - szólott izgatottan.

S fürkészve, kíváncsian tekintett a Margit szeme közé, míg az a levél sorait átfutotta.

A Zimonyiné pillantásából világosan látnivaló volt, hogy a levélben különös és merész dolgok állhatnak. A fiatal asszony, ki eleinte sápadt volt, egyszerre egész a homlokáig elpirult. Keze, amelyben a papirost tartotta, gyöngén remegni kezdett s a szemei haragosan megvillantak. A professzor, aki e hatásokat élénken figyelemmel kísérte, nem tudta tovább megállani szó nélkül.

- Mit ír? - kérdezte halkán.

Válasz helyett átadta neki a levelet, amelyben a következők állottak:

„Ki fogsz nevetni talán, de mindegy, kimondom titkolódzás nélkül: e fürdői zaj, fény-üzés, e hullámozó élet közepette a gondolataim folyton veled vannak s azt hiszem, minden iránt eltompultam már ez egy érzésen kívül, amely hozzád köt. Ne hidd, hogy bennem nem támad föl a jobb ember néha: beleegyezni mindenbe, amit kívánsz, mindörökre fölmentve téged e gyűlöletes viszony kötelékei alól. De ha már úrrá vált bennem e nemesebb gondolat, megnyugodván, megint csak érzem: lehetetlen, hogy így hagyjalak el, egy szó, egy édes óra, egy mosoly, egy könny nélkül. Örületbe visz, hogy a hét-száz napon, amíg az enyém voltál, nem is tudtam egészen: micsoda kincs és gyönyör-

rűség a te lényed, pillantásod, márványnál fehérebb vállad, te magad, te ingerlő, drága, komoly teremtes te. Visszagondolva e napokra, most, hogy elérhetetlen vagy, beteggé tesz a vágy, meghallani még egyszer ama szavakat, melyeket *akkor* intéztél hozzám, látni aggodalmas, izgatott és mégis csábító pillantásodat, amelyet *akkor, otthon* vetettél rám. A nábob, ki minden bankjegyét a kandalló tűzébe dobja, filozófus és bölcs hozzám képest, aki téged elveszítettelek.

„Hallgass meg hát, könyörgök hozzád, legutóljára. Elválok tőled, jó, de egy föltétel alatt: *tölts velem még huszonnégy órát, mielőtt útaink örökké elhajlanak.* Egy nappal több, vagy kevesebb, most már mindegy neked. A világnak mitsem kell erről tudnia. Utazz ide titokban, Párisban várni foglak. Esti nyolckor ér ide a deauvillei express; másnap ugyanebben az órában visszatérhetsz Párisba. Itt, a fürdőn, egyetlen lélek sem fog látni. Esküszöm neked és becsületszavamat adom, hogy e föltétel alatt mindenben megegyezem, amit kívánsz, s rajtam nem múlik többé, hogy házasságunk minden kése-delem nélkül fölbontassék. De viszont arra is esküszöm, hogy e föltétel nélkül, az én akaratommal, sohasem fogok elválni tőled. Rajtad függ most egészen, hogy jövőd fölött úgy rendelkez, ahogy kívánod.

„Van talán egy-két emléked, ami kedves; ezekre gondold meg jól ezt az ajánlatot s ne utasítsd vissza elhamarkodva, mert sohasem teheted jóvá. Engem, aki annyira szeretlek, te nem gyűlölhetsz engesztelhetetlenül.

„Határozatod felől táviratilag értesíts.

Férjed: Dr. Zimonyi Lajos.”

Csönd volt közöttük néhány percig, de mindketten érezték, hogy itt a forduló pont, életük legfontosabb perce. Az esplanade-béli zenekar vidám polkába fogott, bájos asszonyok sétáltak föl meg alá, világos nyári toalettjeikben; egy kis szőke baby nagy karikát hajtott előttük a pálcájával. Mindenki mosolygott, udvarolt, szívta a tóparti levegőt; könnyű, finom cipők puhán siklottak tova a fövényes sétatéren, s bódító illatba verődött össze a víz különös levegője, a délies virágok kilehellése s az asszonyok ingerlő parfumeje. Távolról hegyek és szőlők látszottak ide s egy-egy nyárilak kacér tornyocskája kivillogott a zöld lombok közül. A clubház felől ágyudörgés hallatszott, a matrózok hurráztak, mivel a gróf karcsu vitorlása, a „Fehér Rózsa” győztesül futott be az öbölbe.

A sétálók megálltak egy percre s Ágnes néhány skótsipkás kis lányismerőse kecses pukkerlikkel üdvözölte Margitot. Nógrádynak alig volt alkalma, hogy odasúgja:

- Nos, mit fog tenni?

Nem lehetett válaszolni a szomszédok miatt, de Margit arca megvető, hideg mosolyra fordult. Csak két-három perc múlva szólt:

- Önző és érzéki, mint mindig!

Egész este nem beszélhettek egymással egy intim szót, a tó fölé kiugró vacsorázó-terraszon nagy társaság volt körülöttük s folyton jó kedvet, kacagást kellett affektálni, nehogy a viselkedésük feltűnő legyen. Körülbelül éjfélig ültek a vacsoránál, s ez idő alatt Margitnak egy vidéki ügyvéd udvarolt, aki pikánsnak és érdekesnek találta az elvált asszony társaságát. Nógrády, akinek egy törvényszéki elnökné volt a szomszédja, folyton egyik tárgyról a másikra ugrált, mert lehetetlen volt ebben az állapotban hosszasan elmerülni valami beszédbe.

Csak éjjel után, ahogy a hölgyeket hazakísérték, a Stefánia-udvar sötét árkádjai alatt kerültek egy pillanatra egymás mellé, míg a többiek a kapu előtt várakoztak. Margit melegen szorította meg a professzor kezét és csak ennyit mondott:

- Gondolkodjék az éjjel a férjem ajánlata felől. *Én azt fogom tenni, amit ön tanácsol.* Minden öntől függ. Majd reggel, a kútnál, megbeszéljük a többit.

Eltűntek a szállóbeli folyosón, s minden csöndes és sötét lett ismét. Csak fönny, az emeleten világosodott meg a Margit sarokablaka, s úgy tekintett ki az éjszakába, mint egy nagy, tüzes, kérdő szem, amely kíváncsian várja a feleletet.

IV.

Nógrády László, ahogy a sötét, elhagyatott tópartra leért, legelőször is így szólott a lelkében:

- Óh, a gyalázatos! Még van benne annyi vakmerőség, hogy ilyen szemtelen ajánlatot tegyen! Bírni akarja ezt az édes asszonyt, mintha mi sem történt volna köztük! De hiszen várhatsz arra, akár ítéletnapig.

Eszébe jutott, mennyire féltékeny volt némelykor, mikor Margitot még messziről imádta s az asszony együtt lakott a férjével. Sokszor azt hitte, hogy valami nagy bolondot kell elkövetnie, mikor a Zimonyiék kivilágított ablakai előtt elsétált. Az a gondolat, hogy Margit, a hevülés drága perceiben más férfi karjaiba dőlhet, lángra lobbantotta a vérét s utcáról-utcára kergette, mint valami hajléktalan csavargót. S ez az ember még remélni meri, hogy az asszony, mint valami regényes szerető, titokban visszatér hozzá s átengedi magát a vágyainak, a szomjuságának, a szerelmi érzékei föllobbanásának. Ugy érezte, megölné, ha most itt volna, mert maga az ajánlat is sértőnek, durvának tűnt föl a szemeiben.

A nagy, messze tavon rejtélyes árnyékok mozogtak, sötét hegyek olvadtak össze a mennyboltozattal, s valahonnan, a túlsó partról, csillagként fénylett ide egy magános gyertyavilág. A vitorlásokat csöndesen libegtette az éjjeli szellő, az úszóház felől egy keskeny szandolin közeledett. Távolság, a szőlőkben, virrasztó tücskök ciripeltek s a víz szeliden ringatta a csillagok ezüstös másait. Lágú és poétikus volt minden; a hangok és színek homálya egészen körülfolylta s altató zúgásba olvadt össze a nádas suhogása, az éji rovarok hangja s a kőpart szelíd hullámverése. A túlsó parton sípolt az éjjeli gyorsvonal, mely a naptól már a mosolygó tengerparton fog elbúcsuzni, a kikötőváros üveges pályaháza alatt...

Meghúzódva a kosárszék mélyében, kezében egy sziporkázó szivarral, Nógrády a lehetőségek egész sorozatán végiggondolt. Világos volt előtte, hogy Zimonyi állani fog a szavának s a maga részéről minden eszközzel meggátolja a válást, ha az ajánlatát nem fogadják el. Viszont tudta, hogy e huszonnégy órai mártíromság révén a jövő egész boldogságát megvásárolnák, s mindörökre az övé lehetne ez a drága asszony, aki nélkül most már élni sem tudott volna többé. De lehetséges-e, hogy ő ez ajánlatban megnyugodjék s maga segítse elő a botrányos pásztorórát, melytől egész lelkében irtózott?

Az idealista, a nemesebben gondolkodó ember így szólalt meg benne: „Nem volnál-e hitványabb, mint a férje, ha ebben megnyugodnál? Ezt az édes teremtetést, akit imádsz, vezethetné-e magad egy gyűlöletes férfi karjai közé? Megállanád-e örülés nélkül e huszonnégy órát, melynek bizonyosságai felől nem lehet a lelkedben kételkedés? Nem inkább az örökös boldogtalanságot-e, mint e gyalázatos megalkuvást? Hiszen már maga ez a habozás is méltatlanná tesz arra, hogy e nemes, komoly teremtetés a tiéd legyen.”

De a másik, a hideg bölcselkedő, így beszélt: „Minő ostoba, szentimentális fölfogás! Hát nem töltött-e ezzel az emberrel hétszáz napot együtt s változtat-e valamit a jövőn, ha még huszonnégy óráig az övé lesz? Hétszázhusz vagy hétszázhuszonegy, nem egészen mindegy-e? S megérdemelnéd-e, hogy valaha boldog napod legyen, ha ezt a paradicsomot huszonnégy órai pokolért el tudnád taszítani magadtól? Végre is, ha ez a huszonnégy óra a pokol valóságos extractuma lenne, nem-e kötelességed kiállani, csakhogy e csábító jövőt biztosítsd? Végy be morfiumot vagy klórhidrátot, kábítsd el magad e huszonnégy órára, ne tudj semmiről s éld át öntudatlanul ezt a boldogtalan napot: de azután a tiéd lesz ő, egészen, örökre, kizárólagosan a tiéd.”

A *Park-pavillon* egy kis szobájában, ahol az irodalomtörténet fiatal professzora a fürdőbéli lakását tartotta, egész reggelig nem aludt ki a világosság, csak akkor, midőn a fürdői zenekar a sétatéri indulót megzendítette, tűnt el a homályos gyertyafény a hófehér függöny mögül. Álmosan, halaványan, mint valami korhelykedő pincér, Nógrády már reggel hat óra felé ott bolyongott a kút körül, ahol csak néhány öreg asszonyság ült a padokon, s egy botos, szürke kapitány szűrte az ásványvizet.

Nyolc vagy kilenc felé, mikor a napsugár piros fényben csillog meg a magas, emeleti ablakokon, mikor mind e villák, szállók, fürdői odúk özönével bocsátják ki magukból a halvány leányok és asszonyok csoportját, a Stefánia-udvar kapujában végre megjelent a Margit kékvirágos pongyolája, mely puhán, tapadón folyta körül a fiatal asszony királynői termetét. Éjfekete hajában, mely most még csak sietősen volt föltűzve, egy harmatos rózsa virult a csipkés reggeli kalap alatt.

Nógrády, kinek a szíve hangosan megdobbant, elpirulva ugrott föl helyéből, míg Margit frissen, jókedvűen rázta meg a kezét.

- Hogy aludt? - kérdezte mosolyogva.

A professzor némi fanyarsággal válaszolt:

- Sehogy. Egész éjjel nem hunytam be a szemeimet.

- S megtalálta a kivezető utat?

- Igen.

- Nos, halljuk hát! - szólt Margit.

- Az én tanácsom, - mondotta Nógrády egy kissé remegve, - érett megfontolás után csak az lehet: fogadja el a férje ajánlatát *s menjen vissza hozzá huszonnégy órára*. Ez a mártíromság - mely nekem nem kevésbé az, mint önnek - még csekély ár lesz a jövőért. Én nem érzek arra erőt, hogy lemondjak, s ez egyetlen mód nélkül ön soha sem lehet az enyém.

Margit arcáról eltűnt a mosolygás s kissé hidegen kérdezte:

- Jól meggondolta?

- Estétől reggelig.

- Jó, - válaszolt Margit, - úgy fogok tenni.

Egész nap nem beszéltek többé e kérdésről. Délután nagy vitorlás kirándulás volt, mely csak az éjszakai órákban ért véget.

V.

Másnap reggel kilenc órakor a szállóbeli szolga a következő levélkét adta át Nógrádynak, akit álmából kellett fölébreszteni.

„Kedves barátom! Isten hozzádot akartam önnek mondani e pillanatban, midőn már távol járok öntől; a kis gőzösön, mely a reggeli gyorsvonathoz fog elszállítani. Tíz órakor indul az express s esti hatkor már az osztrák fővárosban leszek. Azt hiszem, holnap már tovább megyek Páris felé, a honnan, az ön tanácsát követve, Deauvillebe utazom a férjemhez.

„Isten önnel, barátom, álmunknak örökre vége van. Ugy cselekszem, ahogy ön kívánja; utazom. De nem huszonnégy órára, mint ahogy ön hiszi, hanem *örökre*. Ez ösvényre térve, mely a férjem házába vezet, *reám* nézve, higgye el, nem lehet többé visszatérés. Ez a huszonnégy óra eldöntötte sorsomat; élni fogok az ő oldalán, mint annyi sokan azok közül, akiknek nem a boldogság jutott osztályrészül.

„Ideálok nincsenek, látom. Ön sem az, talán senki. Itt vagy ott, önnél vagy nála, mindegy. Ön sem rosszabb, de nem is jobb, mint ő. Mindegy, teljesen mindegy.

„Nem édes barátom, én soha sem leszek az öné. Boldogtalanul bár, de lemondok örökre a szerelemtől, mely nekem elérhetetlennek látszik. Hittem, hogy ön ért, hogy ön szeret, hogy a lelkem egy az önével; tévedtem, ön sohasem tudna engem megérteni.

„Borzasztó reám, hogy ön ilyesmit ajánlhatott s hogy képes volna megnyugodni e huszonnégy órában, mely engem irtózással tölt el. A jövő összes boldogsága, az egész mennyország sem lehetett elég ok arra, hogy ön ezt az érzéki ajánlatot elfogadhassa. Ha szeretne, boldogtalan maradt volna inkább; de nem szeret, nem szeret, sohasem szeretett.

„Ismer és tudja, mennyire hiábavaló volna minden kísérlet, hogy e véleményemtől eltérítsen. Nyugodjék hát meg s keresse igazabb úton a boldogságot; én azt hiszem, sohasem fogok ráakadni.

„Isten önnel, édes barátom, felejtse el!”

Mikor Nógrády László felöltözve a partra rohant, messziről, mint valami gyenge felhőfoslány, a túlsó part kopár síkjáról idelátszott az express vékony füstfellegje, amint eltűnt, eloszlott lassanként a levegőég átlátszó derűjében. A professzor úgy képzelte, hogy még mindig látja a vonatot, mely már régen eltűnt a tó, a hegyek mögött, a tenger tükrének irányában.

A páholy.

Az operettet, melyet a Népszínház barna színlapjai hirdettek, lipótvárosi ember írta. Valami gazdag műkedvelő, akinek apja en gros kereskedett a chiffonnal és kalmukkal, - a fiu zenekomponálásnak szentelte azt az időt, ami a napi udvarlásból fönmaradt. A színház piros zsölléi, a páholyok, az emeletek kinyuló erkélyei, mind tele voltak emberekkel. Még kissé őszi volt az idő, a színház fülledt levegőjében akként hullámozott a sok világos legyező, mintha egy központi gépezet hajtotta volna valamennyit. A páholyokban hangosan helyezkedtek el a city legszebb asszonyai, itt-ott már látható volt egy frakk is, a közelgő farsang legelső fecskéje. A földszinten izzadva jártak ide-oda a vörös attilás színházi szolgálók, a kaszinó széles karszékein is helyet foglalt egy-két aranyzsinóros huszártiszt. A zenekarban, mely elé gukkerezve támaszkodott néhány habitué, már cincogni kezdtek a hegedűsök s az operette egy elsuhanó töredékével kellemes hangulatot keltettek. Hét felé járt az idő, az ouverture megkezdődött. A hangok khaotikus tömegéből egyszerre csak kivált a legelső fülbe-mászó melódia, a Grignon-apród poétikus kis dala, melyet három nap mulva szeltében énekeltek Budapesten... És mintha pajkos bujósdit játszott volna: a kis ariette el-eltűnt a trombiták harsogó zúgásában, de megint szelíden, édesen bontakozott ki, a triangulum csengésétől kísérve. Mindig lassabban, mindig elhalóbban, míg a nagy gránátszínű előfüggöny egyszer csak fölhúzódt a magasságba...

Az első fölvonás nagy karjelenetei közt, a tarka csoportok hullámozásában, jóformán senki sem vette észre, amint Cayll Sáríka fehérszőke haja a földszint második páholyában megjelent. Pedig mindenki, aki a budapesti társaséletet számon tartja, okvetlen ismeri ezt a gazdag leányt, ki a Cayll Antal félvagyónát örökölni fogja valaha...

Sáríka az angol nővel jött, anyja tíz év óta nem élt. A kis lány már nyolc éves korában egyedül maradt; mert atyja, legalább az ő számára, alig számított valamit. Cayll, akit a rossz sors már harmincöt éves korában özvegyiséggel sujtott, eléggé meg tudta válogatni a vigasztalás különböző módjait, s parvenu maradván sokszoros százezrei dacára, minden profán szerelmet végigkóstolt, amit a körülményei megengedtek. Fiáról, akit valami katonai intézet vett föl a konviktusába, hamarosan letett minden gondot s a kis Sáríkával is csak egyszer jött össze napjában: mikor az ebédet föltálaták. A nagy droguistaüzlet, mely ma már idegen cégtáblát hordoz, milliomossá tette az élelmes kereskedőt, aki most már csak kedvtelésből vagy unalomból vesz részt egy-egy jelentékeny vállalatban.

Az első fölvonás tréfás sextettje alatt Keleti dr. észrevette véletlenül Cayll Sáríkat s egy kissé zavarodottan bókolt zsölléjéből a páholy felé.

Török Vilma, a bankigazgató leánya, aki átellenben ült, rögtön meglökte az édes anyját.

- Láttad?... Keleti odaköszönt...

A mama arra felé fordította a gukkerét.

- Az ám! Még most is ki van pirulva...

Vilma hátraszólt a vőlegényének:

- Mit szól hozzá, Keleti köszön, mintha semmi sem történt volna...

A Lipótváros, mely mindent meglát, egyszerre tárgyalni kezdte a friss pletykát s a sextett legszebb részét úgyszólván nem hallották a páholyokban, az erkélyen, s a földszint ama részein, ahol a Fauburg St. Leopold kíváncsi közönsége tanyát ütött.

Mindenki tudta, hogy négy nap előtt hangos dörrenések verték föl a lovaskaszárnya csöndjét, ahol Keleti dr. és Cayll hadnagy szigorú föltételek mellett lőttek egymásra. A párbaj okát egész Budapest ismerte.

Keletinek elég jó irodája volt, hat-nyolcezer forintot könnyen megkeresett évenként. De Cayll Antal, aki nagy partiera számított, ki szeretne volna hajítani a házából ezt a nagyravágyó fiatal-embert.

Mikor egy nap, még a tavasz derekán, Cayll előtt bizonyossá lett, hogy Sárika élénken rokon-szenvez az ügyvéddel, Keletit, akivel véletlenül összetalálkozott a József-téren, habozás nélkül megszólította:

- Hagyjon föl azzal a leánnyal. Ugyis hiábavaló minden. Nézzen olyan partie után, amely magának való.

S mikor Keleti válaszolni akart, durván tört ki belőle a neveletlen parvenu gögje:

- Inkább kitöröm a nyakát, semhogy magához adjam.

Keleti ettől fogva nem mehetett többé Cayllékhöz, de Sárika bátyja, aki Budapesten hadnagyoskodott, egy délután meghallotta valami kávéházban, hogy az ügyvédnek már hetek óta rendszeres találkái vannak a hugával.

Fölkereste a lakásán, nyers sértésekkel halmozta el, a párbaj kikerülhetetlen volt. A katonatisztek, akik ez ügyben segédkeztek, szigorú föltételeket szabtak, de a felek mégis sértetlenül távoztak.

Nem békültek ki s az esti lapok pár soros közleményét viharos érdeklődéssel olvasták minden budapesti kávéházban. Sárika hír szerint három nap óta sírt, s nádor-utcai lakásuk ablakában egyetlen egyszer sem látták a szomszédok. Annál feltűnőbb volt most, hogy a színházban ily váratlanul megjelent...

A második és harmadik fölvonás közötti szünet alatt Török Vilma oly erősen meglökte az édes anyját, hogy Törökné majdnem leejtette kezéből a színházi látócsövet:

- Mama, Berczi, odanézzetek!

Sárika mellett, a páholy háttérében egyszerre csak föltűnt a Keleti dr. vörösszőke bajusza s az angol nő barátságosan, de kissé megzavarodva ugrott föl helyéből. A lipótváros őrszemei észrevették, hogy Sárika halavány arca még fehérebbé lett, s kis kezével ijedten kapaszkodik a páholy vörös plüssébe.

A beszélgetést azonban senki sem hallotta, ámbár Török Vilma két évet szívesen elenged az életéből, ha a negyedik üres széket elfoglalhatja.

- Hogyan mert idejönni, - szólt Sárika elfulladva, - tönkre tesz mindkettőnket. Ezt papa okvetetlen megtudja, s én nem élem túl...

- Most már nincs értelme a gyávaságnak. Az a kérdés, akar-e az enyém lenni s nem ijed-e meg semmitől?

- Megölöm magam, mert ennek nem lehet jó vége.

Keleti dr. a cilinderje után nyult.

- Ne ölje meg magát, ez fölösleges. Most már tisztában vagyok a dolgokkal s biztosítom, hogy levonom a konzekvenciákat. Egy kissé ostoba voltam, ez az egész. Isten önnel, nem háborogatom többé.

- Hova megy? - kérdezte Sárika bágyadtan.

- Nem tudom, de kegyeddel most beszéltem utoljára, arra esküszöm.

Sárika a szeme körül babrált.

- Ne kínozzon, - szólt, - hiszen láthatja, hogy oda vagyok már.

Az ügyvéd letette a kalapját.

- Nono, csillapodjék. Ugyan Sárika, hát térjen magához. Értsen meg, a közös javunkat akarom. Maga egy kissé félénk, ez a hiba. Látssa, ha erélyesen kijelentené, hogy ezt akarja és az atyja ne is reméljen mást: végre is meglágyulna, mert nem tehetne egyebet. Hiszen a saját ura, nem kényszeríthetik semmire. Egy erélyes szó, egy kis határozottság és minden úgy történik, ahogy mi akarjuk. Ugy-e ért engem, édes Sárika, ugy-e ért? No, mosolyogjon szépen, mondja, hogy akarja kissé...

Sárika szomorúan, szelíden mosolygott, de e pillanatban - a második fölvonást már megkezdték - a páholy ajtaja fölnyílt s az angol nő ijedten gőgicsélte:

- Oh, Jesus, Jesus...

Cayll, az öreg, hirtelen megjelent a páholy ajtajában. Valami gyanu hozta-e a színházba, értesítették-e a találkozás felől, elég az hozzá, hogy itt volt...

Sárika behunyta a szemét, Keleti sápadtan felállott. De Cayll, aki tudta, hogy az egész színház rájuk néz, nyugodtan ült le a negyedik székre, mintha a legjobb hangulatban készülne végignézni az előadást.

Mosolyogva fordult az ügyvédhez:

- Nem tudom, mi nagyobb, - szólt csöndesen, - az ön merészsége vagy pimaszsága-e?

Keleti szintén mosolygó arcot vágott:

- Köszönje, hogy az édes atyja... Itt nem fogunk botrányt csinálni... De a fiával majd késedelem nélkül leszámolok...

Sárika szíve nem dobogott e percben. Az előbbi beszélgetés és a jelenet, a háromnapos vigasztalan sírás úgy szólván kicserélték ezt a félénk kis galambot. És a színpadon most egyszerre fölhangzott az édes szerelmi ariette, mely lágyan, poétikusan bontakozott ki a fűvő hangszerek lármájából. A primadonna hangja szinte elhalt a parkot ábrázoló fényes díszletek közt...

Cayll nem hallotta a muzsikát.

- A fiammal számol le? - Ha ugyan megengedném, hogy ilyen emberrel...

Sárika halványan vágott közbe:

- Papa, kérlek, egy szót se többet!...

- Ha megengedném, - folytatta Cayll, - hogy ilyen vakmerő iparlovaggal...

A leány szelíd szemei ijesztő fényben égtek.

- Ne folytasd, - mondta hadarva, - mert megbánod...

Cayll kímélet nélkül folytatta:

- Egy ilyen utcai kalandorral...

Hirtelen fölugrott a leány, ajkszélei remegtek. És mintha elvesztette volna az eszt, a fiatal-ember kezét mindenki szeme láttára két forró kezébe fogta s égő arcát édesen nyugtatta rá. Mindenki látta, az egész nagy színház...

Keleti dr. maga is megijedt.

- Mit csinál, - szólt, - mit cselekszik, az Istenért?

- Azt, - felelte, - ami egyedül áll módomban... Kompromittálom magam, hogy vége legyen a komédiának...

Cayll mosolyogva hörögte:

- Be ne tedd a lábad többé!... Nem vagy a lányom. Ne halljak rólad, mert bottal verlek ki...

Eltűnt a páholy háttérében. Törökékre, kik minden mozdulatot figyelemmel kísértek, teljesen kárba vészett az operett. Vilma izgatottan súgta az anyjának:

- Láttad, mi történt?

Ötödnapi az egész Lipótváros az eljegyzésről beszélt. Sáríkat, ki egy éjjelen az angol nőnél aludt, reggel fölkereste a hadnagy, a meghódoló vár fehér kendőjével. A dolgon végre is botrány nélkül nem lehetett segíteni többé. Sáríka megtörten bocsánatot kért és Keletivel az öreg Cayll két napig csak harmadik személyben beszélt.

Vasárnap már karonfogva sétáltak. Sáríka fehérszőke haja csillogott az októberi verőfényben. A huga másik oldalán Cayll hadnagy csörtette a kardját, az új operett szerelmi áriáját dudol-gatva.

Lőrinc pályadíja.

Ebéd után volt és esett az eső. Az udvaron, az eresz alatt lármásan kalimpázott a bádogos. A leányok mosogattak a konyhában, a mama a cseréplábasokat rakosgatta. Néha megcsörrent a porcellán, de ilyenkor hirtelen megszólalt valamelyik a három nő közül, kik a konyha csipkézett papirjai közt foglalatostkodtak.

- Pszt, csönd legyen gyerekek! A papa elbóbiskolt egy kissé.

A szegény papa valóban édesen szunnyadt a fogyatékos dívánon; a mult éjjeli fáradalmak nagyon kimerítették. Mert szomorú dolog, de úgy van: az öreg Timár vén napjaira mint kisegítő járt a többi boltossal vásárról vásárra, két vagy három forintnyi napi díjért, amiért az éjjelét és nappalát is föláldozta. A szép bolt, a pompás portékák mind elpusztultak a rossz idők következtében s a kis házba leverő nyomor köszöntött be lassanként. A mama egy napon a Zsuzsanna útját is kiadta, aki tizenegy esztendeig aludt a konyhabeli faágyban, s a két leány kivonult a takaréktűzhely mellé, a nagy lúgos vajdlinghoz, melyben a régi evőeszközöket mosogatták. Véghetetlenül szomorú volt, mikor a leányok egy-egy gazdag nagynéni viseltes ruháiból alkottak meg nagy nehézséggel egy új toalettet s a mama önmaga ballagott el hajnalonként a mészárszékbe, hogy a félkiló hús miatt negyedórakig pörölgjön a mészárossal. Szóval hideg, csúnya nyomor volt ez, melyet a Lőrinc keresete alig enyhített némileg.

Mert Lőrinc, a család egyetlen fia, mindig megtette a magáét. Helyettes tanára lévén a főváros egyik reáliskolájának, ez a jó fiú minden krajcárt a szüleinek küldött, melyet a költségvetésében megtakaríthatott. Persze ez a fölösleg alig rúgott tíz-húsz forintra havonként; de Vági bácsi, a levélhordó mindig hűségesen betoppant elseje körül a várva-várt utalványokkal. Sőt néha váratlanul, hónapközben is megjelent a konyhaajtó küszöbén s vörös orra szinte ragyogott, mikor a bőrbekötött postakönyvet fölnyitotta:

- Aláírni, aláírni kisasszonyok!...

Egy-egy kalap vagy keztyű volt, amellyel Lőrinc a hugait meglepte; persze mindannyiszor sokszorta több volt benne a jóakarat, mint a nagyvilági izlés.

A mai esős, csúnya nap éppen huszonkettedikére virradt s így Vági bácsinak abszolute nem lehetett keresete a kis udvari lakás konyhájában. De ime, a rézkilincs egyszerre csak megcsörrent s egy torzonborz, jókedvű ábrázat jelent meg a kisasszonyok előtt, kik egyszerre abbahagyták a mosogatást.

- Levél? - kérdezte Timár mama izgatottan.

- Nem, - mondotta az öreg levélhordó, - hanem a Rothschild egész vagyona!

S a bőrtáskája fenekéről egy vastag, ötpecsétes levél vándorolt a keskeny vágóasztal tetejére s a levélből - mintha az Ezeregyéjszaka álmai valósultak volna meg egyszerre - valóságos tömege hullott ki a százasoknak és a tízeseknek. A leányok egyszerre remegni kezdtek ijedtükben s a papa, aki a nagy lármára rémülten ébredt föl, hófehéren állt meg, az ajtó küszöbének támaszkodva.

De Róza, az ifjabbik leány, most hirtelen olvasni kezdte a mellékelt levelet s izgatottan, kifogyó lélegzettel váltotta föl élőszóra a Lőrinc írásbeli üzenetét:

„Édes, drága szüleim! Csak egy szót, egyetlen szót akarnék közölni veletek e pillanatban, midőn az Isten annyira kegyelmes volt hozzám. Munkám, „A háromszögteni függvények elmélete” megnyerte az akadémia ezer forintos pályadíját. Itt küldök a

pénzből nyolcszáz forintot, hogy papa megint kinyithassa a boltját minél szebben, minél előbb, hogy a régi vevők hamarosan visszaszokjanak. Lehet, én is jövök egy-két nap mulva, hogy a portékákat együtt fogjuk rakosgatni, hogy az állványokat együtt festhetjük be, mint régente, de most nem tudok, semmit sem tudok egyebet, minthogy az Isten velem van, hogy titeket sem hagy el, ha bíztok benne. Isten veletek kedveseim, a viszontlátásig.

U. I. Papának vettem egy monogrammos tajtékpipát, de azt nem zárhatom ebbe a levélbe. Micsoda blúzokat szeretnétek leginkább? Én azt hiszem, mama használhatna egy pár fűzer szárított cseperkét. Mit gondoltok?...”

*

- Az ördögbe, ez a léc még mindig hosszabb a kelleténél... Vigyázzon azzal a fűrészszel!...

Mert a kalapács, a fűrész reggeltől-estig szünetlenül munkában volt s Timár papa naphosszat működhetett, dirigálhatott, mint a régi boldogabb napokban. Micsoda öröm volt, a hosszú megaláztatások után, megint ilyen szabadon, önérzetesen gorombáskodni, fülön csípve egy-egy rakoncátlanabb inast, ki a hosszú fenyődeszkákat gyalulgatta. Mert Timár-papa a természettől gorombább volt a pokrócnál, s akkor élt csak a kedve szerint, ha a többi embertársával veszekedhetett.

A szomszédok, a túlsó utcákból is, minden öt percben átnézegettek, hogy a munka folyamatát megsejlelhessék.

- Még mindig folyik a dolog?

- Rettenetes, mennyi bajom van ezekkel az emberekkel! Megkeserítik az életemet, higgye el!

S izzadó homlokát törülgetve, Timár papa boldogan folytatta a veszekedést, csak olykor szaladva át a szomszédos sörházba, hogy egy pohár friss csapolást kiürítsen.

A leányok, bizalmasan karonfogózva a barátnőikkel, dicsekedve mesélgették esténként:

- Egy hét mulva megnyitjuk a boltot! Remélem, eljöttök délutánonként!...

Ők már ismét maguk előtt látták a régi életmódot; amikor a papa délutánonként a kávéházba ballag, hogy egy stációt végigszunnyadjon a kártyázók háta mögött, s a mama bóbiskolva húzódik hátra a mákos és diós zsákok mögé, hogy az örökös harisnyaszárait kötögesse. Ilyenkor a leányok minden barátnője át szokott látogatni a kis szatócsboltba, s végtelen pletykák, tervezgetések indultak meg a látóhatár összes eseményeiről. Az ankét csak akkor oszlott föl, mikor Timár papa apró, gömbölyű alakja újra megjelent a kávéház ajtajában. Mert ő - mi tagadás benne - egy cseppet sem szerette a vendégeket s napokig dörmögött, ha valakit ott talált a leányoknál:

- Jobb lenne, ha komoly dolgokon törnétek a fejeteket. Ki fogom utasítani ezeket a vendégeket. Minden szerencsétlenségnek ez a sok látogatás az oka.

Mama most ismét cselédet fogadott, mert ő a délelőtti kizárólag az üzletnek akarta szentelni. Odahaza reggeltől estig nem állt meg a kis varrógép kereke; kötények, perkálsruhák készültek, az üzletben való üldögélés szempontjából. A leányok zsákokat, zacskókat varrtak, míg a papa a fiókok pléhfolirait festette reggeltől-estéig...

Éjjel, míg a leányok aludtak, olykor megszólalt egy hang a benső szoba sötétjében:

- Enyvét nem fogok tartani, azt hiszem!

S mama meggyőződéssel ismételte:

- Nem, enyvet nem fogunk tartani.

S pár perc múlva, érett megfontolás után, az előbbi hang ugyanolyan komolysággal szólalt meg:

- A kocsikenőből különböző skatulyák kellenek... Csak ne legyen nagyon zsíros ez a jószág. Az ostornyekekkel is nem tudom, hogy leszünk...

S mama kontemplálva tette hozzá:

- Birkasajt okvetlen szükséges. De én pipákat nem tartanék a helyedben...

- Oh persze, érted is te, - válaszolt Timár papa fitymálózva. - A pipa hozza a legkülönb vevőket. No hiszen szépen volnék, ha tereád hallgatnék...

De azért mégis csak a felesége tanácsai után indult, s a bevásárlások legjelentéktelenebb részleteit is közös konferenciák előzték meg éjjelenként. Micsoda pompás árucikkek halmozódtak föl ebben a boltocskában! A barnára füstött, lakkos fiókok szegfűszeggel, sáfránnyal, gállickővel, szerecsendióval, ultramarinnal, babérlevéllel, keményítővel, bürzsönnyel teltek meg, fekete cukorsüveg-gulyák tornyosultak az állványokon, s a plafondra szögözött képen kéjesen szűrösölte a kávé a fűszerkereskedések ismeretes dámája. A kis zsákocskákban aszalt szilva, kávé, dió támaszkodott a polcokhoz, nagy héringes hordók, fejetlen orosz halak húzódtak meg a tiszta üvegharang mellett, mely a sárga gróji sajtot befödte. A leányok naphosszat a szálkás mazsolaszőlőt válogatták és sáfrányt, gyömbért csomagoltak a régi iskolai irkák papirosába. Csupa láz és izgatottság volt mindenki, mely még a látogató szomszédokra is elragadt.

- Kérek egy hatos ára birkasajtot!

Az első vevő mondta ezt, egy kövér gabonaalkusz, aki a kenyeret is magával hozta. De micsoda szenzációt okozott ez az első bevásárló!

Timár mama a kötényével törölte tisztára a mérleget, a papa kétszer vágta el az ujját a nagy sajtszelő-késsel, a leányok a papírt készítették kéz alá. De végre mégis pompásan sikerült a művelet s az első hatos szerencsésen bevándorolt a kis kasszabeli fatálba, mely még a régi üzletből maradt fönn mindekkorig.

Pénteken, az első hetivásár alkalmával, a falusiak kíváncsian kukkantottak be az új boltba:

- Nini, a haragos embernek megint boltja van.

Öreg, fehérszakállas parasztok barátságosan nyujtogatták a kezüket, ismerős asszonyok sopánkodva álltak meg a leányok előtt, kik a nagy cukorkúpokat vágták apróra:

- Ej, hogyan megnőttek a kisasszonykák! Egy pár év előtt még mind a kettő akkorka volt, mint az öklöm.

De a papa, aki a boltban mindig haragudott, nyersen szólt közbe ilyenkor:

- Ugyan minek az a sok beszéd? Aki megkapta a magáét, menjen Isten hírével!

Mire az asszonyok csittítgatva szóltak közbe:

- Ugyan, ugyan ne haragudjék már olyan nagyon! Szóljon neki a ténsasszony, hogy ne haragudjék!...

De Timár papa boldogan haragudott s este, hazatérve, sóhajtva ismételte néhányszor:

- Ugy el vagyok fáradva, mint valami kutya! Ez aztán a strapáció!

És ilyenkor csordulásig érezték azt a boldogságot, amelyet a „Háromszögtani függvények elmélete” szerzett nekik, a m. t. Akadémia jóvoltából.

Korunk Tükre.

A nagyváros, a küzködő, forrongó, kegyetlen, örökké rohanó nagyváros fantáziája mennyivel túltesz a regényírókén, akik szobájuk négy fala között szegényes történeteiket kieszelik. Ezer és ezer ember él körülöttünk, hajszolja egymást reggeltől napestig, csak hogy szomorú életét biztosítsa. Mennyi ötlet a csalásban, a szédelgésben, a látszat csillogtatásában, mennyi hazugság, mennyi bűn, csak hogy a céltalan tengődés tovább tartson. Ime most újra elibém kerül Keszy Lénárt, volt iskolatársam a piaristák gimnáziumában, az egykori eminens, akitől a derék atyák oly sokat vártak s aki vagy tizenöt éve az emberek ostobaságából tengeti szégyenletes egzisztenciáját. Most is gérokkot visel, amely a legvénebb tükröket megszégyeníti s még mindig a vak véletlent várja, mely egyszerre hírnévhez és pozícióhoz juttatja. Eközben adós marad a kapucínerek árával - csak a múlt héten itta meg hitelbe a százezredik kapucinerjét - s ott húzódik meg az agglegény barátai kanapéján, már t. i. abban a négy vagy öt hajnali órában, melyet kénytelen-kelletlen az alvásnak szentel.

Mindenkinek volt egy Keszy Lénárthoz hasonló iskolatársa, aki rövid harminc vagy negyven esztendeig a barátaiból él, aki fél életét mint kibic tölti el a kártyaasztalok mellett, szakavatottan fütyül éjjel a fiakkerosnak, melynek árát a barátai fizetik, megrendeli a pezsgőt a pincérnél, s az éjszaka skeptikusabb nőcsillagai előtt hevülő mecénás barátját földicséri. De Lénártot, fantázia dolgában, aligha multa fölül egyik is e lovagok közül, akik a legfőbb bíró előtt állva, némi büszkeséggel mondhatják el egykor, hogy a munkát, földi vándorlásaik közben, nem ismerték meg. Lénárt immár búcsút mondott a negyedik x-nek, de a pénzkeresés silány módjait még sohase gyakorolta. Húsz év óta mint vendég él a rövidebb-hosszabb kanapékon, húsz éve hordja az iskolatársai hálóingeit, s ugyanannyi ideje, hogy a jó fiúkkal az étkezés fáradtságát megosztja. Délben kévészet és hallgatagon eszik, mert a csillagok följövetelével kezdődik tulajdonképp az ő napja. Lénárt ilyenkor vidám és bohó, könnyűnek érzi magát, miként a fákon szökellő mókus, s ezer változatát ismeri a módoknak, melyekkel az ember az éjszakát átvirraszthatja. Néven tudja szólítani az éjjel valamennyi alakját: a frakkos ifjakat és véneket, akik az italok iránt intézkednek, a komoly vagy házisapkás kávést, Gotsché hazard vállalkozóit, akik cukrozott mandulával, kőkemény cukrokkal és szemetes diákabrákkal háznak, az úri osztályt, mely elvileg nem tér nyugalomra, amíg a kakas háromszor nem kukorékolt, s a lángvörös, halványkék, hófehér és narancsszín blúzokat, melyek a világos helyiségeket benépesítik. Lénárt harmincezer férfiút tegez a székesfőváros vámsorompóin belül - grófokat, köznemeseket, Mózes hitét követő ifjúkat, pincéreket és cigányokat - s a vidék úri házaiban is nem egy jó emberrel ápol baráti kapcsolatot. Néha hirtelen eltűnik a nagyváros horizontjáról, hogy egy kényelmes kuria ebédlőjében derítse kedvre a tanyai embereket. Bízvást elmondhatjuk, hogy a magyar szentkorona országaiban testi-lelki jópajtásai száma okvetlen meghaladja a százezret, s nincs cigány, akit ő valamely viharos éjszakán meg ne hallgatott volna. Húsz év óta mindennap lehorgasztott fővel búsul a cigány nótája mellett, bár voltaképp nincs sok oka a búslakodásra, mert még eddig mindig megtalálta az áldozatkész honfit, aki egy-két-kilenc üveg pezsgőt, ahogy ő mondani szokta, fölbontat. Lénárt joggal viselheti a pezsgőkirály nevét, bár a maga pénzén még sohasem húzatta ki a dugót Rheims gyöngyöző italából.

A minap ismét összetalálkoztam Lénárttal, az úri klubban, ahol nagyságos barátainak gibicelt, s otromba szivarrudak mellett írta egész délután a ponteket. Meghízott tokát eresztett s jószágosan a keblére szorított, mikor a zöld asztalnál viszontláttuk egymást. Hozatott a számámra két cointreaut, aztán büszkén elmesélte, hogy ő is áttért a nyárspolgári életre.

- Negyvenévesnél több vagyok, - mondta, - itt az ideje, hogy az öregségemről gondoskodjam. Igaz, hogy a cimboráim szívesen látnak, egy pohár pezsgő mindig akad számomra s jó dohány is elég van még a nemes udvarházakban. De az előrelátó ember a jövődre is gondol, ama szomorú időkre, melyekben majd a reuma kikezdi s odakünn hosszú, hideg, unalmas őszi esők hullanak. Hátha megroppan a derekam, hátha nyilallás áll be a térdembe, s nem lesz meg többé a rugalmas kedvem, amellyel most az országot végigjárom. Nekem is jól esik egyszer, ha a nagy cserépkályha mellett ülhetek s pokróccal a térdemen nézhetem a pattogó hasábokat, amíg odakünn az öreg gazdasszony a levesemmel bajmóldódik. Ideje, hogy a magam jövődjéről gondoskodjam, s vidám, derűs öregségemet előkészítsem. Nem marad az ember mindörökké fiatal, neked is, ugy-e bár, ez a nézeted?

- Csak nem vállaltál valami hivatalt? - kérdeztem ijedten.

- Nem éppen, bárha akarnám, hát hivatalnak is nevezhetném. Arra a mesterségre fanyalodtam, amihez a legtöbb talentumom van, s amihez a képességemet néhai főtisztelendő tanárunk, az öreg Vojtik Kol. József is elismerte. Emlékszel-e még arra az írásbeli gyakorlatra, amit a hatodikban a Zalán futásáról széptani szempontból készítettem? Gyönyörű, vöröstintás egyest kaptam rá, s Vojtik Kol. József nyilvánosan, az egész osztály előtt megdicsért érte. Pedig tudod ugy-e, hogy ő egykettőnél soha senkinek sem adott jobb kalkulust? Már akkor is elismerték rólam, hogy kitűnően fogalmazok. Nem látom hát be, miért ne élhetnék meg én is a stilusomból, amikor annyi silány ember dúslakodik abból, hogy így-úgy megfogalmaz valamit...

- Népszínművet írtál?

- Nem írtam, cimborám, hanem elhatároztam, hogy lapot szerkesztek. Egyszerre hajnalban határoztam el, mikor mindenki elálmosodott s a fáképnél hagyott, s nem volt annyim, hogy egy pohár bort megihassam. Mikor lefeküdtem (akkor Tanzenbergernél laktam, aki a negyedikig szintén velünk járt, de aztán kimaradt és kereskedő lett), hát mikor lefeküdtem, sokáig elgondolkodtam. Akkor jutott eszembe, hogy megindítom a „Korunk Tükré”-t.... Ha az ismerőseim közül csak minden második fizet elő rá, hát akkor is fényesen megélek belőle...

- És megindítottad?

- Még azon a héten. A lapot politikai és társadalmi közlönynek szántam, mely pártoktól és klikkektől függetlenül mondja meg mindenkinek az igazat. Bátran, kerületés nélkül megmondja, úgy, ahogy az én tollamtól kitelik. Rögtön hozzá is kezdtem az akcióhoz s személyesen, meg levélileg minden jó cimborámat fölszólítottam, hogy lépjen be az előfizetőim közé. És bár az előfizetési díj nem olcsó - a „Korunk Tükré” huszonöt koronába kerül egy esztendőre - rövid idő múlva ötszáz előfizetőt toboroztam össze a barátaim és az ismerőseim közül...

- Mennyi ideje, hogy a lap fennáll?

- Most lesz majd, a tavasszal, egy esztendeje. Az abonnensek negyedévenként küldik be az előfizetési pénzeket, de még eddig mindenki megújította a prenumerációt. Persze, az ilyesmi elegendő munkával jár, mert könyvet kell vezetnem, levelezéseket folytatnom, hogy az előfizetőcskék a fertály végén hiánytalanul begyűljenek. El se hinnéd, milyen pedáns renddel végzem a kiadóhivatal ügyeit, s milyen pontosan megintem a hanyag abonnenst, aki a pénz beküldésével késlekedik... Bürokrata lett belőlem, cimborám, aféle penészes számtiszt, aki egész nap könyvek meg irományok fölött kuksol... De nem kötelességem-e, hogy az öregségemre gondoljak?... Most legalább megvan az a boldog tudatom, hogy a „Korunk Tükré” akkor is eltart, ha egyszer a podegra belém üt... Hála a kicsi üzletnek, nem kell immár attól

félnem, hogy öreg koromra nem lesz egy falat kenyérem, egy korty hamisítatlan, tiszta borom...

Lénárt csillogó szemmel beszélt, miközben egyre buzgón írta a játékosok pointe-jeit. Néha pauzát tartott, hogy megkérdezze: „Az ultimót is bementad, öreg kutya?” - de aztán ismét belemelegedett a dicsekvésbe. A végén kissé elhallgatott, de aztán újra megszólalt:

- Mit szólsz hozzá?

- Azt mondom, hogy itt a pénz, én is elő fizetek a „Korunk Tükré”-re...

Átnyújtottam neki a félévi előfizetési összeget, mire Lénárt annak rendje és módja szerint kitépett egy nyugtát a block-jából s pedánsul igazolta, hogy a prenumerációval hat hónapig rendben vagyok. Mikor a koronákat a mellényzsebébe tette, korholva ütöttem a vállára.

- Hát a címemet föl sem jegyzed magadnak? Akkor hogyan fogod küldeni a lapot?

- Micsoda lapot? - kérdezte ijedten.

- A „Korunk Tükré”-t...

- Küldeni, hová küldeném?

- Teringettét, hát hová máshova, mint a lakásomra?

Lénárt becsületes zavarral nézett a szemem közé.

- Te azt akarod, hogy lapot is küldjek? - motyogta.

- Persze, hogy azt akarom.

- De édes pajtásom, hiszen a „Korunk Tükre” csak elméletben jelenik meg... Hogyan kerülne öregségemben levesre, meg tüzelőre való, ha a drága nyomdát is fizetném? Az ötszáz előfizetőm közül egyik sem kap lapot, de nincs köztük, aki emiatt a csekélység miatt neheztelne, hiszen annyira mindegy, hogy ezt a hitvány kis nyomtatványt csakugyan látja-e valaki a testi szemével... Aki lapot akar olvasni, elmehet a kávéházba, ott százával adják neki a kávéja mellé a jobbnál-jobb ujságot... Kinek van szüksége a valóságban a „Korunk Tükré”-re. Nekem szükségem van rá, mert ebből fogok elkvaterkázgatni, ha egyszer a hajam megfehéredik, de az előfizetők nem szorulnak az eféle számárságra... Ha lapot akarsz olvasni, hát válogathatsz a „Times”-tól a „Bodrogi Hírharang”-ig, a „Korunk Tükre” miatt bátran megérheted a századik esztendődet, anélkül, hogy valaha a hiányát éreznéd...

Jót nevettem a különös beszéden, s harag nélkül kezet nyújtottam Lénártnak... Be akartam menni az olvasószobába, de Lénárt utánam jött, s mégegyszer megfogott a küszöbön.

- Ne feledd, - mondta, - hogy az előfizetésed április végén lejár...

Két aláírás.

A szobaleány kivitte a vacsora maradványait, a lányok, akik egy új operettmelódiát próbáltak a zongorán, kíváncsian letelepedtek az asztal mellé, s a családfő, rágyujtva egy szivarra, így szólt a figyelő familiához:

- Ezennel végzésileg kimondom, hogy az idén Gyopárfüreden nyaralunk, vagyis abban az előkelő fürdőben, ahol húsz krajcáros borraivalon alul csak minden páros szombaton állnak szóba a vendégekkel. Azért megyünk Gyopárfüredre, mert ez a fürdőzés új fénnel fogja beragyogni kopott családi címerünket. Az ismerőseim úgyis azt suttoják, hogy már nem igen telik a költséges életmódra. Ez pedig, a lányok szempontjából nagy baj. Hiszen Ella, - tisztesség nem esik mondván - már megünnevelte huszonkettedik születésnapját, és a Margit rövid szoknyája se bolondíthatja soká családunk tiszteletre méltó barátait. Ha azt akarjuk, hogy a lányok tisztességes férjekhez jussanak, meg kell mutatnunk, hogy nem szorulunk meg pénz dolgában. Erre pedig Gyopárfüred a legmeggyőzőbb bizonyítvány. Most tehát az lenne a legsürgősebb dolgunk, hogy a nyári költségvetést elkészítsük.

A mama beleegyezőleg bólintott, a lányok élénken helyeseltek, a családfő pedig így folytatta az előterjesztést:

- Mindenekelőtt jöjjünk tisztába a toalett kérdésével. Önnek tisztelt nőm és a két kisasszonynak mindössze tizenkét vagy tizenöt tisztességes toalett-re van szüksége. Ha egy öltözék árát átlag ötven forintba számítjuk...

- Oh, - szólt közbe a mama, - maga úgy látszik nem tudja, hogy Budapesten a költözködés miatt állandóan kapni leszállított áron ruhaszöveteket. A jó gazdasszony éppen azzal mutatja meg tehetségét, hogy az ilyen cégektől szerzi meg potom pénzen a holmijait.

- Tehát mennyit számít egy öltözékre?

- Mondjuk, hogy negyven forintot.

- Helyes, tehát a tizenöt ruha, kerekszám éppen hatszáz forint. A lakást bátran számíthatjuk ugyanennyibe, vagyis a fürdődíjaikkal, apróbb kiadásokkal és a borraivalókkal együtt, már van ezeröttszáz forintnyi kiadásunk. Következik egy fontos rubrika: az étkezés. Azt hiszem, nem vagyok pesszimista, ha a reggeli, ebéd és vacsora árát négyünk számára naponként harminckét forint-ra preluminálok.

- Nem lesz sok? - kérdezte az asszony gyöngéden.

- Örüljön, ha kevés nem lesz. Megjegyzem, hogy ebből a pénzből csak vasárnap telik dinnyére, szamócára, vagy egyéb drága különlegességre.

- Én pedig kedden is dinnyét akarok enni, - mondta a barna Ella durcásan.

- Jó, hát számítsunk napjára negyven forintot, - válaszolta a szerető apa. - Ez egy hónapra ezerkétszáz forint, három hónapra háromezerhatszáz forint. Minthogy az embernek kávéházra, kirándulásokra, kártyára és ajándékokra is szüksége van, bátran mondhatjuk, hogy ez az összeg fölrug vagy ötödfélezer forint-ra. Az összes előirányzás tehát a lakással és utazási költséggel együtt körülbelül hétezer forint, vagy ha jobban tetszik, tizennégyezer korona.

- Igazán, nem nagyon sok, - mondta elgondolkozva a mama, aki lánykorában a málnási bálókba járt és megszokta, hogy az édesapja ezer forintot nyomott éjfél után a cigány kezébe.

A családfő letette a ceruzáját.

- Lássuk már most a mérleg másik serpenyőjét. Adja elő azt az összeget, mely e célra rendelkezésünkre áll.

A feleség kinyitotta a fehérruhás szekrényt, s az abroszok közül egy jókora borítékot vett elő. Mikor a borítékot ünnepélyesen fölszakították, három tízes és két ötös került félenken a nyilvánosságra.

- Mennyi ez? - kérdezte a férj.

- Negyven forint.

- Eszerint mindössze hatezerkilencszáz és hatvan forintra van szükségünk.

- Tavalý mennyi hiányzott, apa? - kérdezte Margit, a kisebbik leány.

- Tavalý? Várj csak, mindjárt megmondom. Tavalý azt az esztelenséget követtük el, hogy olcsóbb fürdőbe mentünk, - lehet, hogy azért vagytok még itthon az édes családi tűzhely mellett, - s így a költség is jóval kevesebb volt. De azért még mindig négyezer és kétszáz forint hiányzott június közepén a végösszegeből.

A családfő ismét elővette a ceruzáját s komor arccal számolgatni kezdett az ujság szélén, a lányok pedig, mint akik tökéletesen elvégezték a dolgukat, újra visszaültek a zongora mellé. Jókedvűen tovább próbálgatták az előbbi operettmelódíát, míg szülők megint hánytorgatni kezdték a fürdőzés lebegő kérdését.

- Hogy áll a fedezettel? - kérdezte az asszony kíváncsian.

- A fedezettel? Hát bizony nem a legjobban, édesem. Várjon csak, azonnal fölolvassom azoknak a nevét a noteszemből, akik még nem szerepelnek a listánkon.

Amíg Komlósi úr - így hívták a derék család támaszát - a jelzett névsort végigolvasta, mi az olvasót megismertethetjük a konduítlíájával. Komlósi Bernát mintegy ötvenötéves öreg úr, aki választékos eleganciával öltözködik, a pantalonjaira még mindig épp oly szigorú gondot fordít, mint huszonötéves korában, háromforintos nyakkendőket visel, s arca, melyet őszbeborult fűrtök öveznek, típusa az úgynevezett becsületbírónak. Valamikor katona volt, de húsz év óta egy kisebb biztosító-társaság tisztviselője. A külsején ez nem igen látszik meg; még mindig azt a benyomást kelti, hogy valami polgári ruhában levő tábornok. A sors, fájdalom, e kitűnő férfit se kíméli meg a hitvány anyagi bajoktól; Komlósi úr, akinek ősi birtokai immár csak a vacsora utáni mesékben szerepelnek, néha csak bizonyos fáradtsággal tud magának megszerezni öt forintot, míg máskor, ha a pénzpiac helyzete föllendül, kosárszám küldi haza a francia pezsgőt szerető és szomjuhozó családjának. Azt lehetne mondani, hogy e tekintélyes agg polgár nem igen ismeri a pénz értékét; a fogadóban, ahol családjával néha-néha vacsorálni szokott, ötven forintot ad a cigánynak, míg másnap kellemetlen diplomáciai tárgyalások játszódhatnak le otthon a szakácsnő és a készfűzetést emlegető mészáros között. Komlósi úrnak bizonyos tekintetben furcsa, de igen érdekes a világnézete: ő a váltóbenyűjtást épp oly tisztességes kenyérkeresetnek tartja, mint más a szabóságot vagy a vasútépítést. Ha a váltóját a takarékpénztár eszkömtálja, Komlósi úr, a pénzt a zsebébe gyűrve, bizonyos meggyőződéssel ezt gondolja:

- Szerencsésen megkerestem hát ismét ötszáz forintot.

E kitérés után vegyük föl ismét történetünk elejtett vörös fonalát. Komlósi úr fölolvasta noteszéből a névsort, Komlósiné pedig a jó hitves részvételével kérdezte:

- És kiket fogsz választani közülük?

- Kiket? Ezt még magam sem tudom. A dolog, tudja, bajosabb kissé, mint rendesen, mert a mai pénzviszonyok mellett minden kenyérkereset nehéz. Maga azt nem is képzelem, miken kell átmennie az embernek, amíg a szükséges két aláírást megszerzi. Jó barát ma már nem igen egzisztál; seregszám lézengenek körülöttünk a hitványak, akik még az eféle apró szolgálatot is megtagadják. Akár hiszi, akár nem, az ember öt-hat helyen is kosarat kap.

- Nem írják alá a váltót? - kérdezte az asszony megütődve.

- Nem bizony. És ezer perfid, hazug kifogással hozakodnak elő. Az egyik fogadalmat tett a feleségének, a másik épp a múlt héten fizetett ki egy giróért ötezer forintot, a harmadik készpénzt ígér, de a határidő előtt gyáván megszökik. Ugy tesznek, mintha Isten tudja, miféle szivességet tennének azzal, ha a nevüket a váltóra leírják.

- Miért nem üti pofon őket?

- Gondoltam rá, de utóvégre nem üthetek pofon naponként öt-hat embert... Annyi bizonyos, hogy igen sok a közönséges és alávaló fráter...

Az asszony ismét bólintott, s mivel a lefekvés ideje elérkezett, az egész familia nemsokára nyugalomra tért. Komlói elalvás előtt így szólt:

- Azért holnap estig megszerzem az aláírásokat.

Komlói úr másnap korábban kelt, mint rendesen, s miután a beafsteaket, tojást, vajás kenyeret és cognacos teát fölreggelizte volna, megindult aláírást szerző körútjára. Az asszony és a lányok az előszoba ajtajáig elkísérték és kórusban zengték utána:

- Sok szerencsét!

Délben a családfő kissé komoran tért haza az ebédhez, de azért hozott a lányoknak egy-egy rózsát, az asszonynak pedig (akit a cselédség s a házmesterné *méltóságos asszonynak* szólított) egy kalarábé nagyságú kantalup-dinnyét, amit négy forintért vásárolt.

- Nehéz a pénzkereset, - mondta lehangoltan, miközben bársonyos házikabátját magára vette. - Az ember még a hivatalos óra után is körömszakadásig dolgozik, anélkül, hogy valami hasznát látná.

- Nem írták alá? - kérdezte Komlósiné megbotránkozva.

- Nem. Pedig három helyen is voltam, a fiákker maga öt forintomba került. Cognaccal és szivarral kínáltak, de mindegyik valami szemtelen kifogással hozakodott elő: az egyik a haldokló apjának ígérte meg, hogy sohase fog szerepelni efelé okiraton, a másik bevallotta, hogy maga is kölcsönért fog fordulni a takarékpénztárhoz, a harmadik azt állítja, hogy a felesége válás terhe alatt tiltott meg neki mindenféle aláírást. Pedig mind a háromnak sok birtoka és temérdek készpénze van.

- Miért nem inzultálta őket? Az ilyen gazemberek nem érdemlik meg, hogy kíméletes legyen irántuk...

Komlói úr délután megint hiába járt s másnap is hiába fiakkerezte végig a fél várost. Harmadnap, vacsora után, újra magára vette a raglánját.

- Hova még? - kérdezték a lányok és a méltóságos asszony.

- Ma este van az *István*-ban a rendes havi vacsoránk. Ott lesz a régi Sörkocsi-társaság, - talán akad köztük néhány becsületes és jóra való ember...

- Bárcsak ne hiába fáradna, édesem, - mondta gyöngéden a feleség.

Éjfél már jóval elmult, mikor Komlósi úr az *István*-ból hazatért. Füttyölve lépett be a hálószobába s átkopogtatott a lányok szomszédos szobájába is.

- Kapjatok valamit magatokra és gyertek be. Nagy ujság, gyerekek.

Ella és Margit pár pillanat múlva hálóköntösben ültek az édesanyjuk ágyán, miközben a jó apa örömsugárzó arccal támaszkodott a kályhához.

- Kitaláljátok, mi az ujság?

Komlósiné fölült az ágyában.

- Aláírták? Látom a szemedet, hogy aláírták.

- Csöngessétek föl a szobaleányt és hozassatok be négy csésze teát.

Nemsokára a konyha is talpon volt, a szobaleány álmos szemmel terítette föl a teázó asztalt, s Komlósi papa elmondta, hogy mi történt.

- A vacsora alatt nem szóltam a dologról senkinek, de később, mikor kvaterkázni kezdtünk, odahúzódtam a bánáti Pasich Lázár mellé. A nábobnak szörnyű jókedve szottyant s éjfél felé az egész asztalt telerakatta tokaji borral. Pasich sohase iszik pezsgőt, ők mindig tokaji mellett mulatnak odalenn. Nagyon összebarátkoztunk, s mikor egy darab idő múlva az öreg kiment a friss levegőre, én ügyesen utána lopózkodtam. Odakünn aztán, mikor a sötétben egymás mellett állottunk, megszólítottam:

- Édes öregem, kisegíthetnél a hinárból.

- Mi kell, ugass, - válaszolta barátságosan.

- Ird alá, kérlek állassan, ezt a nyolcezerforintos váltót. Fürdőbe kell utaznom a leányaimmal és amint tudod...

Pasich nagyot kurjantott, s mielőtt a mondatot befejezhettem volna, megcsókolt. Aztán nem nyugodott, amíg belülről gyertyát és tintatartót nem hoztak ki, - s ott künn, a furcsa kis zúgban pingálta alá a nevét a váltóra. Mikor hálálkodtam neki, beütötte a kalapomat...

- És hol vetted a második aláírást? - kérdezte a méltóságos asszony boldogan.

- A másodikat? A Pasich Lázár aláírás után a tűzilegényt vagy a sarki hordárt is elfogadja minden takarékpénztár másodiknak. Az öregnek tizenötezer hold tehermentes földje van a Bánátban...

A lányok örömsikoltással borultak az édesapjuk nyakába, a méltóságos asszony pedig rögtön levonta az esetből a tanulságot.

- Látjátok, hogy a komoly akarat mindig diadalmaskodik! Ha apátok az első akadálytól visszariadt volna, most az egész nyáron idehaza kuksolhatnánk...

Mikor a lányok hajnalfelé lefeküdtek megint, az édesanyjuk átszólt hozzájuk a nyitott ajtón:

- Csak azon imádkozzatok, hogy a jó Isten az apátok drága egészségét megtartsa. Mert olyan ember, aki nála többet dolgoznék a családjá érdekében, alig van ezen az egész nagy világon...

A nagyság.

Keresztury atyját még Klasicnak hívták Keresztúron, ahol az öreg a kéményseprői jogot bírta holtá napjáig. Elekről, mikor még gimnazista volt, egy rövidlátó rajztanár lelkesedve konstata, hogy halála után Rafael mellé fogják helyezni a művészet pantheonjában. Elek tényleg ügyes fiú volt, s tizenkettedik esztendőjében zseniális karikatúrákkal rajzolta tele az iskola falát. Mikor a művészeti akadémiát elvégezte, atyja Münchenbe és Düsseldorfba küldte néhány évre, s a jövőbeli Rafael hosszú időig ebédelt a piktorokkal és szobrászokkal, akik a német művészvárosokat előzőnlík. Hazajövele után, mikor atyját eltemették, kiderült, hogy az öreg Klasic úgyszólván semmit sem hagyott maga után, s ő ezentúl alig számíthat egyéb kereseti forrásra, mint a saját művészetére és tehetségére.

Az első föllépés kitűnően sikerült. A *Bálkirálynő* - egy ötéves, fehér ruhás baba, aki a gyermekbálon egy hétéves tábornokkal táncolja a keringőt - föltűnést keltett a Mücsarnok kiállításán, s a lapok biztató reményeket fűztek a fiatal piktor nevéhez. Egy híres képbíró, akinek szavára sokat adtak a művészvilágban, ötven sort szentelt tárcájában a *Bálkirálynő*-nek, s ezzel fejezte be a kritikát:

„Ez a kis vörös bunyevác, akárki meglássa, valaha sok dolgot ad még a művészet biografusainak.”

A kis bunyevác eközben önérzetesen szivarozott a *Monte-Carlo*-kávéházban, s mikor képéért kétezzer forintot fizetett a főudvarmesteri hivatal, falun töltött egy egész nyarat, s ideiglenes műtermet rendezett be egy elhagyott vízi-malom padlásán.

A következő évben egy vidám genne-képet festett, ezzel a címmel: „*Kérek egy kis tüzet.*” A kép csinos volt, de az elismerés kissé lanya. A lapok fölemlítették a nevét, de jelentékenyebb megjegyzést nem igen fűztek hozzá. A híres képbíró jóakarattal megjegyezte: „A bunyevác tartja magát.” De a bunyevác nem szivarozott többé oly békésen, s némileg meghasonlott kedéllyel költözött be a baranyamegyei malomba, június első napjaiban.

Hosszu zubbannyal és széles szalmakalappal kóborolt harmadfél hónapig, csacsin járt a hegyek közé és intim barátságba keveredett a parasztokkal, akik a malom környékét benépesítették. Szeptember elején négyökrös szekéren szállította ki a *Szérius kert*-et a vasúthoz, s mikor lesülve, mint egy zuáv-kapitány, egy este betoppant a *Monte-Carlo*-ba, elégedetten kavargatta a forró grogot, s titokzatosan szólt a fiúkhöz:

- Ezt a nyarat nem adom ötezer forinton alul!...

A *Szérius kert* csakugyan pompás kép volt, a július színgazdagsága tarkállott e nagy darab vásznon és a boglyák körül szinte érezte az ember a szénaillatot és a nyár rekkenő melegségét. Néhány szomjas arató zsíros kalapban ült egy rögtönzött leveles színben, ahol Berger Ignác, a falu félbenmaradt bankárja, mérte a törkölyt és a sligovicát...

A képet a harmadik teremben helyezték el a plafond alatt, s Keresztury kijelentette a kávéházban, hogy az intéző körök közönséges templomrablók, akiket Új-Kaledóniába kellene deportálni, hogy a becsületes emberiség megszabaduljon tőlük. A *Szérius kert*-et csakugyan nem vették észre. A látogatók közönyösen haladtak el a kép mellett, az ujságok fanyarul beszéltek róla. A híres képkritikus, akinek gyomor baja ezidőben krónikussá vált, egy epés tárcában kijelentette, hogy magyar képzőművészetről beszélni egyszerűen gyerekjáték. Miután az összes műveket alaposan tönkretette, a *Szérius kert*-nek is szánt kegyesen néhány sort, s a maga különös stílusával egy-két bőven kipontozott, szép mondatban, a szegény bunyevácot is

kivégezte. „A bunyevác hanyatlik, - írta, - ezt a csontosarcu, okos embert is inficiálták a modern művészkedés bogarai...”

A nagy képet vissza kellett vinni a műterembe, mert az angol (így hívnak minden képvásárlót) nem jelentkezett. Keresztury anyagi zavarokba került és januárban már kissé megkopott bársony-mellényben itta a pikkolókat a rózsaszínű márványasztal mellett. Később gyakran konferált a fizető-pincérrel és a billiárd mellől gyanus diskurzusok töredékét hallották a híres sarokasztal törzsvendégei...

*

Stock úr, a *Monte-Carló* ügynöke, aki a képeladásokat épp oly buzgalommal közvetítette, akár a váltó-óvatolások rendezését, egy este lélekszakadva állt meg a kávéház törzsasztala előtt:

- Hallottátok, - szólt, - Al-Mandsid oltárhoz vezet egy orosz hercegnőt...

Kereszturyt Al-Mandsidnak nevezték a kolónián, mert a piktor rajongott az arab hangulatokért. Ha csak tőle függ, állandóan burnuszban sétál az Andrássy-úton és színes turbánt aggat a *Monte-Carló* új divatu fogasaira...

- Mi történt? - kérdezték Stock urat kíváncsian.

- Al-Mandsid gondolatokba mélyedve sétált a Práter fái között, mikor négy ezüztzablyás, orosz mén robogott el mellette, egy világoskék, à la Daumont-fogatot cipelve a fehér úton. A hintóban egy tüneményes orosz hercegnő ült, aki meglátva Al-Mandsidot, hirtelen megállíttatta kocsiját és így szólott:

- Négy ezüstbányám van az Uralban, birtokaimon háromezer jobbágy dolgozik és Wiesbadenben most építtettem egy mesébe illő nyaralót. De ez mind semmi, ha Ön, szépséges ifju, nem lehet az enyém. Önt keresem kilenc év óta, hogy a Szent-Bazilról nevezett kolostorból a világba léptem. Adja nekem a kezét, ha kérem szabad...

- Al-Mandsid, - folytatta Stock úr, - fölszállt a hintóba, s az orosz hercegnő egyenesen a pap elé hajtattott, hogy jegyesével együtt kihirdettesse magát. A Néva mellett levő családi kastélyban már építik a diadalkapukat, amelyek alatt az új házasságokat fogadják...

- Stock úr, - szólt egy szobrász, - Ön oly romantikussá kezd lenni, mint egy vénülő guvernánt.

Csakhamar kiderült, hogy a Keresztury vőlegénységéről szóló hír nem pusztán mese. A festő csakugyan jegyet váltott, de nem a Stock úr orosz hercegnőjével, hanem egy bécsi telefonos kisasszonnyal, akinek nem volt ugyan háromezer jobbágya, de volt harminc forint fizetése és egy sötétzöld garnitúrája. A harminc forint fizetésről le kellett mondani, de a sötétzöld garnitúrát magukkal hozták Budapestre, mikor a pap egy őszi napon megáldotta őket...

Kereszturyt egy darabig nem látták a *Monte-Carló*-ban, a fiatal festő naponként nászútat tett a hidegkúti völgybe, s délelőttönként szorgalmasan dolgozott. Egy kollégája találkozott vele később az Oktogon sarkán, amint karonfogva indult a villamos vasút felé egy fiatal asszonnyal. A festő úgy beszélt, hogy Al-Mandsidné kissé kopott fekete ruhát viselt, s egy kokett kis mantelot-t, melyre pár kinyílt rózsza volt tűzve...

Az őszi kiállítás előtt hirtelen föltűnt a bunyevác csontos, vörös arca, s vele egy négyméteres szenzációs vászon: *Kinizsi a kenyérmezei csata után*. Keresztury egész nap ott ténfergett a Műcsarnokban, nehogy a kép megint rossz helyet kapjon, s szerencsésen kivitte, hogy Kinizsit a nagyteremben helyezték el. De ez a szerencse, fájdalom, nem sokat használt Kinizsinek, mert a győzhetetlen hőst a kritika egyszerűen agyonverte, a jury pedig, mely az Illésházy-díjjal

ez esztendőben éppen történelmi képeket jutalmazott, abszolúte nem vette figyelembe a kenyérmezei ütközetet...

A nagy kritikust, akinek gyomorbaja ez időtájt már a legpompásabban kifejlődött kórképek közé tartozott, egyszerűen megurazta Kereszturyt, ami nála a megvetés csillogó jele volt. „Keresztury úr - írta - úgy látszik, azt hiszi, hogy a meszelés is egyike a művészi cselekedeteknek...”

A *Szérius kert*-nek társa akadt; *Kinizsi*-t is visszaszállították a műterembe. Keresztury három ezer forintot kínálta; de háromszázért is alig vette volna meg valaki. Pedig a háromszáz forint is többet ért volna a semminél, mert szegény Al-Mandsidéknél egyszerre csak beütött az inség, és a férjnek néha nem volt ötven krajcárja, hogy a feleségének konyhapénzt adhasson.

A volt telefonos kisasszony folyamodást adott be, hogy Budapesten hivatalt kapjon, de az írást nem intézték el kedvezően. Keresztury még októberben felöltő nélkül járt, s a kávéházból akkor távozott többnyire, mikor a fizető pincér a túlsó sarkon csörgette az aprópénzt. - Szerencsére akadt néhány fűszeres és gabonaügynök, aki az arcképét megrendelte, s a szerencsétlen kis Al-Mandsid naphosszat nem festett mást, mint vörös, megfagyott kezeket, és vastag karneolköves gyűrűket. Nem zúgolódott, nem panaszkodott, de néha így sóhajtott magában:

- Oh, szent Rubens és Tintoretto, micsoda végzet: naphosszat a Moskovitz és Salzer urak kompakt vonásaival és széles aranyláncával bibelődni!...

*

Keresztury egy téli este ábrándos hangulatban tért haza és miután a forró levest fölkanalazta, ekként szólott a feleségéhez:

- Pompás volna, szívem, ha a nyáron levihetnék a vidéki birtokomra... A jószágkormányzóm (aki egyúttal kukoricacsósz) azt írja, hogy a malom födele veszedelmesen pusztul... Le kéne menni a latifundiumra, de fájdalom, nincs útiköltségem...

- Hát ha festenél valamit? - szólott az asszony.

- Ugy van, - mondta Al-Mandsid kenetesen, - homlokodon fogom csókoltatni magam az égi asszonnyal.

Megvásárolta hitelbe a festékeket és hozzáfogott az alkotáshoz. Holt volt a régi láng, a régi lelkesedés? A szegény Al-Mandsid annyit sem adott többé a talentumára, mint egy pitykegomb. Ugy szólván nem is gondolkozott a téma fölött, hanem a legelső tárgyat, ami az eszébe ötlött, megcsípte. A képnek ez volt a címe: *A döntő pillanat*. Két versenyparipa állt ugrásra készen a versenypálya kőfala előtt, a jooker-k föléjük hajolva verték őket. ...Az volt a kérdés, melyik ugorja át előbb az utolsó akadályt, mert a célpont előtt okvetetlenül az fog elhaladni elsőben.

Úgyszólván alig gondolt valamit az anatómiával, unottan, kedvetlenül mázolta a vásznat reggeltől-estig, színei bágyadtak, banálisak voltak, mint maga az egész téma. De Keresztury így szólott magában:

- Minek erőlködném tovább, ha ugyis hasztalan minden? Végre talán így is akad valami istállótulajdonos, aki nem sajnál érte harmadfél száz forintot...

A *döntő pillanat*-ot fölaggatták a plafond alá és a kiállítást megnyitották. A miniszter szép beszédet mondott és a tavaszi napsugár belopózott a nagy terem üvegfedelén. Mindenki boldog és elégedett volt, mert a *Firle Walter* szenzációs képe magas nívót adott a tavaszi műtárlatnak, melyet ezúttal a belgák és a franciák is sűrűn kerestek föl képeikkel...

Ezekben a napokban történt, hogy *Góliáth*, a nagy és legyőzhetetlen Góliáth, aki tizenkilencszer jött be elsőnek a csodálatos *Cherman* alatt, egy tavaszi napon elbukott a vizes árokban és lábát törte. Góliáthot a versenytéren agyonlőtték, *Cherman*, a jockey, árván maradt. A kontinens összes sportlapjai kiadták a győzhetetlen paripa arcképét, a gróf pedig, *Góliáth* gazdája, életuntan kóborolt a fővárosban. Egy szobrász ambícióval faragta a Góliáth hasonmását, mely a sövényvölgyi park számára készült, Sylbing pedig, a trainer, gyászfátyolt hordott a cilindere körül. A grófnak, mikor a kiállításon végigment, szemet szűrt valahogy a *Döntő pillanat* és hirtelen eszébe jutott *Góliáth*, aki tizenkilencszer vitte diadalra az istálló színeit. A grófnak melankolikus érzelmek lopóztak a szívébe és egy meleg könnyet törült ki a szeméből. A titkárához, aki az oldalán baktatott, így szólott:

- Szegény Góliáth, vajjon gondol-e most is reánk?

- Azt hiszem, igen - rebegte a titkár.

- Ki festette ezt a képet?

A titkár végiglapozta a programot:

- 473. - szólott. - *A döntő pillanat*, festette Keresztury Elek.

A gróf kissé hátrább ment, hogy a képet jobban szemügyre vehesse.

- Kitűnő, - mondta, - micsoda arányok, milyen bámulatos színezés. Nézze csak, az a sötét mén szakasztott a *Góliáth*...

A nagy képbíráló, aki egy ízben estélyen volt a grófnál, éppen feléjük közeledett. Pizkos volt, mint mindig és apró szemeivel bizalmasan integetett a gróf felé.

- Hej, barátom! - kiáltott a gróf lelkesedve, - mit szól ehhez a darabhoz?

A nagy kritikus, aki kedvében akart járni a grófnak, ravaszul vállat vont.

- Ugyan, - szólott, - hiszen ez egy *Keresztury*...

- Nos?

- Ezzel minden meg van mondva... Öt év előtt megírtam, hogy a vörös bunyevácé a jövő...

- Ugy-e! - mondta a gróf diadalmasan.

Megbizást adott a titkárának, hogy a képet vegyék meg számára. Négyezer forintig bátran föl lehet menni, sőt ötig is, ha a festő nem adná alább...

A híres képbíráló vasárnapi tárcáját elejétől végig a *Döntő pillanat*-nak szentelte. „Ime egy kép, - írta, - mely duzzad az egészséges realizmustól. Csupa egészség, csupa szín, csupa élet. Keresztury mától fogva az elsők közt van. Ez a kis csontos ember végre elfoglalta azt a helyet, amely őt kezdettől fogva megilleti.”

A többi ujság még tovább ment a dicséretekben. „A lovak rajza - írták - eléri a Rosa Bonheur színvonalát, s a jockeyk mintha élnének. A *Döntő pillanat* megdobogtatja az ember szívét, mert szinte érzi a néző a turf izgalmas levegőjét...”

Az illusztrált lapok mindannyian kiadták a *Döntő pillanat* reprodukcióját és a jury Keresztury-nak ítélte a nyolcszáz forintos Werner-díjat. Egy műáros ajánlatot tett a kép sokszorosítása érdekében, s két hónap alatt a *Döntő pillanat* százezer példányban röpködött szét Európa minden részében. A *Szemle* ez alkalomból fölelevenítette a művész többi képét, s a *Szérüs kert* Brüsszelben megnyerte az Exposition arany-érmét. Mikor *Kinizsit* a Salonban kiállították, Sedelmayer bemutatkozott a kis Al-Mandsidnak...

Al-Mandsid ez időben már hegyes szakállt és gyöngyszínű cilindert viselt. Vörös fejét látva, az emberek így szóltak:

- Csodálatos ez a fej, valóságos bronzszobor!...

*

Mikor augusztusban egy napra lementek a vízi malomba, Keresztury álmodozva szólt:

- Lásd, szívem, akkor voltam én igazi művész, mikor ezen a padláson háltam egész nyáron...

És szoba kerülve a *Döntő pillanat*, Al-Mandsid szívére tette a kezét és egy szent ember meggyőződésével ismételte:

- Becsületemre, sohasem festettek ennél kontárabb képet, mióta az ecsetet és a festéket föl-találták...

*

És harminc év múlva, ha Al-Mandsid mester egyszer fehér szakállal fog ülni az ő fiatal kollégái közt, alkalmasint így fog szólni, hangjában melankolikus árnyalattal:

- Micsoda idők voltak, gyerekek, mikor én a *Döntő pillanat*-ot festettem!... Nem ettem, nem ittam, mert mindig ez a kép foglalta el a lelkemet... Hej, fiúk, ha még egyszer érezhetném azt a lelkesedést, amellyel ezt a fiatalkori művet megalkottam!...

A glabella-elmélet.

Dömjén doktor, az egyetem világhírű anatómus-tanára, egy téli estén különös dolgot művelt: fűtyörészve, táncoló lépésekben távozott a klinikai boncoló-teremből. A folyosó végén elővett egyet az ő közmondásos szénfekete szivarjai közül s derült, szinte ravasz arckifejezéssel gyújtott meg egy kénes gyujtót a klinika falán. Aztán átsétált a tanársegédek pavillonjába, s hangosan megkopogtatta a nagy dióbarna szárnyasajtót.

- Szabad! - kiáltották az asszisztensek, akik szenvedélyesen kalábríásztak odabenn.

- Itt van Szénás? - kiáltotta be az öreg professzor jókedvűen.

- Igenis, tanár úr, szolgálatára, - szólott ki egy fiatal férfihang.

Dömjén doktor vidám bonhomióval nézte végig a megzavarodott játékosokat, de pár pillanat múlva mosolyogva intett:

- Ne zavartassák magukat, uraim, hanem folytassák a kontráikat és a rekontráikat. Szénás, - fordult aztán egy szőke, pápaszemes fiatalemberhez, - ha estére nem akad jobb dolga, nézzen föl hozzánk egy szivarra és egy csésze fekete kávéra...

- A legnagyobb örömmel, tanár úr, - szólott a tanársegéd hajlongva.

A vén anatómus ezzel távozott az asszisztensek szobájából, de az ajtóban még egyszer megfordult:

- Olyat fog hallani ma este, - mondta a kezét dörzsölve, - hogy a szeme-szája is eláll bele. De most már szervusztok, gyerekek...

Dömjén doktor fölült egy lóvasúti kocsira és régi jénai nótákat dudolgatva, ment el az Erzsébet-tér sarkáig. Innen csak pár lépés volt a lakásához és a híres anatómus már néhány pillanat múlva az előszobája villamos csöngetőjén motorászott.

Az ajtót egy menyecske fejkendőjű, olajbarna fiatal asszony nyitotta föl, aki kezében nagy poroló seprővel nézett ki előbb a sárgarézzel díszített leselkedő lyukon. Dömjén doktor hízelkedve símogatta meg a buzgólkodó háziasszonyt.

- Teringettét, itt még mindig a reggeli tisztogatás járja! Pedig jó lesz végezni a szobákkal, mert estére vendéget hívtam.

- Ugyan kit? - kérdezte a fiatal asszony durcásan.

- Szénást, az asszisztensemét... Itt fogja meginni a fekete kávéját, mert szenzációs dolgokat akarok közölni vele...

Dömjén doktorné neheztelve vállat vont.

- Vendéget, mikor azt sem tudom, hogy a trumeaut és az ebédlő-asztalt hova állítsam. Minden szék az asztal tetején van odabenn, a könyves szekrényt pedig most surolja a szobaleány. Szeretném tudni, hova fogja leültetni a vendéget ebben a bibliai kaoszban...

- Le fogja rakni a székeket az asztal tetejéről és csinál majd annyi helyet, amennyire három feketekávés csésze elfér... Szénás elvégre nem valami idegen, aki előtt szégyenkeznünk kellene...

Dömjén doktor ezzel bemenekült a laboratóriumába, ahol néhány őskori állat és néhány emberi csontváz különös toalettben fogadta. Egy kőkorszakbeli masztodon bordacsontjára

hímzett partelli volt akasztva, ezzel a furcsa fölírással: *A papa kedvence*. Egy XVI. századbeli harcos vállperecéről kék pargetrongyok csüggtek le, az íróasztal félelmetes csontkoponyája pedig tele volt smirglivel és ezüstszeppannal. Dömjén doktor borzadozva állt meg e sajátságos látnivalók előtt s mély meggyőződéssel dörögte:

- Nincs rosszabb a tisztogató fehérnépnél...

Az anatómia híres tanára utóbb szenvedélyesen udvarolni kezdett egy feketeszemű, piszeorru teremtésnek: Dömjén Erzsike kisasszonynak, aki a szomszédos gyermekszobában éppen zsúrt tartott a szőkehaju és beszélő babáival. Innen vonult be később szepegyve az ebédlőbe, ahol Dömjén már csinos pongyolaruhában várta a hófehér ebédlő-asztalnál...

*

- Gyerekek, - mondta a világhírű anatómus, amikor Szénás doktor már szerényen kanalazta az ebédlőben a fekete kávéját, - gyerekek, most nyissátok föl a fületeket: a vén Európa összes anatómusai meg fognak pukkadni irigységükben. Ma délután megtaláltam azt, amit tizenöt év óta hasztalanul kerestem: az átöröklés csalhatatlan törvényét, amelyhez képest a Darwin fejtegetései még egyszerű, ábrándos gyermek-álmok. Én az abszolút bizonyosság vagyok, Darwin a ködös, bizonytalan találgatás. Tizenöt hosszú éve keresem az emberi testen azt a pontot, amelyen a leszármazást pozitíven konstatálni lehessen. Mit tudtatok eddig, mi volt az a pontos törvény, amely ítélkezéseket vezetett? Csupa teória, csupa üres, légbemenő semmiség. Végigolvashattátok az egész orvosi irodalmat s mégsem tudjátok megtalálni azt a közös külső vonást, amely az apát és gyermekét láthatólag egybekapcsolja. Ma még így van, - holnaptól kezdve tízezer főnyi sokaság közül is könnyűszerrel kiválasztom azt a gyermeket, aki a neveteket a természet jogán fenntartja. Mily perspektívája a társadalmi élet változásainak, rombadőlése a csalás, a hazugság, a házassági cselszövések ezer bonyodalmas fufangjának és színeskedésének. A megcsalt férjeket csak a Sardou drámáiból fogja ismerni a szerencsés utókor és az utolsó hűtelen asszony akár holnap reggel bevonulhat a kolostor cellájába...

Dömjén tanár lelkes mámorban emelte ajkához a feketekávé csészéjét, Szénás doktor pedig kissé megilletődve kérdezte:

- És melyik az a pont?

- A glabella, tisztelt barátom, a glabella, vagyis a homlokcsont sajátságos dudorrendszere. A glabella kétség nélkül való bizonyossággal elárulja előttem a törvényes leszármazást. Néhány ügyes mérés a glabellán - és tízezer idegen poronty közül kiválasztom nektek azt a gyermeket, aki a véreket és az idegrendszereteket örökölte...

- Maga ismét álmodik! - szólott Dömjén tanárné kissé fázósan.

- Álmodom? Tizenöt éves lankadatlan kutatás bizonyítja a teóriám helyességét. A glabella nem csal, tisztelt barátom, a glabella bizonyos, mint a halál. Nyolcszázöt pozitív eset közül nem volt eddig egyetlenegy, amely átöröklési elméletemet nem igazolta volna...

- És kiken próbálta ki az elméletét? - kérdezte a szép asszony kíváncsian.

- Kiken? Tengeri nyulakon, tisztelt asszonyom, becsületes, önfeláldozó tengeri nyulakon. És elhiheti, hogy a tengeri nyulak büszkék lehetnek a házasságukra, mert a glabella himnuszokat zeng a nyulasszonyok moráljáról.

Szénás doktor zavart mosollyal babrált a szőke bajusza körül.

- Ha a tanár úr nem venné arroganciának: azt mondanám, hogy egy tudományos mesével mulatott tizenöt éven keresztül...

- Mesével? - kiáltott föl Dömjén tanár jókedvűen. - A tudományban nincsenek mesék, barátom, mert az igazi tudósnak csak egy komoly jellegje lehet, ez: *Bizonyíts vagy retirálj!* Én a magam részéről szívesen bizonyítok - és ezzel büszkén tűzöm ki a glabella-elméletre a győzelem lobogóját. Egyébként hagyjuk a fölösleges szóbeszédet; most szívjon el egy jó szivart a tudomány haladásának öröme...

*

Mikor a Dömjén tanár szenzációs elméletét az orvosi lapok világgá bocsátották, az öreg Häutler, az orvosok másik pártjának fanatikus és kikiáltott feje, magához hívatta azt a fiatal riportert, akivel a veszedelmesebb pillanatokban konferálni szokott. Hogy a tudós és az újságíró mit beszéltek egymással, az valószínűleg örökös titok marad, de bizonyos, hogy a *Budapesti Hírmondó* következő ujdonságot adta ki egyik közelebbi számában:

„Dömjén tanárt, a híres anatómust, dicséret illeti meg amaz új irodalmi műfaj megalkotásáért, amelyről - különösen orvosi szakkörökben - most igen sokat beszélnek. Az európai hírű tudós ugyanis a minap megteremtette az úgynevezett *tudományos virágregét*, mert hogy a glabella-elméletnek aligha van több tudományos értéke, mint a Tompa Mihály Virágregéinek, azt tudós és laikus egyaránt jól tudja. Azt mondják, hogy a tisztes öreg úr nyolcszáz tengeri nyúlra próbálta ki szenzációs elméletét. De vajjon jutott-e már eszébe, hogy emberen kipróbálja? Mi, a magunk részéről, aligha hisszük. Hiszen a nagy tudósoknak ősidők óta van arra joguk, hogy a reális életről megfélemlítsenek.”

Az ujdonság nagy szenzációt keltett a klinika termeiben és az orvosnövendékek izgatottan várták híres tanárukat, élénken tűnődve afölött, vajjon az *abcug* vagy *éljen* lenne-e helyesebb formája az egyetemi ifjuság magatartásának. Dömjén tanár, aki rendes időben kopogott végig a folyosó kőköcskén, előadása előtt magához intette a vászonzubbonyan lézengő Szénás doktort.

- Ha estére eljön, - mondta neki, kezében az újságlapot lobogtatva, - a való értékére fogom redukálni ezt a horribilis ostobaságot...

*

- Tehát figyeljen ide, - szólott a vén professzor, amikor ismét együtt voltak az ebédlőben. - Ki fogom mérni a saját magam glabelláit s aztán Dömjén Erzsike kisasszonyról készítek hiteles méreteket. És hogy a leszármazás különbsége szembeűnő legyen, a kegyed idegen glabelláit is bevonom a vizsgálat keretébe...

Dömjén doktorné, aki mindeddig figyelmesen hallgatott, most idegesen fölugrott.

- Csak nem nézed tengeri nyulnak a saját gyermekedet! - kiáltotta izgatottan.

- Teringettét, - szólott Dömjén tanár közömbösen, - csak nem gondolod, hogy a méréssel fájdalmat szerzek neki!

A szép asszony durcásan kiszaladt, a professzor pedig ügyesen kimérte a három különböző glabellát, Erzsike pompásan mulatott a műtét alatt, de Szénás doktor kínosan fölszisszent.

- Csak nem szúrtam meg a homlokát, - szólott a tanár aggódva.

- De igen... beleszúrt a körzővel...

Dömjén tanár aztán számítani kezdte az eredményeket és úgy látszik, különös dolgokra akadt; mert a homlokán nehéz verejtékcseppek gyöngyöztek. Több mint félóraig számolt, míg végre nehéz sóhajtás tört ki egyszerre a kebléből.

- Nos? - kérdezte Szénás doktor megdöbbenve.

A vén tanár nagyot káromkodott.

- Az a fráter, - mondta aztán komoran, - az a skribler többet tud, mint én. A glabella-elmélet a kétlábu embereknél nem válik be... Az Erzsike glabellája inkább hasonlít az önére, mint az enyémre... Teringettét, úgy látszik, újra kell kezdenem megint a hosszú tizenöt év munkáját... Pedig az oltár előtt is meg mertem volna esküdni arra, hogy a teóriám helyes.

Pár percnyi kínos csönd állott be, Szénás doktor gyors tempóban lovagoltatta a térdein Erzsike kisasszonyt, Dömjén tanár pedig hirtelen vállat vont:

- Utóvégre, - mondta azután rezignáltan, - utóvégre nem ez volt az első eset, hogy a tudomány férfiai is tévedett...

A hozomány.

Tornallyainé húsz év óta özvegy volt és a kis leányát öt éves kora óta egymaga nevelte. Matild ügyes, sőt geniális leány volt, csodálatos könnyűséggel tanult és amikor egy-egy jótékony hangversenyen zongorázott, oly tapsvihar tört ki a vidéki kaszinó oszlopai között, mint egy kisebbnemű földrengés. Ha Tilda szegény leány, alkalmasint ismert művésznő lesz belőle, de így, hogy a szegény Tornallyai több, mint százötvenezer forint, hátrahagyásával hunyta be a szemét, senki sem gondolt arra, hogy a kis leány valaha ilyesmivel keresse meg a kenyerét. A mama, akit az egykori takarmányliferáns egy női kalapüzlet keskeny asztala mellől vezetett az oltár elé, gögösen húzta félre az ajkát, ha valaki ilyesmit említett előtte:

- No hiszen, szép volna, ha az én Tildám ilyenre szorulna egyszer! Arra várjon csak, aki zongorát akar hallani...

Tilda szépen megnőtt, magas, fess leány lett belőle, de a kisvárosban sem őt, sem az édesanyját nem szerették. És csakugyan van valami az öröklés teóriájában, mert a leányban, a gondos és drága nevelés dacára, még mindig nagyon sok maradt abból a borzas masamód kisasszonyból, akinek az édes mamáját ismerték. Tilda néha meggondolatlanul kimondta, ami a szívét nyomta, illetlenül bizalmas volt az urakkal szemben és oly gyakran sértve érezte magát, mint egy vénülő nevelőnő. Ragyogó szépségében alig volt valami a leányok édes poéziséből és így történt, hogy minden gazdagsága dacára alig jutott néha táncosa a kaszinói bálokban.

Tornallyainé, aki állítólag ismerte a férfiakat, így szólt olykor a leányához:

- Ne menj férjhez olyanhoz, aki szívesen elvesz, mert az bizonyosan nem lenne szerencse rád...

Minthogy pedig olyanhoz, aki nem akarta elvenni, a szegény Tilda nem mehetett nőül, a mama furfangos gondolkodásának az lett az eredménye, hogy a leány, huszonöt éves kora dacára, még mindig egy földél alatt lakott az édesanyjával. Ha néha, a Tilda egy-egy gyermekori barátnőjének esküvője után, a mama könnyet látott a leánya szemében, idegesen tolta a székeket ide-oda a félhomályos ebédlőben.

- Sohasem lesz jobb dolgod, mint itthon...

És így történt, hogy a Tilda romantikus fejecskéje lassankint egy reális számoló géppé tökéletesült, s a józan leány egy üzletember kutató pillantásával nézte a jelentkező kérőket. Tilda, amíg egy-egy csinos fiatalember elfogultan hallgatta a zongorajátékát, ezt gondolta magában, a gömbölyű puffon ülve:

- Ez az úr nem ér meg ötvenezer forintot, pedig annyi a hozományom...

Augusztus végén, mikor a fürdőből hazajöttek, már odahaza várta őket a Biarritz és társa cég levele. Tornallyainé élénk levelezésben állott a világhírű házasságközvetítő firmával és Tilda néha maga írta a leveleket az édesanyja neveljen. Biarritz úr ezúttal előzékenyen tudatta velük, hogy szeptember elején egy tiszamenti gyógyszerész fog vendégképp beállítani a kis vidéki városba. A személyjogi gyógyszerész évi huszonötezer forintot jövedelmez és maga a tulajdonos alig töltötte be harmincadik esztendejét. Határozottan szerencsés választás lenne, ha a kisasszony tetszéssel fogadná ezt a legújabb pályázót.

- Bizonyosan adós a patikájára! - szólalt meg Tornallyainéban a pesszimista.

Egy vasárnap csakugyan tiszteletét tette a gyógyszerháros. Udvariasan fogadták, de mama és leánya úgy néztek rá, mint egy hétszeres rablógyilkosra. Mindketten egy vakmerő kalandort láttak benne, aki a Tilda ötvenezer forintját akarja. Kedves és derült fiúnak látszott, aki könnyedén csevegett mindenről, de a mama, amíg látszólag figyelmesen hallgatta, ezt gondolta magában:

- Dejszen, beszélhetsz nekem jó ember. Annyit sem adok a szavaidra, mint egy rézkarika. Kellene az ötvenezer forint, de szerencsére itt vagyok én is...

Az ebéd alatt, amikor a vendég kedveskedve dicsérte a Tilda virtouz zongorajátékát, a leány hidegen tépegette a papirmandulák vékony héját.

- És ez mind az ötvenezer forintomért...

Mikor a gyógyszerháros elutazott, Tornallyainé levélben informáltatta magát a vagyoni viszonyai felől. Kiderült, hogy a Biarritz és Tsa cég minden egyes adata igaz, mert a patika tényleg a legjobbak közül való az egész vidéken. Magának a fiatalembernek is van tekintélyes vagyona és a gyógyszerháros a saját, kétemeletes házában van elhelyezve.

Minthogy a kérő külseje ellen abszolút nem lehetett kifogást tenni, a mama írt a közvetítő cégnek, hogy a következő héten Budapestre utaznak, s a gyógyszerhárost is szívesen látnák ott ugyanakkor.

Együtt vacsoráltak néhányszor, együtt jártak a színházba s ötödnapi, amíg Tilda egy nagynénijével a kioszkban járt, ekként szólt a mama a gyógyszerhároshoz, a fogadó első emeleti szobájában:

- Nincs kifogásom ön ellen, s ha úgy akarja, nőül veheti a leányomat. De a Tilda hozományát nem adom a kezébe, hanem magam fogom őrizni egy takarékpénztári könyvecskében...

A fiatalember udvariasan hajlongott:

- Oh, az egészen mellékes... Én önmagáért szeretem a kisasszonyt...

Mikor Tilda hazajött, a mama gyorsan elreferálta a történeteket.

- Megmondtam, hogy ne számíton a hozományodra...

- Helyes, még csak az kellene, hogy a kezébe adjuk az egész összeget...

Másnap Tilda karonfogva járt a vőlegényével. A gyógyszerháros olykor szerelmesen suttogott valamit a fülébe, de Tilda gyanakodva hallgatta. Milyen távol állt attól, hogy szerelmes legyen! Egyszerűen férjhez akart menni, mert végre is nem maradhatott örökké leány, de mennyire vigyázott, hogy a jelentékeny üzlettel meg ne csalják. A gyógyszerhárost, ha látogatába érkezett a menyasszonyához, úgy fogadták, mint egy prezumtiv váltóhamisítót. A mama figyelve nézte minden mozdulatát és este lefekvés előtt, titokban összesűgött a leányával.

- Láttad, mennyire vizsgálta az ezüstneműeket? Délután meg kíváncsian tudakozódott a sorsjegyeink és papirjaink felől. Számítja, hányja-veti magában, mennyi vagyonunk lehet körülbelül?

- Ügyelni fogunk, mama.

Óvatosan összebújtak, mint akik egy merész kalandor ellen védekeznek. Mert férjhez menni kell ugyan, de balga volna, aki egy idegen szerencse-vadásznak kiszolgáltatná magát. És mikor a szerelmes gyógyszerháros ellágyulva csókolta a menyasszonya finom kezét, Tilda ezt gondolta magában okosan:

- Mennyire buzgólkodik szegény az ötvenezer forintomért...

Veszedelemes ellenségnek nézték a vőlegényt és a mama néha gyűlöletes pillantásokat vetett rá. De ez nem akadályozta meg a varrónőket, hogy szorgalmas méhekként dolgozzanak a Tilda tündérszép kelengyéjén és az apátplébánost, hogy gyors egymásutánban hirdesse ki a Tilda szerencsés eljegyzését.

Októberben, mikor a templomból hazatértek és Tilda az úti köpönyegét felöltötte, a mama így szólt a vejéhez:

- Nem kap a kezébe semmi pénzt, hanem negyedévenként utólag meg fogom küldeni a kamatokat...

Tilda a vasútnál ezt súgta az édesanyja fülébe:

- Ne félj, vigyázni fogok magamra... A pénz pedig jó kezekben marad nálad...

Tornallyainé harmadnap Salzburgból kapott egy levelezőlapot, melyben Tilda biztosította, hogy jól érzi magát. Negyednap Gmundenből jött egy levél és ebben ez állott:

„Édes, jó anyácskám, mégis meggondoltam azt a dolgot. A pénz jobb helyen lesz nálam, nem akarlak zaklatni ezzel a fölösleges gonddal. Csókollak, Feri is csókoltatja a kezedet.”

Mikor a mama megbotráncozva felelt, Tilda egy hosszú, ideges levelet írt.

„A pénz jog szerint engem illet meg, mint apai örökségemet. Ugyan mit gondolna felőlem, ha ezt a nyomorult összeget sem bíznam rá? Ez az eljárás úgy tűnik föl, mintha félténénk a kezében az ötvenezer forintot. Nem érted, hát nem érted, hogy így nem is léphetnék emelt fővel a szeme elé? Ő a férjem és én megkívánom, hogy éppen úgy becsüld, mint engem...”

Tornallyainé lesujtva szólott:

- Elvette az eszét ennek a szerencsétlen gyermeknek...

De másnap Gmundenbe küldte utánuk a Tilda takarékpénztári könyvecskéjét.

Hétfőtől fogva.

- Minden nő egy-egy megfejthetetlen titok, - szólott Bognár, aki csütörtökönkint, amikor a heti kimenőit élvezte, szokatlanul jókedvű és közlékeny szokott lenni. - Itt van például a feleségem, akiről ugyan senki sem állíthatja, hogy az úgynevezett ideges asszonyok közé tartozik. És mégis: a feleségem múltjában is van egy pont, amit sohasem tudtam megfejteni...

- Mi az? - kérdezték többen a Bognár jogászkollégái közül.

- Mindnyájan emlékeztek még arra a félreértésre, amely egyidőben a házasságunkat megzavarta. Katát ártatlanul gyanúsítottam, s ő haragosan tért vissza a mamájához, azzal az eltökélt szándékkal, hogy többé sohasem látjuk egymást. Félévig elválva éltünk, de félév múlva, amikor Katám hűsége felől végképpen meggyőződtem, egy nyári reggel elutaztam érte Aradra. A mama boldogan szorongatta a kezemet, - a mamák nem igen szeretnek az elvált leányaikkal sétálgatni - de Katát még arra sem tudta rávenni, hogy öt percig beszéljen velem. A volt feleségem makacsul elzárkózott a szobájába, s amikor délfelé azt üzentem neki, hogy lelövöm, gúnyosan azt üzente vissza, hogy: tessék. Kata nélkül tértem vissza Budapestre, azzal a szomorú kilátással, hogy a feleségemet mindörökre elvesztettem. Ez vasárnap történt, s másnap, hétfőn este, Kata ötszázszavas táviratban kért bocsánatot a tegnapi viselkedéséért. A telegrammban hálásan emlékezett meg jószágomról, édes, jószívű csacsijának nevezett s kategorikusan megparancsolta, hogy rögtön hozzam vissza Budapestre. Természetesen még aznap éjjel érte mentem s e nap óta úgy élünk, mint a galambok. Miért nem fogadott vasárnap s miért borult kedden a nyakamba? Azt hiszem, nem igen találkozik férfi, aki e rejtélyt megfejteni képes. Én magam is hiába gondolkodtam rajta, - sohasem tudtam elfogadható magyarázatot találni. Kata, akit zaklattam, vegzáltam a magyarázatért, mosolyogva fricskázta meg az orromat.

- Úgy áll a dolog (mondta nevetve, jókedvűen), hogy vasárnap még gyűlöltelek, borzongtam tőled, hétfőn pedig egyszerre beléd szerettem. Említenek ilyen eseteket a regényírók...

Hol hát a magyarázat, a titok megfejtése? Ugy gondolom, mindnyájan egyetértetek velem abban, hogy a legjózanabb asszony is titokzatosabb, mint Egyiptom évezredes szfinxei...

A jogtudorok helyeslőleg bólogattak, Bognár pedig a fölfedezők önérzetével foglalta el helyét a tarokkasztalnál. De mivel az olvasók közt olyanok is akadhatnak, akik nem nyugosznak meg az asszonyi lélek rejtelmes voltában, én szívesen megfejtem a nagy titkot, amin Bognár nyolc esztendőn át hiába törte becsületes koponyáját.

*

Bognárné egy jelentéktelen ók miatt hagyta ott a józsefkörúti családi fészket. Bognár, aki oktalanul féltékeny volt a feleségére, egy napon nagyon is megsokalta a szép asszony unokabátyjának látogatásait. A fiatal rokon, akit Fodor Aurélnak hívtak (és aki az Aurél név dacára egy közönséges takarékpénztárnál dolgozott), mindennapos vendég volt a Bognárék házában, s délben, délután, este lekötelező fesztelenséggel csöngetett be a harmademeleti lakásba. Bognár utóbb sötét pillantásokkal mérte végig a csinos unokafivért, majd végül így szólt a feleségéhez:

- Ha ezt a frátert még egyszer itt találom, lehajítom a lépcsőkön.

- Egek, - kiáltott a fiatal asszony csodálkozva, - csak nem vagy féltékeny a legközelebbi rokonomra?

Bognár azonban, aki tudott arra példákat a világtörténetből, hogy a legközelebbi rokonok sincsenek éppen hideg homokkőből faragva, ragaszkodott előbbi kijelentéséhez, s amikor Aurél úr egy homályos délután ismét ott guggolt a felesége puffján, a cselédek előtt megszegyenítő skandalumot rögtönzött. Az asszony keservesen sírt, az úr pedig mindenáron azon volt, hogy a lakás összes ajtait összetörje. Mennydörgés közt vonult el a nyolcadik kerületi klubba, s mikor másnap, kora hajnalban hazatért, csak Marit, a szakácsnét, találta az elhidegült lakásban.

- Mi történt? - kérdezte megdöbbenve.

- A nagysága még az éjjel hazautazott az édes mamájához, - szólott a jó Mari szánakozva.

Bognár szalmaözvegyi életbe kezdett, az asszony pedig újra elfoglalta helyét az ablakfülke dobogóján, a leánykori szobájában. Hogyan történt, hogyan nem, Aurél épp ez időben kapott szabadságot a takarékpénztártól s a derék ifju legelőször is arra gondolt, hogy vidéki rokonait meglátogassa. Attól fogva egy csöndes idill indult meg az aradi lakásban; Aurél egy vidéki gimnazista szelídségével tartotta a legombolyítandó pamutot, s megható szeretettel kísérte szép niece-ét rendes vacsora előtti sétáira. És a mama, aki Aurélban még mindig az egykori hosszuharisnyás fiúcskát látta, gyöngéden ölelte magához a szakállas legényt, mikor az hízkelve kezet csókolt neki.

- Az Isten is megáld, - mondta könnyezve, - amiért szegény Katámat megvigasztalod...

Bognár ezalatt szomorúan botorkált a budapesti vendéglőkben és sóhajtozva gondolt a téli estékre, amikor egy pongyolaruhás szép asszony s kedve szerint való vacsora várta otthon a lakályos ebédlőben. Eleintén világos reggel tért haza, de később, megunván a korhelykedést, már tízkor, tizenegykor bezárkózott magános hálószobájába. És mivel sokszor éjfélig vagy kora hajnalig sem tudta lecsukni a szempilláit, nemi egyszer így sóhajtott föl a sötétben:

- Bolondot cselekedtem, hogy így minden ok nélkül földúltam az életemet és a boldogságomat...

Bognár ekkor valami ügyetlen kifogás kapcsán levelet írt Aradra az anyósna és az öreg asszony, aki mindegyre arra kérte a jó Istent, hogy a házastársakat békítse ki, titokban válaszolt a levelére. Hosszu, nyolcoldalas levelet írt s a levél végén szinte könyörögve fordult elhagyott vejéhez.

- Édes fiam, - írta, - maga okosabb, mint ez a hóbörtös asszony, legyen hát magának esze és tegye jóvá, amit ő oktanul elrontott. Ne szóljon, ne írjon semmit, hanem üljön föl minél előbb a vasútra, jöjjön ide és pakolja föl, vigye haza a feleségét. Más házasságokban is vannak félreértések (Istenem, hiszen csak gyarló földi emberek vagyunk mindannyian), de ki látta, hogy ilyen skandalum legyen egy silány asztali pörlekedésből? Jöjjön el, édes fiam és legyen esze; ha már a rossz feleségeért nem, legalább én érettem, aki mostan is csak úgy szeretem magát, mint a tulajdon gyermekemet...

Bognár könnyezve olvasta végig a hosszú levelet (a felesége szerelmi vallomásait aligha olvasta valaha ilyen epekedve) s hamarosan leutazott Aradra. Fájdalom, épp ebben az időben történt, hogy az Aurél egy hivataltársa bevonult a nyitrai gyakorlatokra s a szegény fiút hirtelen hazatelegrafálták. A jó unokatestvérek könnyezve búcsuztak el egymástól a Kata udvari szobájában s a fiatal asszony jó tíz percig sírt az unokabátyja vállára dőlve. Oly keservesen sírt, hogy Aurél utóbb gyöngéden vigasztalni kezdte:

- Ne légy gyermek, - mondta meghatva, - hiszen szombaton este, vagy vasárnap reggel itt leszek... És - folytatta melankólikus mosollyal - mindeddig nem is igen adtál okot arra, hogy az együttlétet óhajtsuk...

Kata fölemelte könnyben úszó szemét és hosszasan, melegen nézett az unokabátyja szemébe. És ekkor a szerelmes asszonyok mindent sejtető, puha hangján susogta:

- Jőjj vissza és vasárnap délután elmegyek hozzád...

Aurél boldogan elutazott, Bognár pedig vasárnap reggel váratlanul megérkezett Aradra. De Kata, amikor az ura megérkezése felől hírt hallott, idegesen ugrott föl íróasztala mellől.

- Te hívtad ide? - kérdezte az édesanyját remegve.

- Mi jut eszedbe? Magától jött, mert még mindig oly szerelmes beléd, mint valaha...

A szép asszony haragosan harapdálta egy darabig az ajkát, majd félelmetes szilárdsággal így szólott:

- Akár magától jött, akár te hívtad, nem ajánlom neki, hogy a szobámba tolakodjék...

Bognár egész délelőtt ott kuksolt az öreg asszony ebédlőjében, Kata pedig sötét daccal zárta magára a szobája ajtaját. Mikor az édesanyja délfelé bekopogtatott hozzá, a fiatal asszony ridegen szolt ki rejtekéből:

- Itt van még?

- Itt van és sírva akar tőled bocsánatot kérni...

Kata semmit sem felelt, Bognár pedig az öreg asszony hangos kétségbeesése között utazott vissza a legközelebbi vonattal. Mersichné sírva költötte el az ebédet (milyen kár volt a kitűnő csigatésztás levesért!), míg a leánya sápadtan lapozgatott Beniczky-Bajza Lenke egy regényében. Kata délután hirtelen fölöltözködött és csak későn, vacsora táján tért vissza a homályosuló lakásába.

- Még haragszol? - kérdezte az édesanyját hízkelkedve.

- Gyermezem, te még a sírba fogsz vinni! - mondta Mersichné szomoruan.

Kata zokogva borult az édes mamája vállára és forró arcát gyerekes érzékenységgel rejtette el az öreg asszony kendői közé.

- Ha alkarod, - susogta édeskedve, - hát kibékülök az elhagyott urammal... de csak holnaptól... csak hétfőtől fogva... mert sohasem kezdtem semmihez hétköznapon. ...Mikor kisleány koromban elhatároztam, hogy korán kelek, mindig hétfőn keltem föl legelőször öt órakor... és hétfőn kezdtem meg a gazdálkodást is, mikor a nászútról hazatértünk... Ezért nem fogadtam ma délelőtt az uramat... De ha te igazán úgy akarod anyucikám... hát holnap akár telegrafálok neki, hogy jőjjön értem...

Kata igen komolyan mondta ezt és titokban még így szólott a lelke mélyén:

- Hétfőtől fogva korrekt és becsületes asszony leszek...

Mersichné boldogan ölelte meg a leányát, Kata pedig másnap hosszú táviratot intézett az elbúsult Bognárhoz. Mikor Bognár kedden reggel csakugyan megérkezett, a fiatalasszony tréfásan megfenyegette.

- Rossz ember, - mondta, - remélem, hogy többé nem féltékenykedik a legközelebbi rokonomra...

*

- Szóval, - kiáltott föl Bognár reggel felé, mikor a visszavonhatatlanul utolsó partiet is leosztották, - én csak azt mondom, fiúk, hogy a legbecsületesebb asszony is titokzatosabb az egyiptomi szfinxeknél...

A téli fürdőben.

A téli fürdőhelyen, ahol az öreg Paloznaky Mihály a csúf időjárás ellen menedéket keresett, karácsony felé nagy szenzáció támadt: a vendégek egy reggel észrevették, hogy a bezárt Izabella-nyaraló körül egész sereg munkás dolgozik, az ablakokat súrolják, a déli növényeket művészi módon csoportosítják, s a kandeláberek alatt a hatalmas márványlepcsőket nehéz, bolyhos szőnyeggel vonják be. A kérdezősködésre kiderült, hogy december végén Emma vesztfáli hercegnő egész kíséretével a fürdőbe jön, s körülbelül hat hetet tölt itt a gyerekeivel és az udvartartásával. Paloznaky Mihály délelőtt a térzenénél hallotta az ujságot, mely úgy látszik, nagyon megdöbbenette. Tünődve állt meg néhány pillanatig a zenekari pavillon mellett, miközben hangtalanul így szólt magában:

- Most aztán tudni kéne, hogy mit csináljon az ember!

Mit érdekelte Paloznaky Mihályt, a papod-vármegyei főispánt, a vesztfáli hercegnő megérkezése? Sokkal többet, mint ezek a körülötte sétáló nagyvárosiak hitték volna. A cilinderes, feltűnően szép öreg ember valamikor fiatalkorában meghitt ismerőse volt a hercegnőnek, sőt talán több is valamivel, mint az ismerőse. Akkoriban történt ez, amikor a fiatal Paloznaky, az egyetemi éveit elvégezve, egy napon arra a lépésre szánta el magát, hogy híres földijét, a nagy minisztert fölkeresse, s tőle - holmi szegről-végről való atyafiság révén is - protekciót kérjen. A kegyelmes úr, véletlen jókedvében, szívesen fogadta az ifju embert, sokáig elbeszélgetett veje, hogy a jellemét, és a gondolkodását kiismerje, aztán egyszerű arccal így szólt hozzá:

- Majd megpróbálom, hátha tehetnék valamit kegyedért... A piemonti nagyherceg, aki - mint tudja - a hetvenes években egy alföldi garnizonban szolgált, magyar tanítót keres a kis leánya, Emma hercegnő öfensége mellé... Hozzánk fordult, a minisztériumba, hogy ajánljunk neki valakit...

Vagy tíz nappal később Paloznaky hivatalos levelet kapott a minisztériumból, melyben arról értesítették, hogy a piemonti nagyherceg őt nevezte ki tanítónak Emma hercegnő mellé. Egyúttal fölhívták, hogy két héten belül jelentkezzen a rohtmühleni kastélyban Severin bárónál, a nagyherceg udvarmesterénél, aki a többiről majd élőszóval tudósítja...

Az az ötlet, hogy a nagy hírű minisztert fölkeresse, egész életére boldoggá tette a fiatal jogtudóst. A kis rohtmühleni állomáson nagyhercegi fogat várta, s Severin báró, akinek átöltözködése után rögtön bemutatkozott, nagyúri bőkezűséggel állapította meg a jövődöbeli magyar tanító tiszteletdíját. A kastély balszárnyában kapott lakást, a torony alatt, ahonnan gyönyörű kilátás nyílt a buschdorfi Kogel hósípkás ormára. Paloznaky Mihály megérkezése után jó darabig megilletődött arccal sétálgatott föl meg alá az ódon bútorok között s a csöngetyűre pillantva, melynek drótjai a harisnyás komornyikok szobáiba vezettek, dagadó kebelével így szólt magában:

- Tavaly, mikor két hónapon át nem volt annyi pénzem, hogy főtt vacsorát egyek, ki hitte volna, hogy nemsokára vérbeli hercegnőkkel fogok ülni ugyanegy asztal mellett?

Másnap délben bemutatták a nagyhercegnek, egy szemüveges, jóképű tábornoknak, akiből most ugyancsak nem lehetett volna már kinézni a snájdig, cigányokkal mulató és asszonyoknak udvarló huszárt... a szalónkatonából kuszált szakállas öreg úr lett, aki azonban még mindig csillogó szemmel tudakozódott a jászmihályi ujságok után...

Paloznakyt kissé kioktatták az udvari etikett felől, aztán -, harmad- vagy negyednap - bemutatták Emma hercegnőnek, a tanítványának. Az első találkozás a vörös szalonban történt, egy

nagyon sovány, de barátságos hölgy, Meerhäns grófnő, a kis princessz udvarmesternőjének jelenlétében. A magyar fiú, aki eddig jóformán a családja nőtagjain kívül csupán egy-két kacér kis varróleányt ismert a gyöngébb nem képviselői közül, meglehetősen tágra nyitotta a szemét, mikor bájos tanítványával először találkozott. ...A hercegnő édes, tizenötöstendős baba volt, aki csillogó egérszemét kíváncsian függesztette a fiatalemberre...Paloznaky szertartásosan meghajolt, aztán dobogó szívvel leült, hogy az óráját megkezdje...

Két-három hónapig semmi nevezetes esemény nem történt (hacsak az nem, hogy Emma hercegnő nagyszerűen haladt), de egy téli alkonyaton Paloznaky lángoló pillantással szaladt föl óra után a tornyába... Jó kétóra hosszat száguldott föl s alá a szobában, aztán kimerülten, káprázó szemmel így szólott:

- A mai napon belekerültem a világtörténelembe!...

Mit értett e rejtélyes fölkiáltás alatt? Maga sem tudta egészen tisztán. Csak annyit tudott, hogy valami rendkívüli, valami hallatlan, valami sohasem álmodott esemény történt vele: Emma hercegnő, amíg a rendhagyó igék törvényeit magyarázta neki, konokul, szünet nélkül a szemébe mosolygott... Meerhäns grófnő, aki háttal ült hozzájuk, s valami regényt olvasott, nem látta, hogy mi történik körülötte, a kis fenség pedig szemmeláthatólag gyönyörködött a tanítója zavarában... Sőt Paloznakynak úgy tetszett, hogy amikor óra végeztével etikettesen meghajol előtte, a hercegnő pajkosan elfintorította az orrát... Mi történt vele, hogy ilyen különösen viselkedett?... A fiatalember égő arccal rohant haza, s amíg a főtebb idézett konkluzióig eljutott, szinte fuldokolva a boldogságtól, ezt gondolta:

- Bizonyos, hogy tetszem neki, hogy szerelmes belém, mert másképp csak nem feledkeznek meg ennyire minden illendőségről... Nagy egek, mi fog történni, ha egyszer kijelenti, hogy hozzám akar jönni feleségül...

Másnap, harmadnap megisméltódott a jelenet, s ettől fogva, ha Meerhäns grófnő regényt olvasott, s nem figyelt az előadásra, a kis fenség gamin módra mosolyogva hallgatta mindig a kiegészítőkről vagy az állapot-határozókról szóló magyarázatokat... Paloznaky írulva-pirulva feszengett a székén, néha pedig hirtelenül megakadt az előadásban. ...És otthon, a toronyszoba csöndjében, titokzatos, meglehetősen érthetetlen leveleket írt id. Paloznaky Mihály úrnak, a vén káptalani jószágigazgató úrnak. „Kedves bátyám, - írta remegő kézzel, - mit tudhatjuk mi, gyarló emberek, hogy a gondviselésnek miféle tervei vannak velünk? Ha a sors azt mérte ki ránk, hogy a világtörténelem lapjaira kerüljünk, hát akkor, ha nem is akarjuk, dolgot adunk a szép istenasszonynak, aki a kiváló eseményeket följegyezi...”

A vörös szalon naiv kis regénye megkapó akkorddal végződött: egy ibolyaillatos tavaszi napon Emma hercegnő piruló arccal jött a rendes leckeórára s mosolygás nélkül, ünnepi csendben hallgatta azokat az érdekes intimításokat, melyeket tanítója az úgynevezett közbevetett mondatokról közölt vele. Óra végén, mikor Paloznaky a gyakorló füzetet átnézte, a szeme egy különös mondaton akadt meg; a füzet alján ugyanis, a Kölchsey-vers alatt, vékonyka betűkkel ez állott: „Gondoljon rám, én is gondolni fogok önre.” Emma hercegnő, mikor Paloznaky a feladatot átnézte, merően, majdnem könybelábadó szemmel fordította feléje a pillantását... Aztán fölkel, könnyű léptekkel visszavonult a belső termekbe, s a tanító remegő térdekkel nézett utána az összehajló portióra mögé.

Még aznap este megtudta, hogy mi történt: a rohtmühleni kastélyba tegnap este kérő érkezett: Albert, vesztfáli herceg, a kis uralkodóház elsőszülöttje, egy huszonkétéves fiatal hadnagy, akit a családi politika az Emma hercegnő férjéül rendelt. Másnap Severin báró tudatta vele, hogy a magyar órákat beszüntetik és egyuttal a nagyherceg legfelsőbb megalégedését is közölte vele... És Paloznaky, zsebében meglehetősen összeg pénzzel, nyakkendőjében pedig egy

gyémántos tűvel, melyben a piemonti ház címere ragyogott, kihajtatott a rohtmühleni vasúti állomásra... A hercegnő menyasszonyságáról csak akkor tudta meg a részleteket, mikor harmadnap az ujságot elolvasta...

Több mint harminc év múlt el a szomoru nap óta, az egykori nevelő csinos karriert futott be, - hat évi képviselőség után főispán lett, - de a kis hercegnőjét, meg a rohtmühleni kastélyt nem felejtette el... Akárhányszor megtörtént, hogy meseszerű hallucináció fogta el: úgy képzelte, hogy ugyanazt a Jensen-etüdet hallja, amelyik délelőtti sétái közben a sárga kastélyból a park fái közé suhant s néha látni vélte a hófehér sipkát is, mely a buschdorfi Kogel meredek ormán ült. ...És a kopaszodó ember ellágyuló szívvel sóhajtotta:

- Vajjon mi lett a kicsike hercegnőből?... Gondol-e még rám, mint ahogy én szüntelenül ő reá gondolkodom? És rám ismerne-e vajjon, ha még egyszer összetalálkoznánk egymással?

Amikor a téli fürdőben a vesztfáli hercegnő érkezésének híre futott, az öreg Paloznaky dobogó szívvel állt meg a zenekari pavillon előtt... Oly furcsán nézett maga elé, hogy az érdemrendes karmester csodálkozva rajtafelejtette a pillantását...

Két nappal utóbb az Izabella-nyaralóra kitűzték a vesztfáli lobogót, s a csinos vászonernyő körül, mely a verandát a tengerparti napsugártól védte, naphosszat kíváncsi fürdővendégek lebzseltek... Jó ideig nem láttak mást, mint néhány sürgölődő komornyikot, de vasárnap dél-előtt mise után, végre kinyíltak az ebédlőbe vezető üvegajtó szárnyai s egy hófehér haju, de még mindig rózsás arcú dáma foglalt helyet az egyik pirosra festett kerti széken... A vesztfáli hercegnő volt, aki angol regényével a kezében nézegette az ultramarinkék öblöt és a leborított szárny kuttereket...

A félóra alatt, míg a hercegnő a verandán ült, a térzenét nem hallgatta más, mint a bonneok és a gyerekek, mert a fürdőközönség kíváncsi rajokban tolongott az Izabella-nyaraló rács-kerítése előtt... Szép lipótvárosi asszonyok, csipkés reggeli ruhájukban, babys, vörös szallagos kalappal a fejükön, elragadtatva sügták az udvarlóiknak:

- Milyen bájos még, pedig a legidősebb lánya nyolc évvel ezelőtt ment férjhez a ruméliai herceghez... Erről ugyan senki sem hinné el, hogy többszörösen nagymama...

Álmodozó bakfislányok az izgalomtól elhalványodva nézték, mikor két komornyik a hercegnő elé állította a kis ezüstveretű asztalt, s egy nagy tablettán fölszolgált a villásreggelit: két szelet rózsaszínű sonkát, egy lágy tojást és egy pohárka aranyként csillogó tokaji bort...

Egy kékszemű kisasszony, egyébként félmilliónyi hozomány birtokosnője, szinte megindulva szólott az angol nőjéhez:

- Nézze, milyen édes, amikor eszik... Jé, csak annyit hörpint a borból, akár egy kanári madárka...

Paloznaky, aki félrevonulva cigarettázott a pálmák alatt, sokáig nem tudta, hogy mit tegyen? Vajjon illő volna, hogy ő is a sokaság közé vegyüljön? Mit fog szólni a kis tanítványa, ha meglátja? Néhány percig óvatosan a villa felé kémlelődött, miközben álmodozva így szólt magában:

- Istenem, ha ezek tudnák, hogy mi történt köztünk valaha? És vajjon mit szólna a fehérhaju fenséges asszony, ha azt a régi gyakorló füzetet a szeme elé tartanám?

Az öreg ember sokáig töpreng, habozik, amíg végre elszánja magát, hogy a tettek mezejére fog lépni... A zsebtükréből gondosan megigazítja a bajuszát, a felöltője gallérját kisimítja, a szürke cilindert kissé lejjebb húzza a homlokán, aztán merev, katonás léptekkel indul meg az Izabella-nyaraló felé... A szíve dobog, a szeme előtt fénycsíkok reszketnek s úgy rémlik neki,

mintha a tengeren égő, aranyos szikrák táncolnának.... De Paloznaky kihúzza magát és tovább megy... Már ott halad a rácskerítés mellett, egészen közel a verandához, oly közel, hogy a többi közönség szinte aggódva néz rá.... Paloznaky azonban se nem lát, se nem hall... Egyszerre csak a fülébe hangzik megint a régi Jensen-etűd s a fák közül kibukkannak a rohtműhleni kastély sárga falai...

Az öreg ember úgy érzi, hogy egyszerre fiatallá lesz újra, hogy ott ül, mint régente, a vörös szalonban, miközben egy bájos leány gamin módra reája mosolyog... De a mosoly eltűnik az arcáról, a szeme könnybe lábad, s elérzékenyült pillantással súgja neki: Gondoljon rám... Paloznaky behunyja szemét, s mire fölnyitja, megint ott áll öt lépésnyire a hercegnőtől, aki aranyvillácskájával még mindig a sonkaszelettel bíbelődik...

Paloznaky nagyot lélegzik, aztán a nyaraló felé fordul... És mint a katona, aki uralkodójával szemben áll, mereven kiegyenesíti a derekát... Egy percig mozdulatlanul áll, aztán épp úgy meghajol, mint valaha régen, a rohtműhleni kastély vörös termében s gyöngyszínű cilinderét lassan félkörben emeli meg a bámuló hercegnő előtt...

A hercegnő láthatólag megijed, annyira megijed, hogy a villát is leejti a kezéből. Aztán súg valamit az udvarhölgyének, aki viszont a szoborként álló komornyiknak int... A komornyik eltűnik a szárnyas ajtó mögött.

Az öreg ember mindebből semmit sem lát, mert ő mereven, katonás léptekkel tovább siet. Ugy képzelem, hogy a hercegnő kipirult, amikor meglátta, hogy a sokaság bámulva néz itt össze...

Emelt fővel, dobogó szívvel megy tovább, s szinte valami mély álomból riad föl, amikor a fotografus filagóriája mellett elhaladva, egy siető ember kiáltása hallatszik a fülébe:

- Hé, uram, álljon csak meg...

Egy kopott gérokkos, vörös nyakkendős fiatalember közeledik feléje, aki már messziről integet:

- Kérem, uram...

- Mi tetszik? - szól a főispán megbotránkozva.

- Bocsánat, én Türk, bécsi detektív vagyok...

- És mit kíván tőlem?

- Arra kérem, hogy a jövőben ne méltóztassék oly közel jönni a nyaralóhoz, mikor a fenséges asszony a verandán ül... Ő fensége nem zárkózik el a közönségtől, de kellemetlen neki, ha föltűnően zavarják...

A detektív köszön és visszafelé indul. Paloznaky lassu léptekkel tovább megy. Ugy rémlik neki, hogy egy gyönyörű, harminc esztendő álomból egyszerre fölébredt a valóságra...

Mese két doktorról.

I.

Koppány doktort, aki két éven át asszistenskedett az egyetem belgyógyászati klinikáján, professzora jóvoltából ritka szerencse érte: huszonnyolcéves korában megkapta a magántanári képesítést. A fiatalember, aki valóságos gigerli volt a komoly orvostudomány művelői között, azzal ünnepelte meg a kinevezést, hogy hosszabb külföldi tanulmányútra indult, úgyesen fölhasználva néhány futólagos báli ismeretséget arra, hogy utazása az ujságok személyi hírei közt is megjelenjék. Már sorra járta a német és francia egyetemeket, amikor május elején Brüsszelbe került, s egy tavaszi napon abba a kicsike határszéli faluba is kirándult, ahol a belga doktorok, negyedszázaddal ezelőtt, Európa leghíresebb angolkóros-szanatóriumát megalapították.

A jó Isten tudja, mi történt ekkor Koppány doktorral, annyi tény, hogy az élelmes ifjú nagy érdeklődéssel járta végig az intézet helyiségeit, hosszasan konferált a vezető orvosokkal, sőt azokba a komoly könyvekbe is betekintett, amelyek a szanatórium megalapítójáról tartalmaztak megbízható adatokat.

- Tehát csupa szegény gyermek van az intézetben? - kérdezte a fiatal professzor az igazgatótól, amikor a kertet, a lakószobákat s a tiszta ispotályt megtekintette.

- Igenis, kolléga úr, csupa földhözragadt szegény család csemetéi... Mert a gazdag gyermek nem szorul a szanatórium jótéteményére; de a szegény bizony elpusztul, ha a gondos ápolást megvonjuk tőle... Ezért gondoskodott a belga társadalom egy jó és ingyenes intézetről...

Koppány doktor félnapig jegyeztetett a noteszában, este pedig, amikor a falusi fogadóban nyugalomra tért, halkan így szólott magában:

- Heuréka!

Mit értett e különös kifejezés alatt? Vajjon mit talált meg a szerencsétlen kicsikék között, hazájától sok száz és száz kilométernyire? Ő, aki boldogan húzta magára a paplant, bizonyára nem felelt volna e kérdésekre, de mi, akiket semmiféle diszkréciónak nem kötelez, bizvást elárulhatjuk a nagy titkot: Koppány doktor e pillanatban világosan maga előtt látta a fényes karriert, melyről nyomorgó egyetemi tanulmányai közben annyi éjszakán át álmodozott. A görög kiáltás, elemeire szétbontva, körülbelül ezt jelentette: három- vagy négyezer forintig fix jövedelem, pompás lakás, kitűnő magánpraxis, tekintélyes rang és - mindezeknek kifolyásaképp - egy százezer forintos partie, a gazdag házasságok mindennemű előnyeivel. Aki előtt a logikai kapcsolat nem látszik eléggé világosnak, azt elbeszélői hatalmunknál fogva ezennel tanujává tesszük annak a csendes monológnak, melyet Koppány doktor, a gyertya elfűvése után, a fogadói-szobában önmagával folytatott:

- Az orvos helyzete bizonyára nem tréfádolog, - mondta s úgy gondolta a fiatal professzor. - A konkurrencia immár ezen a téren is oly nagy, hogy még jó, ha az embernek szivarra való jut a praxisából. Mi lenne az én sorsom, amikor a hazámba visszatérek? Tegyük föl a legkedvezőbb esetet: kétezer forint évi jövedelem, egy ármádia ingyen beteg, sőt talán egy-két fölolvadás is az akadémia kistermében, melyet az öreg urak bóbiskolva hallgatnak végig. Új fölfedezések? No iszen! A tudomány épp arra vár, hogy néhány koplaló magyar doktor nyissa ki a jól elzárt lakatokat. Az utolsó fejezet mindig csak az marad, hogy az ember hitvány húszezer forintért eladja magát: ez ugyanis a maximális hozomány, amit a magunk fajtabeli szegény fickó meg-

kaparítani képes. A húszezer forintból tízezret megemészt az obligó és a berendezkedés, a másik tízezer pedig nem hoz többet évenként nyomorult négyszáz pengőnél. Vigye el az ördög az ilyen aranyfüstös szegénységet! Akár rögtön befűthetnék a diplomámmal, ha szerencsére...

Koppány doktor itt mosolyogva a másik oldalára fordult, aztán így folytatta hangtalan monológját:

- Ha szerencsére egy kis invenció és élelmesség is nem szorult volna belénk a haszontalan tudomány mellé. Ebbe az ispotályba a jó csillagom vezérelt, ugyanaz a jó csillag, aki nem engedte meg, hogy diákkoromban éhen vesszek... Mert azzal már talán az öreg Galénus is tisztában volt, hogy az orvosban egy morzsányi emberismeret többet ér egy garmadányi tudománynál. Az ügyes orvos tehát nem új fölfedezésekre törekszik, hanem új és hangzatos intézményeket létesít. Mire volna jó az úgynevezett emberbaráti érzés, ha arra nem, hogy a szegény doktor karriért csináljon? A fődolog, hogy valami új ideát találjunk, amely az emberszeretet ügyét előbbre vigye. A nyomorgó gyermeket mindenki sajnálja: és én a világ legügyetlenebb fráterem volnék, ha az érző szíveket a szent cél érdekében nem tudnám rövid idő alatt mozgósítani. A jó főpapok, az érzékeny mágnásasszonyok épp úgy sorompóba állanak, mint a rokonszenves polgári osztály, ha a szegény kicsikéknak szomorú sorsát lefestem előttük. Ki nem vadászik egy rendjelre vagy egy díszes pozícióra? Ki nem akarja, hogy az ujságokban szerepeljen? És ki idegenkedik attól, hogy nagybecsű arcvonásai a képes lapok hasábjain megjelenjenek?

Koppány doktor ekkor a fal felé fordult és rövid öt perc múlva békésen elaludt. De mielőtt a szemét végképp lehunyta volna, előbb elégtelenül így szólott magában:

- Mához egy évre én leszek az igazgatója a budapesti angolkórosok szanatóriumának...

II.

Mikor a doktor másnap az intézetbe visszatért, furcsa és váratlan meglepetés érte: egy budapesti kollégája, akit a minisztérium ösztöndíjjal a külföldre küldött, élénk gesztusok kíséretében konferált a szanatórium igazgatójával. A két ember gyanakodva mérte végig egymást, de Koppány utóbb egy udvarias mozdulattal üdvözölte eléje bukkanó honfitársát.

- Ez aztán a kellemes véletlen, - mondta a fiatal tudós mosolyogva. - Egy szeretetreméltó kartárs itt a jó Isten háta mögött: ezt már csakugyan nem mertem volna remélni...

Karakó doktor - a Szent Mihály egyesület vezető orvosa - nyájasan megrázta a Koppány doktor kezét.

- Részemről a szerencse, kedves kartárs. A miniszter ő excellenciája nagyon a lelkemre kötötte a brüsszeli klinikákat, s így esett, hogy pusztán véletlenből ide is elvetődtem... De ha őszinte akarok lenni...

- Fogadjunk, hogy eltalálom a kartárs úr gondolatát!

- Nos?

- Ha őszinte akar lenni, velem együtt bevallja, hogy ez az egész gyermek-ispotály humbug...

Karakó doktor nyájasan bólintott.

- Ugy van. És magyarul kimondva, bizony sajnálom azt a pénzecskét, amibe a vasúti jegy meg a fogadó került.

A két orvos együtt ebédelt a korcsmában, s míg a rossz ételeket szitkozódva elfogyasztották, alaposan kifejtették egymás előtt, hogy az efajta intézet merőben fölösleges. Az angolkór ugyanis, mint a statisztika kimutatja, többnyire a módos familiák betegsége, akiknek bőven telik arra, hogy a gyermekeiket ápolassák. Minek ezeknek az ispotály és az ingyen-szanatórium? Az a pár szegény gyermek, aki a statisztika adatait megbillenti, bőségesen helyet talál a többi kórházban, amelyet csakugyan a szegény emberek kényelmére alapítottak.

- Bár azokat az intézményeket csinálnák meg, amelyekre igazán szükség van, - mondta Karakó doktor meggyőződéssel.

- Bár a népkonyhából volna elegendő! - sóhajtott föl Koppány doktor keserűen.

Este együtt utaztak el a kis belga faluból, harmadnap pedig végképpen elváltak: Koppány doktor Oxfordba ment, az angol egyetemre, Karakó doktor pedig a manheimi klinikát kereste föl a legelső expressz-vonattal...

III.

Mikor Koppány doktor hat hónappal később megrakott méhként visszaérkezett a hazájába, a pozsonyi állomáson hangosan elkáromkodta magát. Az első magyar lapban ugyanis, mely a perronon a kezébe került, részletes kimutatást olvasott a fejedelmi adományokról, melyek az angolkórosok szanatóriuma javára befolytak. A kimutatás alá ez a név volt írva: *Dr. Karakó Henrik, ügyvezető titkár.*

- A gazember ellopta az ötletemet! - kiáltott föl a szegény tanár megbotránkozva.

A kupében, mikor az ujságot nagy figyelemmel végigolvasta, csakhamar megtudta a többi részletet is: a szemérmetlen kolléga lelkes cikkekkel árasztotta el a népszerű napilapokat, s szerencsésen megcsípett két nagy embert is, akik a titkos tanácsosi méltóságra pályáztak. Az egyik az öreg Mező püspök volt, aki a közügyekkel többet foglalkozott, mint az egyháza dolgaival, a másik a fiatal Vilnyi báró, akit mindig bántott, hogy az inasai egyszerűen csak *méltóságos úr*-nak szólítják. A két notabilitás köré egész gárdája sorakozott a közélet bajnokainak...

Koppány doktor egy pillantást vetett az adakozások végösszegére: a befolyt pénzek már jóval meghaladták a százezer koronát. A jó Isten tudja, hogy mi történt ekkor a lelkes tudós szívében: Koppány ahelyett, hogy örömkönnyeekre fakadt volna, dühösen megmarkolta a kupé bőrvánkosát. Ezt mondta:

- Ha belehalok is, de tönkreteszem azt a svihákat!

A tisztelt olvasó, aki föntebb tanúja volt a Koppány doktor éjjeli monológjának, bizonyára csudálkozva veszi tudomásul, hogy a fiatal tanár mérges cikket írt a szanatórium ellen egy orvosi hetilapba. Ezt írta: „Mi célja annak, hogy az angolkóros gyermekek számára drága pénzen ispotályt alapítsunk? A gazdagok nem szorulnak a jótékony emberek filléreire, a szegények pedig, Istennek hála, még nem ismerik ezt az importált nyavalyát. Bár lelenházunk volna elegendő; hiszen évenként harmincezer kis gyermek pusztul el a társadalom hanyagsága által.”

Karakó doktor finom gúnnyal válaszolt a kartársa támadására, Koppány doktor pedig ironikus cikkben ismertette a belgiumi szanatóriumot. A polémia utóbb váratlanul megszakította az ujságok egy terjedelmes tudósítása: egy másik püspök - aki nemsokára meg fogja kapni a bíbornoki kalapot - jólelküleg élére állott annak a lelenházi mozgalomnak, amelyet Koppány

doktor megindított. És mivel a püspök játékos és liberális férfiú hírében állott, a legtekintélyesebb börcs lap gyönyörű vezércikkben ajánlotta a szép eszmét az emberbarátok figyelmébe. Így történt, hogy a szanatórium bokrétá-ünnepén a lelencházalap is százezer koronával rendelkezett, s a miniszter, aki az ünnepről egyenesen a főrendiházba hajtatott, így szólott a reménybeli eminenciás úrhoz:

- Ugy hallom, hogy az excellenciád főlavató beszédében is lesz módunkban nemsokára gyönyörködni...

Mikor a két doktor az orvosegyesület évi közgyűlésén kora tavasszal véletlenül összehallgott, mindenik nyájas és udvarias szavakban tudakozódott az ő kedves kartársa egészsége felől. Hosszabb ideig jóízűen elbeszélgettek, és később mindketten ezt mormolták:

- Remélem, hogy megpukkad az a szédelgő!

Reményük - hála az egeknek - nem teljesült be: Karakó doktor az angol kórosok ügyvezető titkára lett (3200 forint és lakás), Koppány doktor pedig igazgatói minőségben állott az új lelencház élére (4000 forint és szabad lakás).

IV.

Engedjék meg önök, hogy a negyvenes évek divata szerint egy mesével fejezzem be ezt az unalmas történetet.

Két csillogó szárnyú angyal - a játékosság és a kételkedés nemtője - holdfényes éjszakán végigrepült az alvó város fölött. A fehér fény elöntötte a szunnyadó házakat és a két angyal megpihent a templom tornyán, melyet néma és kipusztult utcák uraltak.

- Vajjon ki lakhatik ebben az újonatú házban? - kérdezte hangtalanul a kételkedés nemtője.

A játékosság angyala kiterjesztette a szárnyait, mintha az alvó házat csöndben megáldaná.

- Nézz le és meglátod, hogy mi történik ott? - susogta aztán mosolyogva a társának.

A kételkedés angyala egy pillantást vetett a háztetőre (az angyalok tudvalevőleg a bádogtetőn is átlátnak) s a szeméből a megindulás könnyei hullottak: az újonatú házban hatvan kicsike pólyás ember aludt hófehér ágyacskájában. Sovány, vérszegény babák, akiket az árokból, a kapualjakból szedtek föl, szívtelen és gonosz anyák kicsikéi, akik egy bűnös óra emlékéből születtek... Jóízűen, kéjesen pihengtek, míg a tiszta szobákban néhány fehérfejtűs apáca virrasztott a tejüveges lámpa alatt.

- Nos, mit szólsz ehhez a látványhoz? - kérdezte a játékosság angyala.

A kételkedés nemtője felszárította a könnyeit.

- Mit szólok? Azt mondom, hogy ez a játékoskodás is hazugság. A kegyes alapítók annyit se törődnek a szegény babákkal, mint azzal, hogy a fekete kávéjuk forró legyen. A pénzt csak azért adták, hogy az újságba kerüljenek, ami pedig a két doktort illeti, hát igazán jobb, ha nem beszélünk róluk...

- Azt akarod mondani, hogy üreslelkű stréberek? - vágott közbe szelíden a játékosság angyala.

És mikor komoly társa igenlőleg bólintott, a jó angyal melegen folytatta:

- A stréberekre épp oly szükség van a gyarló világon, mint az esőre, a napfényre, vagy a viharok erejére. A Gondviselés azért teremtette a szerelmet, hogy az emberiség ki ne haljon, s

a strébereket, hogy a betegek és szenvedők el ne pusztuljanak. Ha stréber nem volna, minden árva az útszélen fagyna meg, minden beteg a szalmán adná ki lelkét, minden koldus menthetetlenül éhen veszne. A Gondviselés a stréber hiúságát, önzését, szívósságát, furfangját épp úgy a maga bölcs céljaira használja föl, mint a folyókat, a dalos madarakat vagy a levegő tüneményeit. Mert a gonosz ember is nemes és nagy célokat szolgál, habár a földi elme az örök logikát meg nem értheti...

A két angyal még egy darabig ott pihent a templom tornyán, aztán zajtalanul tovarepült az ezüstös éjszakában. Amint a belváros házai fölött elsuhantak, mindenlátó szemük egy pillanattal megpihent a két doktoron, akik dús jövedelmükből kedvükre mulattak: az egyik nagy pénzekben kártyázott, a másik egy szép szőke leányt csókolt a kávéház külön szobájában. Az angyalok azonban nem sok ügyet vetett a két korhelyre; mert ők - bár immár mérhetetlen magasságokban lebegtek - még mindig könnyedén keresztülláttak a lelencház ujdonatúj bádogtetején. Egy anyátlan kicsike fölébred; és az apáca mosolyogva megitta...

Topolyi diadala.

Mikor a „Hó” nagy sikerének legelső hullámai elcsendesültek, Topolyi Jenőt egy reggel hirtelen erős vágy kapta meg, hogy hazautazzék a hegyek mögötti kis városba, s otthon, földije között is kivegye részét a diadalból.

A „Hó” valóban szokatlan sikert aratott. A könyvek bőséges özönéből, melyek nálunk évente megjelennek, szokatlanul kivált ez a zseniális munka, mellyel egész Budapest tele volt négy vagy öt hét óta. A lapok lelkesült cikkeiben ismertették, három nevezetes képes ujság közölte az új csillag arcképét s a két leghíresebb irodalmi társulat azonnal tagjául választotta. Mindez fölöttébb csodálatos, sőt az utóbbi időben egészen szokatlan jelenség volt. Topolyi, ki pár hónap előtt még ismeretlen emberekkel billiárdozott a külvárosi kávéházakban, egy csapással fölemelkedett a hírneves emberek sorába.

Ő maga alig értette ezt a diadalt. E munkáját gyorsan, szinte hevenyészve írta meg a múlt nyáron, unalomból főképp, valami eldugott erdélyi fürdőhelyen. Annyi kudarca után most már remélni sem merte, hogy barátain kívül más is tudomást vegyen könyve felől; és ime, épp ez a regény volt az, mely egyszerre fölvitte a népszerűség legmagasabb ormára.

Lecsillapulván a legelső izgalmak, a gratuláló levelek nagy halmaza közepette, a fiatalembert esténként a boldogságnak valami villámszerű sejtelve futotta végig és elégűlten, lelkesedve gondolta:

- Megvagy hát... Megcsíptelek te céda, bujkáló Hírnév... Itt vagy és el sem is bocsátlak többé!...

Erőssé tette a siker, az anyagi gondok hirtelen megszűnése, a becsülés, a tisztelet, mellyel most mindenűn kitűntették. Egy fiatal mágnáskisasszony, akinek bemutatták, meglepetve szólott:

- Ah, ön az, a *Hó* szerzője!... Nagyon örülök, hogy megismertem...

Néhány kiváló személyiség tegezni kezdte s régibb barátai bizonyos respektussal hallgatták, ha megszólalt. Apró, kényelmi eszközei egyre-másra szaporodtak, esténként pompás szamovárbán főzte otthon a teát, havannákat, cognacot szerzett, nagyszerű hintaszéket vásárolt. Kiadója már a harmadik kiadás árát is kínálta neki, de ő még egyelőre nem fogadta el a tekintélyes pénzösszeget...

És e páratlan diadal közben, ahogy éjszakánként az ágyba feküdt, most egyszerre eszébe jutott a két év előtti korszak minden keserves órája, a mellőzés, a kétségbeesés, mely a vidéki városkában elfogta némelykor. Odahaza, a régi római városban (a bástyákat még Hadrianus korában rakták le) bizony egy batkányira sem becsülték. Cikkeit elolvasta egy-egy műveltebb fűszeres, de a nagyfejűek nem vettek arról tudomást, hogy ő is a világon van. Körülbelül annyinak tartották, mint a telekkönyvvezető fiát, aki a falusi segédjegyzőségből kicseppent. Olykor, egy-egy vidámabb multság közben, valami jólelkű nyárspolgár barátságosan ütögetett a vállára.

- Mi felől töpreng Topolyi bácsi!... Megint költ, költ, ugyebár?...

De legjobban az a nevetséges kosár bántotta, mellyel a csinos Balajthy Idáék az útját kiadták akkoriban, jóformán semmivel sem okolva meg ezt a sértő visszautasítást. Balajthy úrnak okvetlen gyapjúkereskedő kellett, s a bájos szőke Ida minden nagyobb lelki fölindulás nélkül nőül ment egy húsos fiatalemberhez, aki ötezer pengőt keresett meg évenként.

A kupé ablakából visszanézve, ahogy a tornyok, a kis erdő, a zeg-zúgos domboldalok eltűntek a szemei elől, Topolyi, mint egy modern Coriolanus, keserű szívvel fenyegette meg ezt a gyalázatos fészket.

Óh, milyen kétségbeesett szívvel távozott el innen! Szerette azt a leányt és majdnem sírt, mikor elhagyta. Tizenöt évet engedett volna az életéből, ha e haszontalan embereket a lába alá tiporhatja, ha kényszeríti őket, hogy nagyságát, lelkének kiválóságát elismerjék. Sokszor, egy-egy éjjeli kávéház magános asztalánál ülve, míg valami cincegő cigánybanda álmosan muzsikált az egyik homályos sarokban, gyerekesen kifestette maga előtt azt a boldog időt, midőn szülővárosa üdvözlő deputációt küld színe elé, a polgármester szónokolni fog s ő leereszkedőleg kezét szorít a küldöttség minden egyes tagjával. Biztosra vette, hogy Ida sápadtan nyújtja majd eléje fehér kezét, s lelkében zokogva gondol vissza ama az időre, midőn e nagy férfit visszautasította. Kacagni szeretett volna, midőn magát ezzel a nevetséges gyapjukalmárral összehasonlította. De visszatérván józansága, ahogy utolsó gyűrődött forintját a fizető pincérnek átadta, megszégyenülten gondolta:

- Bolondság!... Sohasem érem meg, hogy ebből az álomból valóság legyen!

És mégis valóság lett. Most, ahogy végre a szándékot tett követte, s a reggeli gyorsvonat első osztályában helyet foglalt, boldogan dőlt hátra a bársonyszéken, s szivarozva, édes elégteliséggel dörmögte:

- Óh, végre!... Fenékiig fogom kiélvezni a diadalt.

A vasúti állomáson még mi sem történt. A főnök, valaha távoli ismerőse, alig billentette meg a kalapját. Az öreg omnibuszkocsis előzékenyen tárta föl a rozoga bárka ajtaját:

- Tessék beszállani ifjú!...

Topolyi nevetett a vén kocsis hallatlan naivságán. Szinte jól esett neki, hogy ez a vén ember mit sem tud az ő tüneményes emelkedése felől, s bizonyos jóakarattal ütött az öreg beesett vállaira:

- Fiakkert rendeljen ide Samu bácsi!... Nem megyünk ma omnibuszon!...

Egyedül ebédelt a szállodában, délutánra tartogatván meg a legfőbb hatást, amikor a kaszinó zöld asztalánál megjelenik.

A kaszinó kapujában majd csaknem összeütközött Maywald úrral, az ügyvéddel, ki a bikás tarokkpartiek legyőzhetetlen tekintélyeképp szerepelt a hazai évkönyvekben.

- Ni, csak, maga az barátom! - szólt a prókátor meglepetve.

Végignézett a fiatalemberen, de a csodálkozás láthatólag inkább a tüneményes téli kabátnak szólt, semmint a jövevény személyének.

- Meddig marad? - kérdezte aztán közönyösen. De a feleletre nem ügyelve, szórakozottan maradt hátra valami kereskedelmi utazóval, aki egy szenzációs bukás ügyében jött meg a délelőtti vonattal.

A kaszinó tele volt emberekkel, a füstfellegben néhány gazdag kereskedő ütötte a kalabriászt, itt-ott tartlitztak, piketiroztak, az egyik sarokban csattogtak a dominó-kövek. Manó úr, az öreg Manó, a kaszinó könyvtárosa, a kávéssal ciflizett a délutáni kapuciner tárgyában. Egy szürkekabátos, sanda pincér hadarva kiabálni kezdte a tűzlegénynek:

- Pic Cap... Licht Cap!... Feketét!...

A kaosz Topolyi beléptére nem csendesült le, egy rövidáru-kereskedő, bár a hírneves férfiu éppen szembe jött vele, minden fönnakadás nélkül bemondta a tuletroát, a másik hallgatva nyujtotta feléje a bal kezét, de rögtön géne nélkül kijátszotta a zöldkirályt. Az általános szenzáció nem következett be s a „Hó” kitűnő szerzője egy pillanatig szinte egyedül állt, az általános mozgalom közepette.

Manó úr, a könyvtáros, azonközben szerencsésen kihúzta a fejes gyujtót, s most jólelküleg közeledett a város nevezetes fia felé.

- Szervusz Jani! - kiáltott messziről, - mikor jöttél?

- Ma! - felelt Topoly megütődve.

- S hogy megy sorsod?

Topolyi nagyot nézett.

- Köszönöm, - válaszolta hidegen, - megvagyok.

Leültek az egyik asztal mellé és beszélgetni kezdtek. Lassankint megnépesült a környék egynéhány érkező jóbaráttal, a régi cimborák köréje gyülekeztek, s egy fiatal fiskális érdeklődve kérdezte:

- Hallom könyvet írt?... Elkelt-e már belőle sok példány?

Topolyit mondhatatlan düh fogta el. Bár szülővárosa felől sohasem volt valami kitűnő véleménnyel, ez a cinikus együgyűség mégis minden vérét fölkorbácsolta. Hogyan, hát ezek az emberek mitsem tudnak afelől, hogy ő milyen nagy, hírneves férfiuvá lett? Cigarettára gyujtott, és lassan mesélni kezdett egyet-mást budapesti diadalai felől, dicsekedve kevervén beszédébe egyik-másik országos kapacitás nevét, ki tegezve szólította meg, vagy karonfogva ment vele végig a főváros utcáin.

- Tegnapelőtt volt, hogy az államtitkár fölszaladt hozzám egy pillanatra...

De a beszédközben észrevette, hogy Manó mosolyogva néz a fiatal fiskális felé s szórazottan csöngeti a kulcsait. Az ügyvéd jóakaratulag ásított, s a vizes poháron csöngetett a gyűrűjével:

- Fizetek!...

A jó fiúkat láthatólag zavarba hozta ez a szélhámoskodó tódítás, aminőnek ők a Topolyi beszédét tartották.

A „Hó” szerzője maga is kifizette a kávéját, s visszafojtott haraggal sietett le a rozzant fagrádicsokon, ki a piaci sétátérre, ahol csevegve hullámozott föl-alá a vasárnapi publikum. A patika előtt gyanakodva nézte végig a polgármester, aki a vörössipkás gyógyszerésszel beszélgetett. A városi hajduk peckesen lépdeltek el mellette, anélkül, hogy köszöntötték volna. Egy kicsapott tanító, akivel valaha együtt mulatott a kávéházban, harsogva kiáltott át hozzá:

- Szervusz!

A főtrafik előtt egy karcsu, fekete mantillos asszony jött szembe vele, akit egy hatalmas, vörösbóbítás dajka követett a szunnyadó babával. Topolyi szívdobogva ismerte föl Idát, aki maga is elpirult, amikor meglátta.

Zavartan nyujtotta feléje keskeny, vöröskeztyüs kezét.

- Szép, hogy eljött, - mondotta, - meddig marad?

Hátraszólt a dajkának, aki egy pőfékelő honvéddel beszélgetett:

- Jőjjön csak idebb Julcsa! - Nézze meg Topolyi úr a babánkat!...

A baba határozottan rút volt, a gyapjúkereskedő széles szája, kiálló fülei új kiadásokban jelentek meg benne a világ előtt. Topolyi irónikusan válaszolt:

- Szép gyerek... Egészen az édesapja!

- Csak olyan derék is legyen!

Dicsekedni kezdett a férjével, akinek látóköre a vasúti raktár és a gyapjúmagazinok közt húzódott meg, egyetlen-egy szóval sem emlékeztén meg a „Hó” országraszóló sikere felől. Topolyi keserűen győződött meg, hogy az édes, poétikus leányból közönséges, prózai asszony lett. Nem értették meg egymást többé, teljesen, idegenek voltak.

A kávéház előtt a híres ember megbillentette a kalapját:

- Isten áldja, - mondotta, - távoznom kell!

Kifizette számláját és kocsira ült. A kupéból még egyszer visszanézett.

- Canaille! - dörögte és fázósan húzódott meg az egyik sarokban.

Bálám számara és a Prairie csillaga.

Mr. Ralph Adamson - aki valaha Politzer Ádám néven virágzó fűszerkereskedést tartott fönn Abauj-Szántódon - tízéves amerikai kóborlása alatt csinos vagyont harácsolt össze (részint kezelőgomb-házalással, részint börzei spekulációkkal), de élelmességének csak akkor adta igazi jelét, mikor 1885 tavaszán várost alapított a texasi őserdők között. Kétszáz munkás két hét alatt kivágta az évszázados fatörzseket, egy sereg ügyes ácsmester pedig három hónap alatt fölépítette a szükséges lakóházakat. Adamstown - mert így hívták az új várost - mindama kényelmekkel bőven ellátta a maga lakosságát, amiket manapság modern várostól követelni lehet; vízvezetékekkel, anglikán, katolikus és zsidó templommal, egész sor pompásan fölszerelt kereskedéssel, gőzfürdővel, népligettel, színházzal, hidegvízgyógyintézettel és napisajtóval. Mr. Ralph Adamson - egykori nevén Politzer Ádám - szombaton a zsinagógában prédikált, vasárnap pedig az anglikán és a katolikus templomban mondta föl váltva a szentbeszédet. Ugyancsak ő volt az, aki a boltok nagyrészét házilag kezelte, a gőzfürdőt és hidegvízgyógyintézetet igazgatta, a népligetet kitűnő attrakciókkal látta el, a színházba primadonnákat és hősszerelmezt szerződtetett és az „Adamstowni Harcikürt” című napilapot kiváló gondossággal szerkesztette. Aki azt hiszi, hogy e munkásság még egy buffalói bölényt is kimeríthetne, alaposan téved; mr. Ralph Adamsonnak még arra is maradt ideje, hogy az impozáns adamstowni börzeépületet is mihamarabb átadja hivatásának.

Mikor azt mondjuk, hogy Adamstown derék lakossága meg volt elégedve alapítója működésével, bizonyára nem keveset mondunk; mert tudni kell, hogy a város polgármesteri székén egy többszörös sikkasztó ült, a főjegyzői tisztet egy jubilált gyujtogató töltötte be, a városi orvos hivatalában pedig egy fegyházra ítelt kuruzsló fogadta a panaszkodó feleket. Olyan férfiu, aki a szabadságvesztés gyönyöreit még sohasem élvezte volna, egyáltalában nem szívtá Adamstown kitűnő fenyves levegőjét; az alapító fölött tehát hivatásos szakemberek gyakorolták az objektív bírálat jogát. Ha tehát azt mondjuk, hogy Adamson úr megnyerte polgártársai bizodalját, kitűnő bizonyítványt állítunk ki az ő erényeiről és képességeiről, mert az adamstowniakat üres frázisokkal aligha lehetett volna tévedésbe ejteni.

Az új város virult, növekedett, a gőzfürdő mesés osztalékokat hajtott, a primadonnát lelkesült pisztolylövésekkel fogadták, május elsején jól sikerült tűzijátékot rendeztek (fölguyjtván a fából készült ispotályt), szóval Adamstown igazi melegágyává lett volna a texasi kulturának, ha a lakosság, megunván egy napon a banális egyformaságot, türelmetlenül így nem kiált föl:

- Nem gőzfürdő és tragédia kell a népnek, hanem bikaviadal és lóverseny... Ha tehát Adamson úr nem rendez lóversenyt, át fogunk térni a linchelés mezejére...

Az új Romulus, meghallván, hogy miről van szó, mosolyogva kilépett háza erkélyére - és elsütvén hatlövetű revolverét, nyájasan így szólott:

- Lóversenyt akartok, gyermekeim?... Hát miért nem szóltok? A jövő vasárnap megtartjuk az első lóversenyt, katonabandával, jockeykkal és totalizátorrel... Mert jól tudjátok, hogy mindaz szent előttem, amit a dicső népnek kívánni méltóztatik...

*

Adamstown tehát megkapta a maga lóversenyét és a következő vasárnapon húszezer ember hullámozott a totalizátor bódéi körül... A totalizátor igen elmés módon volt berendezve; a hivatalnokok nemcsak a készpénztételeket fogadták el, hanem a legkülönbözőbb értékkel bíró holmikat: pisztolyokat, színházi belépőket, gabonát, fejkendőket, gubicsot, konyhai fölsze-

relést, mosóteknőt, csirkét és egyéb tárgyat... „Mindent el kell fogadni, aminek értéke van!” mondotta a bölcs Ralph Adamson és a lóversenyről másnap öblös társzekerek vitték haza a fogadási objektumokat...

Az első nap különböző meglepetésekkel végződött; az adamstowni nagy díjat, kilenc versenyző közül, a starter komfortáblis lova nyerte meg, a River-handikap ezer dollárját pedig az a sovány pejmen vágta zsebre, mely az adamstowni postakocsit húzta. A totalizátor ilyen módon mindakét versenyben csinos osztalékot fizetett; a nagy díjban 5:12.312-öt, a handikapban 5:293.573-at. Az osztalékból azonban, fájdalom, csak magának Adamson úrnak volt haszna, mert a nép között egy szál ember se akadt, aki a nyertesekre fogadott volna...

A sportsmanek, hazatérve a sikerült mulatságról, nyugodtan így szólottak magukban:

- Elvégre holnap is csak nap lesz és holnap tízszeresen visszahozzuk, amit ma délután elvesztettünk... Az igazi sportsmannek a küloldali esélyekkel is okosan számolnia kell...

Másnap azonban újabb meglepetés történt; *Bálám szamara*, mely a nagy díjban elsőnek érkezett, most lomha sereghajtónak kocogott be a tegnapi utolsó mögött; a *Prairie csillaga* pedig, mely tegnap oly játszi könnyűséggel vitte el a handikap ezer dollárját, most gyalázatos vereséget szenvedett azoktól, akiket tegnap negyven hossal lefutott. Azt mondom, hogy „gyalázatos vereség”-et, mert tényleg annak kell minősítenem azt aényt, hogy a *Prairie csillaga* csak körülbelül éjfél tájban kocogott be a bírói páholy elé...

Az adamstowni gentlemanek értelmetlen csodálkozással rázták meg hazatérve a fejüket.

- Hm, - mondogatták, - a papírforma szerint a *Prairie csillagá*-nak ötven hossal kellett volna leverni tegnapi versenytársait... Pedig a papírforma nem mese, óh gyermek - és a papírformával komolyan számolni kell. De csitt, - utóvégre holnap is lesz futás az adamstowni versenytéren...

Harmadnap mérhetetlen tömegekben özönlött ki a lakosság a versenytérrre, ami nem csoda, hiszen ezen a napon futották le az adamstowni nagy derbyt... A betegeket hordszékeken vitték ki az ápolók a nagy tribünre és a haldoklók kínos sóhajtással adták be utolsó párnájukat a totalizátor ablakán... A derby azonban ismét súlyos meglepetéssel végződött; *Bálám szamara*, mely tegnap kétezernégyszázhatvanhárom hossal ballagott be a szerencsés nyertes mögött, ma kerek tizenháromezerötszázhusz hossal hagyta el valamennyi versenytársát, a *Prairie csillaga* pedig, mely legutóbb kilenc és egynegyed óra alatt futotta meg az ezerméteres pályát, most egy és egynegyed perc alatt galoppozott végig a harmadfélezer méteres elipszisen.

Általános elszörnyedés támadt, a sportsmanek elsütötték a revolverüket, a totalizátor hivatalnokai bemenekültek a sáncok mögé, a nép pedig félelmetes morajjal gyülekezett az Adamson úr páholya elé:

- Gyalázat, - kiáltották, - gyalázat, ez a dolog nem tiszta, ebben fírika van... Magyarázatot, mert különben lincselni fogunk...

- Bocsánat, - mondta Adamson úr zavartan, - a *Bálám szamara* még tegnap nem volt *fit*, ma pedig már, Istennek hála, *fit*-té lett...

- Hát a *Prairie csillaga*?

- A *Prairie csillaga* tegnap úgy köhögött, mint egy szanatórium, de az éjjel Eibiss-cukrot evett és meggyógyult...

A nép fenyegetően morgott, de e pillanatban valaki hangosan megszólalt:

- Ojjé, - kiáltották az adamstowni sportemberek. - Hiszen a *Prairie csillaga* tegnap szürke volt, ma pedig pej?

Adamson úr kínosan dadogni kezdett:

- Az éjjel... a *Prairie csillagát* valaki véletlenül tintával öntötte le... azt gondoltam tehát... hogy okosabb... ha egyszerűen barnára festetem.

- Ojjé, - kiáltották az adamstowni sportférfiak, - hiszi ám a pici, sőt még az se hiszi...

- Gyermekeim, - kiáltotta Adamson úr esdeklően, - becsületszavamra állítom, hogy igazat mondok... Ha azt hiszitek, hogy...

Nem fejezhette be szavait, mert *Clerc* Tóbiás, a *Prairie csillaga* jockeyja, most egyszerre fölkapaszkodott egy hordó tetejére:

- Emberek, - kiáltotta, - emberek, ide hallgassatok, mert nagyot mondok... A smucián tegnap sem adta meg, amit a lovaglásért ígért, nincs tehát okom, hogy tovább is kíméljem őt... Igazatok van, mert Adamson úr nyomorultan megcsalt benneteket... Tegnap nem a *Bálám számará* és a *Prairie csillaga* futott, hanem két nyomorult gebe, melyeket Adamson úr e nevek alatt kiküldött... Utóvégre minden ló egyforma és nincs az a szakavatott sportférfi, aki a lovat jockey nélkül fölismerje... Csak a jockey volt mindkét napon egyforma, az igazi lovak tegnap ott kuksoltak a boxukban... Én mondom ezt nektek, én *Clerc* Tóbiás, aki teljes tizenkét esztendő óta ültem az illinoisi fegyházban...

Az adamstowniak, e szavakat hallva, tíztágu küldöttséget menesztettek föl Adamson úrért a páholyba s mikor a városalapító, kénytelen-kelletlen közéjük jött, meghatottan búcsút vettek tőle... És Adamson urat tíz perc múlva vidáman lengette a nyugoti szellő, mely a távoli hegyek mögül lengedezett a versenytér lámpái felé...

-&-